

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XXXIII. Č. 3 SEPTEMBER – DECEMBER 2024 NEPREDAJNÉ

Biografický
slovník

Biografický
slovník

Biografický
slovník

slovenských
archivárov

slovenských
archivárov

slovenských
archivárov

OBSAH

EDITORIÁL

<i>Adriána Klincová</i>	Osobnosti slovenského archívnictva	/04
-------------------------	------------------------------------	-----

OZNAMY

<i>Mária Feješová</i>	Oznam o udelení ceny Literárneho fondu za Biografický slovník slovenských archivarov	/05
-----------------------	---	-----

VÝBOR(N)OVINY

<i>Jana Gubášová Baherníková</i>	Zápisnica z online zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivarov 25. 10. 2024	/06
<i>Jana Gubášová Baherníková</i>	Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivarov 06. 12. 2024 v Bratislave	/07

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

<i>Alžbeta Horváthová</i>	Kade putujú naše výstavy	/08
<i>Ladislav Holečka</i>	Piaty ročník Archívnej desiatky v Ivanke pri Nitre	/09
<i>Judita Szekeresová Kováčsová</i>	Konflikty a ich riešenia. 31. medzinárodné archívne dni v Níredháze	/10
<i>Diana Vašková</i>	O Trnave pod vežou. Prednáškový cyklus v Štátnom archíve v Trnave	/11
<i>Michaela Kurinovská</i>	Deň otvorených dverí v Spišskom archíve v Levoči	/13
<i>Klaudia Bugyinszká</i>	Konferencia a výstava Dejiny architektúry	/14
<i>Jozef Meliš</i>	91. nemecké archívne dni v Suhl 8. – 10. 10. 2024	/15
<i>Martina Orosová</i>	Srbská archívna konferencia v Sente	/18
<i>Václav Ihnát</i> – <i>Mária Feješová</i>	Dobro došli! alebo vitajte v Srbsku	/21
<i>Mária Tureková</i>	Archív Rožňava. 70 rokov organizovaného archívnictva na Slovensku	/26
<i>Valéria Solčániová</i>	Historické knižnice mesta Kremnice znovu sprístupnené verejnosti: významný Deň otvorených dverí v kremnickom archíve	/27
<i>Nina Görcsová</i>	Konferencia Archívy & múzeá (správa z podujatia)	/31
<i>Klaudia Bugyinszká</i> – <i>Alžbeta Horváthová</i> – <i>Judita Szekeresová Kováčsová</i>	Úspešný rok s Večermi v archíve	/32
<i>Adriána Klincová</i> – <i>Mária Feješová</i>	Správa o seminári z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva (IX) venovanom Márii Jeršovej	/34
<i>Veronika Plesníková</i>	Rušíň november v Štátnom archíve v Bratislave	/37

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

<i>Miroslava Slezáková</i>	Možnosti archívneho bádania v zbierkach Múzea školstva a pedagogiky	/41
----------------------------	--	-----

DO VAŠEJ KNIŽNICE – RECENZIE, ANOTÁCIE

Eva Jergová	JERGOVÁ, Eva a kol. Archív Rožňava. Od minulosti k súčasnosti	/46
Martin Bošanský	FRANCO, Massimo. Secretum. Intervista con Mons. Sergio Pagano	/46
Adriána Klincová	FEJEŠOVÁ, Mária (ed.). Ľudia, priestor, história. Zborník prednášok z 1. ročníka konferencie o histórii Červenokamenského panstva	/48
Viktória Halajová	ŽIGO, Pavol. Ako čítať a interpretovať texty v starej slovenčine a češtine	/49

NAŠI JUBILANTI

Juraj Roháč	Leon Sokolovský v plynutí času	/51
Oľga Kvasnicová	K jubileu Jozefa Hanusa	/54
Júlia Benciová	PhDr. Veronika Nováková, PhD.	/55
Miroslava Petříková	Jubilantka Daniela Ihnátová	/56
Radka Mináriková	Jubilantka Janka Štefaničáková	/57

SPOMÍNAME

Božena Malovcová	Za Jurajom Spiritzom (1932 – 2024)	/60
------------------	------------------------------------	-----

FÓRUM ARCHIVÁROV	
2024, roč. XXXIII, č. 3 ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)	Ladislav Holečka, Alžbeta Horváthová, Václav Ihnát, Eva Jergová, Adriána Klincová, Michaela Kurinovská, Oľga Kvasnicová, Božena Malovcová, Jozef Meliš, Radka Mináriková, Martina Orosová, Miroslava Petříková, Veronika Plesníková, Juraj Roháč, Miroslava Slezáková, Valéria Solčániová, Judita Szekeresová Kováčsová, Mária Tureková, Diana Vašková.
Vydáva: Spoločnosť slovenských archivárov www.archivari.sk	Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe, nepredajné. Povolilo: Ministerstvo kultúry SR 1 472/96. Evidenčné číslo v zozname elektronických periodických publikácií Ministerstva kultúry SR: EV 71/23/EPP.
E-mail redakcie: forum.archivarov@gmail.com	Autorské práva vyhradené. Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií len so súhlasom vydavateľa.
Šéfredaktorka: Mária Feješová	
Redakčná rada: Adriána Klincová, Jozef Meliš	
Jazyková korektúra: Mária Feješová, Jozef Meliš	Staršie čísla na www.archivari.sk.
Grafická úprava: Bronislava Porubská	
Texty: © Júlia Benciová, Martin Bošanský, Klaudia Bugyinszká, Mária Feješová, Nina Görcsová, Jana Gubášová Baherníková, Viktória Halajová,	Na obálke: Slávnostné udelenie ceny Literárneho fondu zostavovateľom Biografického slovníka slovenských archivárov 1. 10. 2024 v Bratislave, zľava: Daniela Ježová, Štefan Hrivňák, Mária Feješová, Henrieta Žažová, Ladislav Serdahely. Foto: Peter Stanley Procházka.

EDITORIÁL

Osobnosti slovenského archívnictva

V roku 2024, ktorý sa už pomaly blíži ku svojmu záveru, sme si pripomenuli výročia dvoch významných udalostí. V máji uplynulo 70 rokov od prijatia prvej legislatívnej normy upravujúcej oblasť archívnictva na Slovensku. V júli sme si pripomenuli 125. výročie narodenia jednej z najvýraznejších postáv slovenského archívnictva, Márie Jeršovej-Opočenskej, ktorej sa venoval aj ďalší seminár z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva (IX). Je symbolické, že obe udalosti sme si pripomenuli v jednom časovom úseku, no nie je náhoda, že práve v roku, ktorého ústrednou témou boli ženy v archívoch a ženy v archívnych dokumentoch.

Mária Jeršová-Opočenská sa stala nezabudnuteľnou postavou predovšetkým vďaka svojmu profesionálnemu a zároveň ľudskému prístupu. Okrem ochrany a sprístupňovania archívnych dokumentov sa intenzívne venovala výskumu a publikačnej činnosti. Z Archívu Slovenského národného múzea vybudovala významné pracovisko pre štúdium národných dejín. Jej odkaz je o toľko významný, že svoju odbornosť a dôstojnosť nezradila ani v nepravých časoch, keď si politické štruktúry nárokovali na vlastníctvo kultúrneho dedičstva a rozhodovali o podobách národnej identity. Mária Jeršová-Opočenská je dôkazom toho, že ani etnická príslušnosť, pohlavie či politické smerovanie ne-

zohrávajú pri ochrane archívneho dedičstva dôležitejšiu rolu než erudovaný prístup a slušnosť.

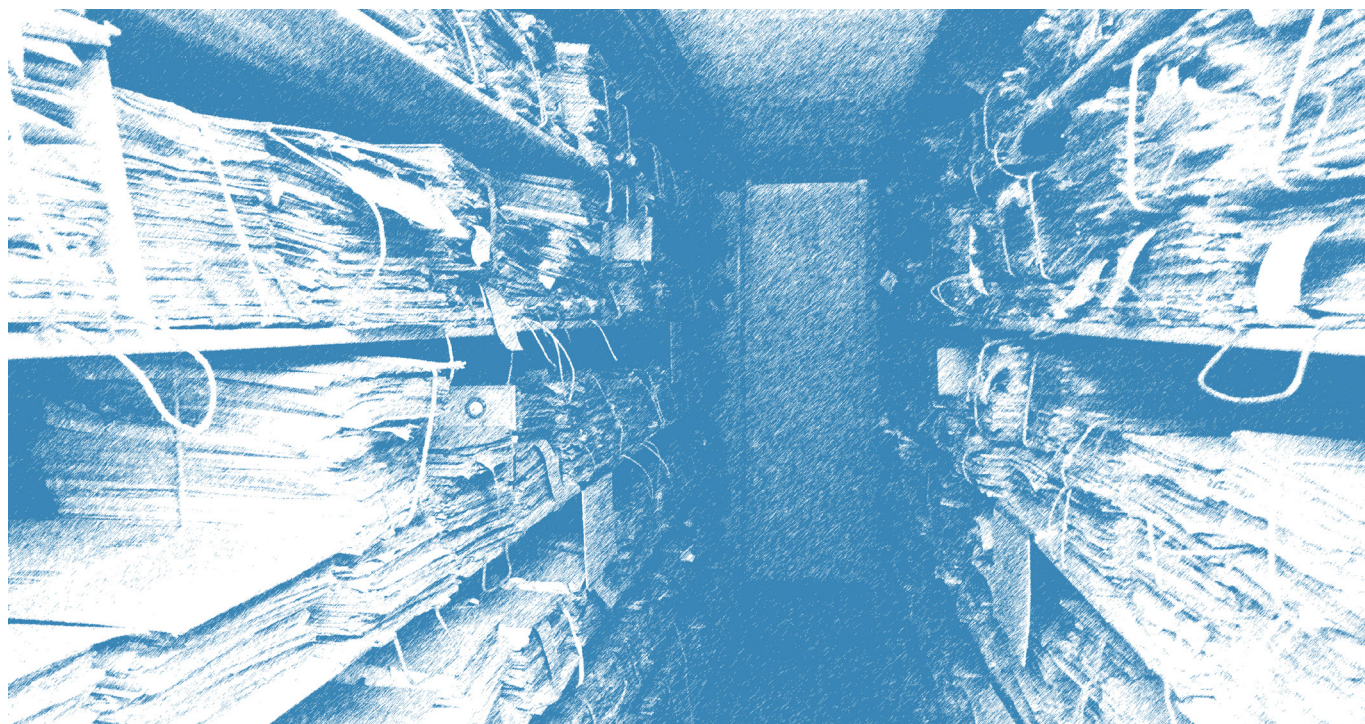
Sedemdesiat rokov organizovaného archívnictva na Slovensku sprevádzali svetlé, ale aj krušné chvíle. Práve počas náročnejších období mohli celkom paradoxne vyniknúť tí, ktorí si uvedomovali a uvedomujú dôležitosť archívneho dedičstva a sebavedomo pracujú na jeho zachovaní pre budúce generácie a sprístupňovaní našej spoločnosti. Dodávali a dodávajú tak vážnosť nášmu povolaniu, na ktoré môžeme byť právom hrdí, hoci ani po sedemdesiatich rokoch organizovaného archívnictva nie je archivár v pravom slova zmysle zaradený do národnej sústavy povolaní.

Opätovne sa však dostávajú do povedomia tí, ktorí posilňujú dobré meno našej komunity. O ich aktivitách prezradia viac jednotlivé sekcie predkladaného čísla, rovnako ako sekcie všetkých predchádzajúcich čísel časopisu Fórum archivárov, ktoré už čoskoro bude možné zhladiť na aktuálne modernizovanej webovej stránke Spoločnosti slovenských archivárov.

V nastávajúcom novom roku 2025 možno vyjadriť pranie, aby bolo medzi nami viac pokoja a jednoty. Jednoty v našej komunite, ale aj občianskej spoločnosti. Nech prevážia skutočné hodnoty, medzi ktoré rozhodne patrí vzájomné porozumenie a úcta.

Adriána Klincová

Archív Slovenského národného múzea v Bratislave

OZNAMY

OZNAM O UDELENÍ CENY LITERÁRNEHO FONDU ZA BIOGRAFICKÝ SLOVNÍK SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

Biografický slovník slovenských archivárov získal cenu za vedeckú a odbornú literatúru v kategórii encyklopedických vied, slovníkovej literatúry a vedy o architektúre za rok 2023, ktorú každoročne udeľuje Literárny fond. Na slávnostnom odovzdávaní cien v Zičihó paláci v Bratislave 1. októbra 2024 prevzali cenu traja zo štyroch zostavovateľov slovníka: Henrieta Žažová, Štefan Hrivňák a Mária Feješová. Podujatie sa začalo o 11:00 a moderovala

ho Lucia Hurajová. Zástupcovia Literárneho fondu udelili veľké množstvo cien a prémie nielen za odbornú a vedeckú literatúru, ale v druhej časti podujatia aj za novinársku tvorbu. Členmi poroty pre spomenutú kategóriu encyklopedických vied boli prof. Marián Bernardič, prof. Svetozár Krno a doc. Ivan Červeň. Pred odovzdaním ceny biografický slovník predstavil predseda poroty prof. M. Bernardič, ktorý ho označil za výnimočné dielo. Pamätne listy každému zo zostavovateľov odovzdali riaditeľ Literárneho fondu Ladislav Serdahely, predsedníčka výboru sekcie pre vedeckú a odbornú literatúru a počítačové programy prof. Daniela Ježová a prof. M. Bernardič. Sme radi, že Biografický slovník slovenských archivárov sa vďaka tomuto podujatiu dostal do povedomia širšej odbornej a snáď i laickej verejnosti.

Mária Feješová

LITERÁRNY FOND

Sekcia pre vedeckú a odbornú literatúru a počítačové programy

u d e ľ u j e

Cenu za vedeckú a odbornú literatúru za rok 2023
v kategórii encyklopedických vied, slovníkovej literatúry
a vedy o architektúre

PhDr. Henriete Žažovej, PhD.

Mgr. Márii Feješovej, PhD., PhDr. Štefanovi Hrivňákovi,
PhDr. Marekovi Rímskemu

za dielo

**Biografický slovník
slovenských archivárov**

Bratislava,
október 2024

prof. PhDr. Daniela Ježová, DrSc.
predsedníčka výboru sekcie

JUDr. Ladislav Serdahely
riaditeľ LF

VÝBOR(N)OVINY

ZÁPISNICA Z ONLINE ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV 25. OKTÓBRA 2024

Program:

1. Podujatia 2024
2. Publikácie 2024
3. Rôzne

Rokovanie sa uskutočnilo online formou. Rokovanie otvorila a viedla M. Orosová.

Seminár Osobnosti slovenského archívnic-tva o Márii Jeršovej-Opočenskej. Prihlásených je zatiaľ 37 účastníkov, registrácia však nebola povinná. Mesto Martin potvrdilo záštitu primátora nad podujatím, nepotvrdilo však skôr prisľúbenú úhradu občerstvenia. Výdavky: 1. deň doprava na cintorín (zatiaľ pre 19 osôb) – 108 €, cena za vyčistenie a renováciu dvoch hrobov – 130 €. Slovenská historická spoločnosť prispela na podujatie sumou 370 €. Na cintoríne pri hrobe M. Jeršovej sa predpokladajú krátke príhovory: Ján Danko, primátor mesta Martin, ak príde, Radovan Sýkora, riaditeľ Slovenského národného múzea-Múzei v Martine, Martina Orosová, predsedníčka SSA, Štefan Hrivňák, predseda sekcie archívnic-tva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti.

Zborník SSA 2023. M. Feješová informovala o aktuálnom stave – pracuje sa na prvých zostavovateľských korektúrach, následne budú zaslané recenzentom a po novom roku by mohli byť zaslané na jazykovú korektúru.

Zborník SSA 2024. Kristína Hrivňáková zaslala zhrnutie aktuálneho stavu: odovzdaných 16 príspevkov, jeden prisľúbený. Autorom písala opakovane výzvy a požiadala ich o jasné vyjadrenie, či príspevok pošlú do 15. 11. 2024 alebo nemajú záujem publikovať v zborníku. Disponujeme 16 – 17 príspevkami. Zostavovateľky budú K. Hrivňáková a M. Orosová. Recenzenti ešte nie sú určení.

Archívny almanach. Termín na zaslanie príspevkov je do konca októbra; recenzie, správy a anotácie môžu byť aj neskôr.

Fórum archivárov. M. Feješová by potrebovala fotografie z archívnej exkurzie (M. Orosová). Chýbajú tiež anotácie a recenzie. M. Orosová dostala počas archívnej exkurzie viacero kníh, bolo by vhodné predstaviť ich v časopise čitateľom.

Rôzne. M. Orosová informovala o ponuke Henriety Žažovej, aby SSA bola vydavateľom zborníka zo seminára venovaného historikovi A. Avenariu-sovi v novembri 2025.

M. Orosová informovala o online účasti na valnom zhromaždení ICA spolu s Róbertom Gregorom Marettom.

J. Meliš zhodnotil svoju účasť na archívnych dňoch v Nemecku. Na úvod bol workshop s novými členmi a záujemcami o činnostiach, opodstatnenosti, financovaní archívnych spoločností, o (ne)vôli rozšíriť členskú základňu aj o profesie príbuzné archívnic-tvu, o frekvencii a zameraní podujatí. J. Meliš účastníkov informoval o tom, ako sa k týmto témam postavila tento rok na valnom zhromaždení SSA. Zvyšok konferencie sa zameriaval najmä na digitalizáciu a využívanie umelej inteligencie.

M. Orosová informovala o vyjadrení riaditeľa Slovenského národného archívu, že si neželá, aby na ich adrese sídlilo Fórum archivárov. Na adrese SNA má sídlo aj SSA. Návrh na zmenu sídla SSA bol už vo výbore SSA prezentovaný. Vhodné riešenie by mohla byť ponuka J. Šedivého – adresa Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (Gondova 2, Bratislava). J. Šedivý osloví so žiadosťou dekana a ak bude súhlasiť, môžeme zmeniť sídlo SSA.

Čo sa týka webového sídla SSA, je nutné investovať do tvorby nového sídla, podľa prieskumu trhu by stálo okolo 800 eur.

Plán činností na rok 2025. Keďže v roku 2025 sa nebudú organizovať archívne dni, hlavná aktivita roka bude príprava obsahu webového sídla SSA. Z podujatí je plánovaný koncom roka 2025 ďalší seminár z cyklu Osobnosti slovenského archívnic-tva venovaný Františkovi Sedlákovi pri príležitosti stého výročia jeho narodenia. Spoluorganizátorom by mal predbežne byť Slovenský národný archív.

Zapísala: Jana Gubášová Baherníková
Overila: Martina Orosová

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSÝCH ARCHIVÁROV 6. DECEMBRA 2024 V BRATISLAVE

Program:

1. Zhodnotenie činnosti SSA za rok 2024
2. Plán činnosti SSA na rok 2025 (web SSA, seminár Osobnosti slovenského archívnickva...)
3. Publikácie 2024/2025 (Fórum archivárov, Archívny almanach, zborníky SSA 2023, 2024)
4. Rôzne

Rokovanie sa pôvodne malo uskutočniť na pôde Katedry archívnickva a muzeológie FiF Univerzity Komenského (UK). Z dôvodu anonymných bezpečnostných hrozieb bola budova Filozofickej fakulty UK uzatvorená. Výbor SSA sa preto zišiel v kaviarni Pinch na Štefanovičovej ulici. Rokovanie otvorila a viedla M. Orosová.

Zhodnotenie činnosti SSA za rok 2024: Bod bol vynechaný vzhľadom na nízky počet zúčastnených členov a skrátené rokovanie v náhradných priestoroch.

Plán činnosti SSA na rok 2025:

Zjednotenie edičných činností: Upraviť vzory licenčných zmlúv s autormi textov zaradených do publikácií vydávaných SSA a taktiež pripraviť všeobecné pokyny na publikovanie v publikáciách vydávaných SSA (formálna úprava, citácie, štruktúra údajov o autoroch, formulár recenzného posudku a pod.).

Registratúra SSA: M. Orosová a J. Gubášová Baherníková si dohodnú prevzatie papierovej registratúry SSA a spôsob jej ďalšieho vedenia a uchovávania. J. Gubášová Baherníková zároveň na microsoft konte SSA zhromaždí a usporiada čo možno najviac elektronických dokumentov týkajúcich sa činnosti SSA, ktoré tak budú k dispozícii všetkým aktuálnym aj budúcim členom výboru SSA.

Webové sídlo SSA: Nové sídlo vo WordPresse, žiadna migrácia starého sídla. Vznikne aj samostatná časť obsahu, ktorý bude prístupný iba členom SSA po prihlásení. Webové sídlo SSA bude budúci rok hlavnou prioritou, keďže nebudeme organizovať archívne dni.

Publikácie 2024/2025:

Fórum archivárov: M. Feješová ešte čaká na niektoré prisľúbené príspevky. Číslo 3/2024 bude

zalamované koncom roku 2024 a vyjde začiatkom januára 2025.

Archívny almanach: Z dôvodu neúčasti členov redakčnej rady nebola podaná správa.

Zborník SSA 2023: Edične pripravujú M. Feješová a L. Bernátová, ktorá pošle M. Orosovej všetky zaslané autorské štúdie. Čaká ešte na posledné texty. Následne ich M. Orosová zašle recenzentom.

Zborník SSA 2024 (Archívne dni – Ženy v archívnych dokumentoch): Zborník vyjde samostatne (bez 2. dielu z cyklu Osobnosti slovenského archívnickva) a bude ešte v tlačenej forme. K. Hrivňáková informovala, že je aktuálne odovzdaných 17 príspevkov. K. Hrivňáková pošle po skompletizovaní všetky texty M. Orosovej, ktorá ich zašle vybraným recenzentom.

Zborník zo seminára Osobnosti slovenského archívnickva 2024 – Mária Jeršová-Opočenská: Zborník budú pripravovať I. Červenková a L. Bernátová ako samostatný zväzok. Na krytie finančných nákladov bola podaná žiadosť o dotáciu na KULT MINOR, fond na podporu kultúry národnostných menšín. Zborník by v prípade schválenia dotácie vyšiel do júna 2025. K projektu bolo potrebné už v tejto fáze podpísať s autormi licenčné zmluvy (pripravila M. Orosová). Tento typ licenčných zmlúv bude SSA používať aj pri vydávaní iných publikácií. Ak dotácia nebude poskytnutá, podáme žiadosť o grant od Nadácie SPP.

Rôzne: Zmenu sídla riešiť budúci rok tak, aby zmena mohla byť predložená na schválenie riadnemu valnému zhromaždeniu SSA v roku 2026.

Zapísala: Jana Gubášová Baherníková

Overila: Martina Orosová

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

KADE PUTUJÚ NAŠE VÝSTAVY

Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali (ďalej šaliansky archív) od roku 1995 každoročne pripravuje medzinárodnú konferenciu, v rámci ktorej sa od roku 2004 koná aj vernisáž výstavy. Tieto výstavy sú od roku 2018 spestrené roll-up- bannermi, na ktoré sa premietnu rôzne výsledky dlhého bádania v archívnych prameňoch.

Na začiatku roka 2024 archív oslovila obec Trstice, o možnosť požičať si vyššie spomenuté banner. Šalianski archivári s radosťou prijali túto spoluprácu a výstava začala putovať v máji tohto roku. Výstava s názvom *Pomáhať, chrániť a zachraňovať* z roku 2022, ktorá sa stala putovnou, bola oživená rôznymi zberateľskými predmetmi členov Dobrovoľného hasičského zboru v Tešedíkove. Časť výstavy bola znovu sprístupnená verejnosti 10. mája 2024 v Komunitnom dome v Trsticiach pri príležitosti osláv svätého Floriána. Návštevníci si mohli výstavu pozrieť do konca augusta tohto roku. Putovnou sa stala aj výstava z roku 2021 *Hospodárstvo v dejinách regiónu*. Výstava zavítala do šalianskeho okresu, konkrétne na Obecné dni v Tešedíkove kon-

com júna. Pobudla tam pre návštevníkov síce iba cez víkend, ale ohlasy boli o to pozitívnejšie. Na rovnaké podujatie sa výstava presunula v auguste do obce Neded. Na oboch udalostiach boli prezentované kópie archívnych dokumentov, týkajúce sa hospodárskych dejín obcí. V neposlednom rade kúsok našej tohtoročnej práce sme mohli prezentovať v obci Kráľov Brod pri príležitosti jubilejného Jablkového a kačacieho festivalu (*Alma- és kacsafesztivál*), ktorý sa v tomto roku konal po 10-krát. Okrem výstavy *Archív v Šali – pamäť regiónu Žitného ostrova a Matúšovej Zeme* mali účastníci možnosť okrem kópií archívnych dokumentov navštíviť aj výstavu tamjšieho obecného úradu s názvom *Klenoty archívu z dejín Kráľovho Brodu* v miestnom kultúrnom dome od 5. októbra 2024 do konca mesiaca október.

Aj takýmto spôsobom sa snaží šaliansky archív poukázať nielen na prácu archivárov, ale zároveň na samotné archívne pramene. Všeobecné povedomie o činnosti a poslaní archívov je v širokej verejnosti nízke. Práve preto si myslíme, že okrem iných podujatí, akými sú napríklad Dni otvorených dverí či rôzne exkurzie školských a iných skupín, spolupráca s miestnymi inštitúciami je dôležitá pre archívniectvo. Putovné výstavy sú pokusom mierne rozšíriť pohľad nielen do archívnych depotov, ale do archívniectva vôbec. Navyše, pozitívne ohlasy od návštevníkov nás motivujú pokračovať v našej práci a vytvárať podobné projekty. „Vedomosť je mimoriadny tovar, ak ho odovzdáme, tak sa znásobí...”

Bc. Alžbeta Horváthová

Štátny archív v Trnave,

pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali

Obr. 1. Putovná výstava *Pomáhať, chrániť a zachraňovať* v Komunitnom dome v Trsticiach.

Zdroj: Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali. Foto: Bc. Alžbeta Horváthová.

PIATY ROČNÍK ARCHÍVNEJ DESIATKY V IVANKE PRI NITRE

Dňa 20. septembra 2024 sa v Ivanke pri Nitre uskutočnil už piaty ročník Archívnej desiatky. Pre nepriaznivé počasie bol pôvodný plánovaný termín 13. septembra preložený, a vyplátilo sa. Ostatného ročníka sa tentoraz zúčastnilo 75 bežcov, archivárov, ďalších zamestnancov ministerstva vnútra, ale aj priateľov a sympatizantov z blízkeho i vzdialenejšieho okolia. Z tých vzdialenejších treba iste spomenúť kolegov z Budapešti – Balázs Czédit a Andrea Farkas. Tradične beh otvorili príhovory organizátorov – Petra Keresteša, riaditeľa Štátneho archívu v Nitre, a Ivana Kováčika, vedúceho finančného oddelenia Centra podpory v Nitre, pre ktorého to bol posledný ročník v jeho dlhom a plodnom štátnozamestnaneckom pomere. Ekumenické požehnanie si toho roku vzal na starosť farár farnosti v Ivanke pri Nitre Lukáš Kutiš. Po prvýkrát sa behu aktívne zúčastnil aj súčasný generálny riaditeľ sekcie verejnej správy Jaroslav Kmeť, ktorý si zabehol trať v dĺžke 6 km. Ďalšou novinkou bola účasť detí zo Základnej školy v Ivanke pri Nitre, ktoré bežali kategórie 2 a 3 km v sprievode riaditeľky školy Ivety Ovečkovej a učiteľa Pavla Ovečku. Podujatie podporila aj starostka obce Ivanka pri Nitre Jana Maršáľková, ktorá venovala aj vecné ceny. Technickú stránku, organizačné zabezpečenie a občerstvenie opäť zabezpečovali zamestnanci Štátneho archívu v Nitre a Centra podpory v Nitre. Na bezpečnosť dohliadali zdravotníci a hasiči z DHZO Ivanka pri Nitre. Každý účastník už tradične odchádzal s diplomom a medailou a tí najúspešnejší aj s drobnými

vecnými cenami. Tohtoročnou novinkou boli aj tematické tričká v čiernej a červenej farbe. V kategórii behu na 10 km mužov sa na 1. mieste umiestnil Ján Fúrik s časom 43' 45:24 minút. V rovnakej ženskej kategórii zvíťazila Helena Krútelová Vimmerová s časom 53' 48:32 minút. Víťazstvo v mužskej 6 km kategórii obhájil Ondrej Bahno s časom 27' 36:46 minút, v ženskej kategórii najlepší čas 33' 40:24 minút dosiahla Iveta Ovečková.

Výsledky:

Kategória 10 km muži:

1. miesto: Ján Fúrik 43:45:24
2. miesto: Michal Drienovský 45:56:89
3. miesto: Ricardo de Almeida 48:14:35

Kategória 10 km ženy:

1. miesto: Helena Krútelová Vimmerová 53:48:32
2. miesto: Ivana Červenková 56:37:04
3. miesto: Monika Nagyová 56:58:32

Kategória 6 km muži:

1. miesto: Ondrej Bahno 27:36:46
2. miesto: Jaroslav Kmeť 28:15:19
3. miesto: Leonard Ďurický 28:37:77

Kategória 6 km ženy:

1. miesto: Iveta Ovečková 33:40:24
2. miesto: Katarína Dobrotková 35:04:27
3. miesto: Soňa Šumová 35:39:70

*Ladislav Holečka
Štátny archív v Nitre*

Obr. 1. Účastníci behu pred štartom. Foto: Boris Zábrazný.

KONFLIKTY A ICH RIEŠENIA. 31. MEDZINÁRODNÉ ARCHÍVNE DNI V NÍREDHÁZE

Župný archív Sabolčsko-Satumarsko-Berežskej župy Maďarského národného archívu v Níredháze (Nyíregyháza, Maďarsko) pravidelne v septembri organizuje tradičné medzinárodné archívne dni. Konferencia sa uskutočnila 19. septembra 2024 v priestoroch bádateľne archívu. Účastníkov konferencie privítala bývalá riaditeľka Župného archívu Sabolčsko-Satumarsko-Berežskej župy Maďarského národného archívu v Níredháze Dr. Éva Mecsei Kujbusné. Vyjadrila svoje poďakovanie za spoluprácu počas uplynulých rokov. Po svojom dlhoročnom pôsobení v archíve v lete tohto roku odišla do starobného dôchodku a svoje žezlo riaditeľky odovzdala svojej zástupkyňi Dr. Hajnalke Bánszki. Zástupcom riaditeľa archívu sa stal Norbert Garas. Na slová Dr. Évy Mecsei Kujbusné nadviazali svojimi príhovormi Dr. Zsuzsanna Mikó, zástupkyňa riaditeľa Maďarského národného archívu, a Oszkár Seszták, predseda valného zhromaždenia Sabolčsko-Satumarsko-Berežskej župy. Po ňom sa prihovorili Dr. Attila Ulrich, zástupca primátora mesta Níredháza, a Dr. István Gyebnár, zástupca Maďarského generálneho konzulátu v Užhorode. Vo svojich príhovoroch vyjadrili vďaka organizátorom za pokračovanie tradície v organizovaní tohto medzinárodného podujatia. Po všetkých príhovoroch nasledovalo tradičné odovzdávanie pamätných listín a plaket. Pamätná plaketa Pro Archivu sa v Níredháze odovzdáva od roku 2000. Touto plaketou archív vyjadruje svoju vďaku a pomoc. Za odbornú spoluprácu v roku 2024 získal plaketu

Dr. Péter Levente Szőcs, zástupca riaditeľa Múzea v Satumare, a Dr. László Szilágyi, výskumný pedagóg Gymnázia Ilony Zrínyi v Níredháze. Za odovzdanie dokumentov z bývalej Štátnej inšpekcie Sabolčsko-Satumarskej župy získal plaketu Pro Archivu László Iván a za odovzdanie dokumentov týkajúcich sa obce Szakoly bola plaketa odovzdaná Jánosovi Rénayovi. Nasledovalo vyhodnotenie výzvy pre výskum dejín, ktorú organizoval archív spoločne s ostatnými odbornými vedeckými inštitúciami. Ocenení čestným uznaním boli Sándor Tóth a László Mikecz. Prvé miesto získala Margit Kormány, druhé miesto Ildikó Fehér a tretie miesto Miklós Obsitos. Ocenení v krátkosti oboznámili so svojimi prácami účastníkov konferencie. Niektoré práce zaujali aj iné pamäťové inštitúcie, ktoré im udelili ďalšie ocenenia. Po slávnostnej časti nasledovali odborné prednášky.

V tomto roku si organizátori konferencie za hlavnú tému vytýčili *Konflikty a ich riešenia*. Oslovení prednášatelia mali možnosť vyjadriť svoj vlastný postoj na tému konfliktov z oblasti kultúry, politiky, hospodárstva, ale aj konfliktov v súčasnosti. Ako prvá vystúpila Dr. Zsuzsanna Mikó s témou *Hlavné výzvy archívnej práce*. Do pozornosti súčasnej modernej doby sa dostáva elektronizácia a digitalizácia. Upriamila pozornosť aj na online databázy Maďarského národného archívu. Dr. Gábor Ujváry z Výskumnej inštitúcie Veritas vo svojej prednáške predstavil kultúrno-vedecké plány Kuna von Klebelsberga. Poukázal na rozvoj vzdelávania a založenie mnohých ľudových škôl. Zameral sa na univerzity v Maďarsku, ktoré boli pričlenené a premiestnené z vidieckych oblastí. Ako tretí vystúpil prof. Dr. György Kövér z Maďarskej akadémie vied. V prednáške sa venoval jedinečnej situácii sociológie v období režimu Jánoša Kádára. Poukázal na to, že napriek tomu, že vzor pochádzajúci zo sovietskeho Ruska bol zakázaný, isté výskumy sa v 60. rokoch minulého storočia uskutočnili.

V druhom bloku ako prvá vystúpila Mgr. Judita Szekeresová Kováčsová, PhD., vedúca Štátneho archívu v Trnave, pracoviska Archív Galanta so sídlom v Šali. Zamerala sa na situáciu v okrese Šaľa v období vzniku prvej Československej republiky. Mnohé z obcí dnešného okresu Šaľa zaujali negatívny postoj proti vzniku Československej republiky. Viacerí obyvatelia obcí zo sledovaného územia neuznávali rozpad Rakúsko-Uhorska a pomery, ktoré postupne nastali v zime 1918, považovali za prechodné. V roku 1923 bol Okresný úrad v Šali zadelený do novovytvorenej XV. župy, nazývanej

Obr. 1. Dr. Hajnalke Bánszki počas prednášky.
Foto: Bc. Alžbeta Horváthová.

Obr. 2. Archivárky zo Šale a lúčiaca sa Éva Mecsei Kujbusné, zľava: Alžbeta Horváthová, Klaudia Bugyinszká, Éva Mecsei Kujbusné a Judita Szekeresová Kováčsová. Foto: Bc. Alžbeta Horváthová.

Bratislavská župa. V tejto situácii vznikali rôzne konflikty, ktoré si vyžadovali mnohé riešenia.

Ako ďalšia zahraničná prednášateľka pokračovala doc. Erzsébet D. Molnár. Hovorila o etnických konfliktoch na Vysokej škole Františka II. Rákocziho medzi podkarpatskými Maďarmi v Berehove. So svojou témou nadviazala na svoju predrečníčku. Zaujímavá téma o stratégii prežitia maďarského národa po druhej svetovej vojne zaujala všetkých účastníkov konferencie. Vo svojej prednáške vysvetlila pojem „malenij robot“, ktorý možno mnohí chápali úplne inak, než bol jeho skutočný význam. Išlo len o stratégiu získania obyvateľstva na otrockú robotu. Autorka sa snažila poukázať na ťažkú situáciu obyvateľov maďarskej menšiny na sledovanom území. Riadiateľka hosťujúceho archívu Dr. Hajnalka Bánszki sa zamerala na konflikty, ktoré nastali v rokoch 1946 – 1947 pri výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Poukázala na jednotlivé konflikty, na ich dôvody prepuknutia, aj na ich riešenia. Účastníci konferencie mali možnosť sa oboznámiť s mnohými, doposiaľ neznámymi faktami, ktoré sa týkali výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Posledný príspe-

vok predniesla Dr. Tünde Veres. Predstavila svoju mravčiu prácu pri vypracovaní prednášky, ktorá obsahovala obrovské kvantum údajov. Témou boli zmeny v poddanskej, dobytkárskej a pozemkovej držbe panstva Regéc. Poukázala na to, ako vplývali jednotlivé vojnové konflikty 17. storočia na poddanské obyvateľstvo kaštieľa a na hospodársky život panstva.

Konferenciu ukončili slová Évy Mecsei Kujbusné, ktorá využila príležitosť a rozlúčila sa s archívom, so spolupracovníkmi, aj s ostatnými účastníkmi konferencie a zástupcami pamätových inštitúcií. Na záver konferencie jej mnohé miestne, ale aj zahraničné inštitúcie, úrady a samosprávy odovzdali pamätné listiny a plakety za jej oddanú a nezištnú spoluprácu. Zamestnanci hosťujúceho archívu vyslovili poďakovanie za jej vysoko odbornú prácu v archíve.

Judita Szekeresová Kováčsová
Štátny archív v Trnave,
pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali

O TRNAVE POD VEŽOU 2024. PREDNÁŠKOVÝ CYKLUS V ŠTÁTOM ARCHÍVE V TRNAVE

Mesiac september už tradične patril prednáškovému cyklu *O Trnave pod vežou*, ktorý sa konal v Štátnom archíve v Trnave. Naši kolegovia v štyroch prednáškach priblížili svoj výskum a širokej verejnosti poskytli nové poznatky, keďže táto činnosť neodmysliteľne patrí k odbornej práci archívára. Výber tém prednášajúcich sa niesol v duchu dôležitých výročí, či v kontexte histórie mesta, alebo v nemenej podstatnom význame pre dejiny celého Slovenska.

Prvá prednáška Mgr. Jána Melicha s názvom *Socialistická kocka alebo zmeny vidieckeho bývania v 70. rokoch 20. storočia v trnavskom regióne* predstavila tematiku architektúry a bývania vo vtedajšom Československu. Sumarizáciou získaných informácií, podporených ukážkami realizovaných stavieb z okolitých obcí, ako napríklad z Moravian nad Váhom, Ružindola alebo zo Šúroviec, pouká-

Obr. 1. Prednáška PhDr. Júlie Ragačovej.
Zdroj: Štátny archív v Trnave.

Obr. 2. Ukážky archívnych dokumentov počas prednášky PhDr. Júlie Ragačovej.
Zdroj: Štátny archív v Trnave.

zala na „jednotnosť“ v kultúre bývania v tomto období. Na nahliadnutie boli pripravené ukážky architektonických plánov, ktoré si účastníci prednášky mohli preštudovať a získať tak plnohodnotnú predstavu o dispozícii priestorov v samotnom interiéru, ako aj o špecifickom štýle podoby exteriérovej časti domu.

Septembrová *Storočnica Hospodársko-priemyselnej výstavy v Trnave* ako príspevok riaditeľky Štátneho archívu v Trnave PhDr. Júlie Ragačovej nadviazala na spojitosť spomenutého mesiaca s výročím výstavy. Nespochybniteľná náročnosť prípravy výstavy týchto rozmerov si vyžadovala dôslednosť po organizačnej, finančnej aj propagačnej stránke, na čo bol kladený dôraz v odbornej prednáške. Táto ambiciózna forma prezentácie odzrkadľila úspechy rôznych odvetví hospodárstva na západnom Slovensku, čo potvrdzovala rozmanitosť zúčastnených vystavovateľov a ich produktov. Spätná väzba v podobe pozitívnych ohlasov ako v slovenskom, tak aj v svetovom meradle reflektovala jej celkový dosah.

Evanjelická cirkev má početné zastúpenie veriacich v Trnave aj v okolí, o čom svedčila značná účasť na prednáške „*Hrad přepevný jest Pán Bůh náš*“ – budovanie a posviacka evanjelického kostola v Trnave v roku 1924 Mgr. Petra Šulka. Rok 1924 patrí k míľnikom v životoch trnavských evanjelikov, keďže po dlhých rokoch čakania bola dokončená účelová sakrálna stavba, svojou dispozíciou unikátna nielen v našom regióne. Prezentácia predstavila proces prípravy a budovania chrámu, ktorý vznikol pod záštitou architekta Josefa Mareka pri príležitosti 100. výročia posviacky kostola. Každodenným a nepochybne aj duchovným

životom nás sprevádza fenomén architektúry ako prostriedok na vytvorenie objektov a miesta, kde sa môžeme rozvíjať po všetkých stránkach nášho života.

V duchu spomienky na 80. výročie Slovenského národného povstania sa niesla štvrtá a zároveň posledná prednáška Bc. Zdenka Ťažkého s názvom *Na krídlach slobody i neslobody – rodáci z okresu Trnava v bojoch druhej svetovej vojny, o letcoch, ktorí slúžili v jednotkách RAF*, ktorú v zastúpení prednášal vedúci oddelenia spracúvania archívnych dokumentov Mgr. Jakub Roháč, PhD. Menovite predstavil osobnosť Rudolfa Božíka, príslušníka 311. Československej bombardovacej perute RAF, a Jozefa Haladu, príslušníka Letky 13 Slovenských vzdušných zbraní, neskôr letca Kombinovanej letky povstaleckého letectva po vypuknutí SNP. Pohľad na osobný, ako aj profesionálny život týchto dvoch letcov priniesol poznatky, ktoré neraz reflektovali neľahké osudy ľudí bojujúcich za našu slobodu v minulosti a nesú dôležitý odkaz aj v súčasnosti.

Neformálne vzdelávanie prináša priestor na rozšírenie a nadobudnutie nových vedomostí, a práve archív ako odborné pracovisko tak každoročne touto formou umožňuje rozvíjanie ľudskej mysle. Aj na základe predstavenia výsledkov výskumu regionálnych dejín v prednáškovom cykle sa pravidelne stretávame so známymi tvármi, ktoré plnia miesta našej bádateľne, a rovnako aj so stále novými poslucháčmi, pre ktorých sú brány Štátneho archívu v Trnave vždy otvorené.

Bc. Diana Vašková
Štátny archív v Trnave

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V SPIŠSKOM ARCHÍVE V LEVOČI

Dňa 26. septembra 2024 sa v Štátnom archíve v Prešove, špecializovanom pracovisku Spišský archív v Levoči konal deň otvorených dverí. Tento ročník bol venovaný pripomienke 70. výročia organizovaného archívnictva na Slovensku a 20. výročia vzniku reštaurátorského ateliéru v Spišskom archíve v Levoči.

Z priestorových a organizačných dôvodov boli pre verejnosť počas dňa zrealizované štyri vstupy v podobe komentovaných prehliadok, a to o 8:00, 10:00, 13:00 a 15:00 hod. Podujatia sa zúčastnilo sa vyše 100 návštevníkov. Pracovníčky archívu PhDr. Slávka Sámelová a Mgr. Michaela Kurinová, PhD., pri každom vstupe návštevníkov privítali a predstavili stálu výstavu najvýznamnejších dokumentov archívu – kópií, v niektorých prípadoch originálov. Prezentovaný bol napr. najstarší dokument uložený v Spišskom archíve v Levoči, ktorým je donačná listina uhorského kráľa Bela IV. z roku 1248, prvá písomná zmienka o Levoči v listine toho istého panovníka z roku 1249, obnovená erbová listina kráľa Ferdinanda I. Habsburského pre Levoču z roku 1550, najstaršia zachovaná matrika v Spišskom archíve v Levoči – matrika ev. a. v. farnosti v Spišskej Sobote, ktorá je zároveň aj národnou kultúrnou pamiatkou, doktorský diplom z kanonického práva pre spišského prepošta Gašpara Backa z roku 1472, udelený Univerzitou v Bologni, erbová listina cisára Rudolfa II. z roku 1588 pre olomouckého senátora Valentína Parschta, ktorá patrí medzi najkrajšie zdobené dokumenty v archíve, najdlhší archívny dokument v strednej Európe – pergamenový rotulus z roku 1332 dlhý 14,63 m, rôzne cechové písomnosti atď.

Zároveň sa v tomto roku podarilo zrealizovať myšlienku niekdajšieho riaditeľa archívu doc. PhDr. Ivana Chalupeckého na vytvorenie archívneho múzea, ktoré bolo v tento deň návštevníkom prvýkrát prezentované. Exponátmi múzea sú predmety, ktoré boli majetkom archívov pôsobiacich v meste Levoča. Návštevníci mohli vidieť zachovaný pôvodný archívny nábytok spolu s ukážkami spôsobov ochrany listín v minulosti – ľanové kapsy, truhlice, kovové obaly, papierové alebo aj drevené spisové dosky, zviazané koženým či látkovým remeňom, kovové, drevené, koženkové alebo papierové tubusy a pod.

V rámci Dňa otvorených dverí mali návštevníci možnosť prezrieť si dve nástenné maľby v tzv. Thurzovom dome – jednej z budov, v ktorých archív sídli. Staršia z malieb bola objavená len minulý rok pri renovácii prejazdu domu. Podľa Mgr. Emílie Po-

Obr. 1. Prehliadka archívneho múzea počas Dňa otvorených dverí v Spišskom archíve v Levoči. Foto: Rastislav Sanitrik.

Obr. 2. Peter Petrisko vysvetľuje postup práce pri reštaurovaní dokumentov. Foto: Rastislav Sanitrik.

lákovej z Krajského pamiatkového úradu v Prešove, pracoviska Levoča, ide o neskorogotickú maľbu s motívom Veraikonu – hlava Krista so svätožiarou na plátne – nesenom anjelmi. Reštaurátorské práce na freske boli ukončené deň pred Dňom otvorených dverí. Druhá freska s motívom alegorického výjavu vedy a umenia, ktorú si návštevníci mohli pozrieť, sa nachádza v kupole na druhom poschodí Thurzovho domu. Vznikla v prvej polovici 19. storočia a predpokladá sa, že jej autorom je renomovaný spišský maliar Jozef Czauczik.

Prehliadku ukončovala návšteva reštaurátorského ateliéru, kde reštaurátori Martin Petrínek a Peter Petrisko vysvetlili používané pracovné postupy, techniky a materiály pri reštaurovaní a konzervovaní archívnych dokumentov a knižných väzieb.

Mgr. Michaela Kurinová, PhD.

*Štátny archív v Prešove,
špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči*

KONFERENCIA A VÝSTAVA DEJINY ARCHITEKTÚRY

Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali už tradične na jeseň 4. októbra 2024 zorganizoval medzinárodnú konferenciu a výstavu. Cieľom konferencie a výstavy s názvom *Dejiny architektúry. Významné osobnosti a stavby a ich vplyv na kultúrne dedičstvo Žitného ostrova a Matúšovej zeme* bolo prezentovať archívne dokumenty, ktoré sa viažu k dejinám architektúry, k významným architektom, staviteľom a konštruktérom. Archív si pri tejto príležitosti pripomenul aj významné výročia, hlavne pre našu archivársku obec, a to 70. výročie organizovaného archívnictva na Slovensku a 20. výročie organizovania Dní otvorených dverí v archíve v Šali.

Konferencia bola zorganizovaná v konferenčnej sále archívu. Podujatie podporilo Ministerstvo vnútra SR, Fond na podporu kultúry národnostných menšín, Nitriansky samosprávny kraj, mesto Šaľa a ďalšie samosprávy a partnerské organizácie. Účastníkov konferencie, prednášajúcich a hostí privítala úvodným slovom vedúca archívu Judita Szekeresová Kováčsová, riaditeľka Štátneho archívu v Trnave Júlia Ragačová a prednostka Okresného úradu Šaľa Melinda Czapáriková. Po úvodných slovách sme si pripomenuli okružle životné jubileum bývalej dlhoročnej riaditeľky archívu PhDr. Veroniky Novákovej a vedúca archívu sa poďakovala pri príležitosti 70. výročia organizovaného archívnictva na Slovensku bývalým aj súčasným pracovníkom archívu v Šali za ich prácu.

Na konferencii odznelo osem zaujímavých príspevkov. Prvý od Veroniky Novákovej predstavil majstra železných konštrukcií Jánosa Feketeházyho, ktorý bol jedným z najvýznamnejších staviteľov v Matúšovej zemi. Autorka sa zaoberala jeho pôvodom, životom a stavitel'skými dielami. Druhý príspevok od Veroniky Keresztes z Krajinského archívu Maďarského národného archívu v Budapešti bol tematicky zameraný na plány, náčrty a pôdorysy rôznych existujúcich, plánovaných a zaniknutých budov, ktoré uchováva Krajinský archív v Budapešti. Depozit plánov obsahuje cenné pramene k dejinám architektúry Žitného ostrova a Matúšovej zeme. Ako tretí vystúpil kolega z Maďarského národného archívu v Nyíregyháze Norbert Garas. Venoval sa sídlu spoločnosti Nyírvíz – tzv. Nyírvíz palota. Budova bola v meste Nyíregyháza jedinečná nielen z hľadiska veľkosti, ale aj technologických inovácií. Konferencie sa osobne nemohla zúčastniť Dr. Erzsébet Orvos Szendiné z Maďarského archívu

*Obr. 1. Pohľad do auditória počas konferencie.
Foto: Silvia Szilágyiová.*

*Obr. 2. Návštevníci rovnomennej výstavy.
Foto: Silvia Szilágyiová.*

v Debrecíne a jej prednášku o histórii výstavby Csonkaiho divadla predniesol kolega z Nyíregyházy László Szemán. Cieľom prednášky vedúcej archívu Judity Szekeresovej Kováčsovej a Klaudie Bugyinszkej bolo zmapovanie architektúry židovskej náboženskej obce v okresoch Dunajská Streda, Galanta a Šaľa. Zo Štátneho okresného archívu v Jihlave prišla prednášať jeho riaditeľka Renata Pisková. Hovorila o snahe archívu zachrániť cenné objekty hospodárskej budovy jihlavskej nemocnice. Ďalej sa venovala budovám architekta Bohuslava Fuchsa a štýlu funkcionalizmu. Predposledný príspevok z dôvodu pracovnej vyťaženia Petra Mikleho z Ústavu pamäti národa prečítal kolega z archívu v Šali Attila Varjú. Predstavil civilné budovy a ich využitie pre Štátnu bezpečnosť so zreteľom na bývalý okres Galanta. Posledný príspevok konferencie od Olgy Bevilagua zo Žitnoostrovského múzea v Dunajskej Strede pre neočakávané udalosti nebol prednesený. O interaktívnej mape mesta Dunajská Streda bude publikovaná štúdia v pripravovanom

zborníku z tejto mimoriadne vydarenej konferencie. Keďže na konferencii odznali prednášky od archivárov, historikov a odborníkov zo Slovenska, Česka a Maďarska, boli všetky simultánne tlmočené do slovenského a maďarského jazyka.

V popoludňajších hodinách nasledovalo slávnostné otvorenie výstavy s rovnomenným názvom. Prehliadka a prezentácia výstavy bola pod vedením vedúcej archívu. Výstava je rozdelená do deviatich tematických častí. Začína sa najstaršími sakrálnymi pamiatkami regiónu, ktoré predstavujú kostoly, ďalej sú na nej zastúpené kaštiele a kúrie, radnice a budovy peňažných ústavov okresov Dunajská Streda, Galanta a Šaľa. Spomenuté okresy mali aj v minulosti poľnohospodársky charakter, takže ďalšia časť výstavy sa venuje poľnohospodárskym a priemyselným stavbám od 19. storočia až po obdobie socializmu. Budovy vzdelávacích inštitúcií tvoria tiež samostatnú časť výstavy, po nich nasledujú verejné budovy a stavby realizované v období socializmu, ktoré výrazným spôsobom zmenili vzhľad jednotlivých miest. Na výstave je venovaný priestor aj jednotlivým architektom a staviteľom. Posledná časť výstavy sa zaoberá budovou kaštieľa v Šali, sídlom archívu. Výstava bude otvorená do 30. júna 2025.

*Klaudia Bugyinszká
Štátny archív v Trnave,
pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali*

91. NEMECKÉ ARCHÍVNE DNI V SUHL 8. – 10. 10. 2025

V tomto roku sa konali už 91. nemecké archívne dni, ktoré Spoločnosť nemeckých archivárov a archivárov zorganizovala v durínskom meste Suhl. Do Suhlu sa archívne dni vrátili po piatich rokoch. Práve v októbri 2019 sa tu konali 89. nemecké archívne dni. Nasledovali tri roky (2020 – 2022), keď sa z dôvodu pandémie nemecké archívne dni nekonali. Mottom tohtoročných archívnych dní bolo *Dnes, zajtra, pozajtra – archívy vo fókuse*. Prednášky a workshopy boli zamerané na problematiku odborných prác v archívoch, na otázku uchovávaní digitálnych dokumentov, na ohrozenie archívneho dedičstva následkami klimatických zmien či na možnosti uplatnenia umelej inteligencie pri práci s dokumentmi.

Počas troch dní prebiehali odborné stretnutia zamerané na vyššie spomenuté oblasti. Vzhľadom na množstvo účastníkov a workshopov prebiehal program paralelne vo viacerých prednáškových a konferenčných priestoroch Kongresového centra Suhl. Jeden z prvých workshopov bol zameraný poskytnutie informácií o organizácii a činnosti Spoločnosti nemeckých archivárov a archivárov pre nových členov a záujemcov. Účastníkov workshopu privítal prezident spoločnosti Ralf Jacob a predstavil štyroch panelistov spomedzi členov spoločnosti, ktorí viedli workshop. Účastníci workshopu sa rozdelili do štyroch skupín a pod vedením panelistov sa v diskusii v rámci svojej skupiny snažili odpovedať na otázky, ktoré úzko súvisia s činnosťou spoločnosti. Otázky sa týkali osobnej angažovanosti členov, opodstatnenosti existencie spoločnosti, formy a intervalu organizovania archívnych dní a vytvorenia možnosti členstva pre nearchivárske profesie. Jednotlivé skupiny sa vystriedali pri všetkých štyroch témach a na záver panelisti referovali výsledky diskusií. Noví členovia spoločnosti

Obr. 1. Budova Mestského archívu mesta Suhl oproti Kongresovému centru, kde sa konali nemecké archívne dni. Foto: Jozef Meliš.

Obr. 2. Príviesný vozík určený pre rýchlu záchranu dokumentov. Foto: Jozef Meliš.

Obr. 3. Ukážka vnútornej výbavy príviesného vozíka. Foto: Jozef Meliš.

odporučili, aby sa spoločnosť otvorila aj iným profesiám – správcom registratúr, informatikom, konzervátorom – pričom argumentovali predovšetkým vzájomnou výmenou informácií a know-how medzi jednotlivými profesiami s cieľom zlepšiť starostlivosť o archívne dokumenty. Existencia spoločnosti je podľa nových členov opodstatnená predovšetkým z dôvodu personálnych kontaktov, zvyšovania povedomia o archívoch a lobovania pre dobré ciele archívnictva. V diskusii o forme a frekvencii orga-

nizovania archívnych dní sa noví členovia nezhodli na jednoznačnej odpovedi. Prezenčná aj virtuálna forma má svoje klady a zápory.

Popoludní prvého dňa konferencie sa konalo aj stretnutie zahraničných predstaviteľov archívnych spoločností. Prednášku o téme vplyvu katastrof na archívne dedičstvo mal Ralf Jacob. Predstavil niekoľko katastrof, ktoré v posledných desiatich rokoch postihli nemecké archívy, knižnice a múzeá (záplavy, zrútenie budovy, požiar). Ako reakcia na škody spôsobené katastrofami v oblasti kultúrneho dedičstva začali v Nemecku vznikať od roku 1997 spolky núdze (Notfallverbund), ktorých členmi sú kultúrne inštitúcie a ktorých cieľom je zabezpečiť dostatočnú prípravu na zvládanie krízových situácií vzniknutých pôsobením katastrof. Počas prednášky si mohli účastníci vypočuť zamestnancov Spolkového archívu v Berlíne, ktorí predstavili projekt záchranného vozíka (Notfallanhänger). Jednotlivé archívy či spolky núdze si zaobstarali príviesný vozík vybavený materiálom potrebným pre záchranu postihnutého archívneho dedičstva. Vo vozíku sa nachádzajú rozkladacie stoly, stoličky, osvetlenie... všetko potrebné na to, aby sa v prípade vzniku katastrof a zasiahnutia archívneho dedičstva mohlo začať čím skôr pracovať na záchrane postihnutého materiálu. Výbava vozíka poskytuje materiál pre dokumentáciu postihnutého materiálu, jeho základnú očistu a zabalenie. Následne musí byť mokrý papierový materiál transportovaný do mraziaceho zariadenia, kde sa zamrazí a v zamrazenom stave počká na ďalšie úkony smerujúce k sublimácii prebytočnej vody z papiera. Archívna škola v Marburgu odporúča svojim poslucháčom, aby si v čase výkonu ich práce spravili prehľad o existencii mraziacich zariadení v ich obvode. Tieto mraziace zariadenia potom môžu byť príležitostne využité pre záchranu dokumentov. Po prehliadke vozíka sa účastníci zasadnutia vrátili do prednáškovej miestnosti, kde pokračovali v diskusii. Počas diskusie vystúpil aj predseda českej spoločnosti archivárov Karel Halla, ktorý informoval o najnovších škodách spôsobených záplavami. Predseda Spoločnosti maďarských archivárov István Kenyeres zas spomínal na katastrofálny požiar, ktorý pred niekoľkými rokmi vypukol v kalvínskom cirkevnom archíve v Budapešti a ktorého obeťou bol aj jeden ľudský život.

Slávnostné otvorenie konferencie sa uskutočnilo večer prvého dňa. Prezident spoločnosti Ralf Jacob privítal všetkých hostí a stručne zreferoval organizačné kroky, ťažkosti a sponzorov konferencie. K slovu sa dostali primátor mesta Suhl, primátor mesta Fulda, kde sa budú konať budúce archívne dni, a predsedníčka Spolku rakúskych archivárov a archi-

EVZ „N“ Objektliste Nr.: _____ von _____

Id. Nr. im EVZ	Identifikation	Zustand (s)	Sicherheitsmaßnahmen (s)	Gepl. Maß. (s)	Vorkehr./Abtransport	Bemerkungen
101	(z. B. Signatur, Beschriftung, Art, Alter, Karte, Film)	gut	keine	keine	keine	
N						
N						
N						
N						
N						

EVZ Nass
N 10

- ☐ Abgäßen
- ☐ Juckreizmittel & entfeuchten
- ☐ Multi/Sort
- ☐ Einstrahlen
- ☐ Einlösen (Folien)
- ☐ Feucht halten (Film)
- ☐ Einlösen
- ☐ Selbstverpacken
- ☐ Lufttrocknen
- ☐ Beschädigt
- ☐ Verschmutzt

Ziel (Palette/Gri):

PN ... PN ...

Obr. 4. Evidenčný formulár archívnych dokumentov, ktorý je súčasťou výbavy príviesného vozíka.
Foto: Jozef Meliš.

Obr. 5. Budova múzea zbraní v meste Suhl, ktoré sa stalo svetoznámych výrobou palných zbraní v období 30-ročnej vojny. Foto: Jozef Meliš.

várov Mag. Karin Sperl, ktorá prítomných pozdravila v mene všetkých zástupcov zahraničných archívnych spoločností. Slávnostnú prednášku mal prof. Markus Hilgert, ktorý sa venoval významu uchovávanía dokumentov v archívoch a zdôraznil, že obnovujúca sa ľudská spoločnosť potrebuje silné archívy.

Druhý deň konferencie bol venovaný téme audiovizuálnych a digitálnych dokumentov. Referenti jednotlivých prednáškových blokov predstavili moderné systémy slúžiace na digitalizáciu audiovizuálnych nahrávok, ich uchovanie, správu digitalizátov a ich analógových originálov. Zároveň umožňujú sprístupnenie informácií o dokumentoch a ich digitalizátov záujemcom. Systémy ponúkajú nielen správu dokumentov, ale zároveň umožňujú prepojiť informácie o dokumentoch s informáciami o právach k nim či o forme a stave nosiča. V prípade väčších pracovísk je možný vyšší podiel automatizácie pri digitalizácii. Menšie pracoviská sú odkázané na menej nákladné riešenia. V prípade manuálneho spracovania a digitalizovania audiovizuálnych dokumentov sa čas na spracovanie 1 minúty nahrávky odhaduje na 15 minút práce. Urýchlenie tejto práce môžu napomôcť dostupné riešenia využívajúce umelú inteligenciu a zároveň zabezpečujúce ochranu práv. Zástupcovia Spolkového archívu referovali o zriadení digitálnej bádateľne. Ide o projekt, ktorý prepája a postupne má nahradiť tri existujúce platformy pre bádanie v dokumentoch archívu. Archív momentálne disponuje samostatnou platformou pre vyhľadávanie a sprístupnenie písomných dokumentov, samostatnou platformou pre audiovizuálne dokumenty a samostatnou platformou pre obrazové dokumenty. Zjednocujúca digitálna bádateľňa má zároveň poskytnúť lepšie a širšie možnosti vyhľadávania, zjednodušený prístup k digitalizátom a intuitívne prostredie. Pri niektorých dokumentoch

archív nevedel určiť vlastníka práv k nim. Preto uverejnil na stránkach Európskeho úradu pre duševné vlastníctvo (EUIPO) výzvu na prihlásenie sa k dielu (v konkrétnom prípade išlo o filmové nahrávky). Ak sa k tejto výzve do 6 mesiacov nikto neprihlásil, mohol Spolkový archív bez nebezpečenstva porušenia autorských práv zverejniť tieto filmy.

V ďalšom bloku prednášok odzneli informácie k téme digitalizácie verejnej správy a k dlhodobého uchovávanía digitálnych dokumentov vyprodukovaných štátnou správou v spolkovej republike Nordrhein-Westfalen. Zástupcovia mestského archívu v Norimbergu informovali o projekte digitalizácie archívnych dokumentov, ktorý rozbehli. Opísali úvodné kroky k projektu, spísanie plánu, procesov, plán zdrojov, konzervačné procesy, prevzatie digitalizátov do elektronického archívu, sprístupnenie klientom a metodické školenie zamestnancov k používaniu nového programu. Univerzitné prostredie reprezentovali zástupkyne z Univerzity Würzburg. Predstavili projekt prechodu na digitálnu správu registratúry univerzity, popísali východiskový stav a jednotlivé kroky, ktoré museli uskutočniť. V závere zhrnuli svoje skúsenosti do 6 rád, ktoré odporučili prítomným v prípade, ak budú na svojich pracoviskách rozbiehať podobné projekty.

Posledný deň konferencie bol venovaný téme umelej inteligencie a jej využitia pre prácu nielen archivárov, ale aj ako podpora pri administratívnej činnosti na úradoch. Umelá inteligencia pomáha na úradoch analyzovať procesy a klasifikovať texty. Vytvorenie lokálneho modelu umelej inteligencie, ktorý vzniká tréňovaním umelej inteligencie na vybraných konkrétnych dátach, prináša možnosť nasadiť umelú inteligenciu pri správe dokumentov alebo pri rozpoznávaní textov. Takéto lokálne modely slúžia ako pomoc pri činnostiach, ktoré bežná umelá in-

teligencia, trébovaná na voľne prístupných textoch, nedokáže. Zástupcovia Spolkového archívu predstavili konkrétny príklad, ako s pomocou umelej inteligencie spracovávajú obrovské množstvo kartotékových záznamov a rukopisov. Skenované kartotékové záznamy sú poskytované umelej inteligencii a s pomocou človeka je umelá inteligencia trébovaná na rozoznávanie znakov a správne priradenie informácie ku kartotékovému poľu (napr. musí vedieť priradiť správne dáta k poliam meno, priezvisko, dátum narodenia, bydlisko...). Nakoniec zamestnanci Spolkového archívu predstavili stratégiu využívania umelej inteligencie v archíve. Stratégia má spojiť doterajšie tri parciálne projekty do jedného. Pri tejto stratégii musia pracovníci archívu zabezpečiť integráciu s IT infraštruktúrou, vyhľadávajú dostupné aplikácie, ktoré môžu využívať bez nutnosti kúpy licencie, nemôžu využívať cloudové riešenie, ale dáta dostupné pre umelú inteligenciu musia byť uložené na vlastných serveroch. Vyplýva to z požiadavky na ochranu údajov a práv. Vďaka umelej inteligencii môže byť spracované a sprístupnené obrovské množstvo dát, ktoré je možné analyzovať a strojovo spracovávať. Čerpanie informácií iba z analógových originálov nie je v silách jedného človeka a spracovanie takéhoto obrovského množstva dokumentov presahuje personálne i finančné kapacity archívu.

Počas archívnych dní prebiehala v priestoroch Kongresového centra výstava s názvom Archivistica. Firmy a organizácie, ktoré sa zúčastnili výstavy, prezentovali svoje produkty a služby zamerané na prácu s archívnymi dokumentami – ukladacie jednotky, digitalizácia, reštaurovanie, správa dokumentov atď. Okrem iného bol predstavený typ skenera, ktorý svojpomocne skenuje knihy. Človek pri obsluhu skenera len otvorí knihu na prvej želanej strane a položí ju otvorenú na skener. Skener sám skenuje a obracia strany. Firma pracuje aj na verzii skenera, ktorý bude môcť skenovať sady dokumentov nerovnakých rozmerov. Bude tak možné skenovať spisy, v ktorých sa nachádzajú dokumenty rôznych formátov. Medzi vystavujúcimi prezentovala svoje výsledky aj firma Archion, ktorá digitalizuje cirkevné matriky uložené v evanjelických cirkevných archívoch. Počas rozhovoru so zástupcami firmy vysvitlo, že v evanjelickom archíve v Stuttgarte našli a digitalizovali matriky a protokoly zo Spišského Podhradia, Pezinka, Svätého Jura a Rače. Digitalizáty týchto dokumentov sú prístupné na ich portáli www.archion.de. Prístup k digitalizátom je však poplatný.

Jozef Meliš

SRBSKÁ ARCHÍVNÁ KONFERENCIA V SENTE

Tento rok Spoločnosť slovenských archivárov (SSA) opäť rozšírila svoje zahraničné kontakty. Na pozvanie predsedníčky srbskej archívnej spoločnosti pani Lely Pavlović som sa zúčastnila VIII. medzinárodnej archívnej konferencie, nazývanej „poradňa“, v Sente, ktorá sa konala v dňoch 9. – 11. októbra 2024. Senta je malé srbské mestečko ležiace na brehu Tisy neďaleko maďarských hraníc. Väčšina obyvateľstva je maďarského pôvodu a maďarčinu počuť i vidieť všade na uliciach. Senta sa v histórii preslávila poslednou veľkou bitkou medzi kresťanskou Európou a Osmanskou ríšou. Vodca rakúskych vojsk princ Eugen Savojský tu 11. septembra 1697 na hlavu porazil osmanskú armádu sultána Mustafu II.

Konferencia sa konala v budove radnice, postavené po veľkom požiari mesta v roku 1911. Secesná budova privítala vyše 150 účastníkov zo Srbska, Chorvátska, Bosny a Hercegoviny a Slovenska. Podujatie organizovala Archívna spoločnosť Srb-

Obr. 1. Program VIII. srbskej archívnej konferencie v Sente. Foto: Martina Orosová.

Obr. 2. Slávnostne vyzdobený interiér secesnej radnice v Sente. Foto: Vladimír Mucibabič.

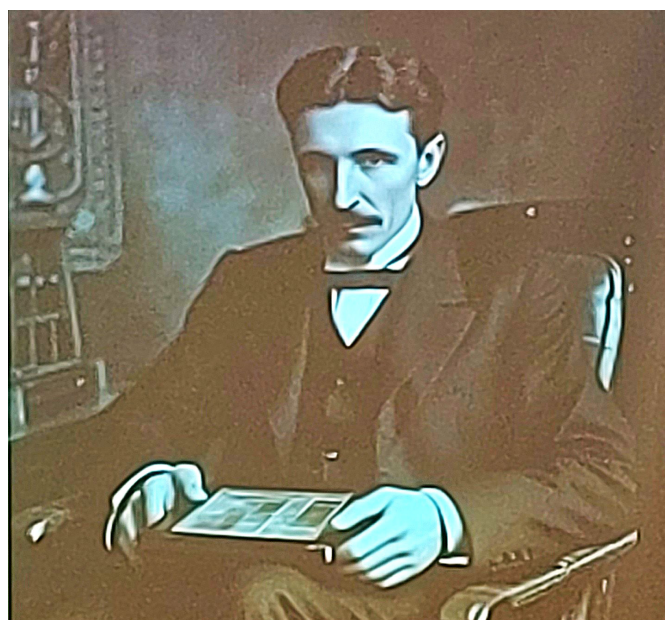

Obr. 3. M. Orosová a L. Pavlović podpisujú Protokol o spolupráci medzi Archívnou spoločnosťou Srbska a SSA. Foto: Vladimír Mucibabič.

ska spolu s historickými archívami v Sente a Čačaku pod gestorstvom Ministerstva kultúry a informácií. Súčasťou programu prvého dňa konferencie bolo aj slávnostné podpísanie *Protokolu o spolupráci medzi Archívnou spoločnosťou Srbska a SSA*. Protokol podpísali predsedníčky oboch združení Lela Pavlović a Martina Orosová.

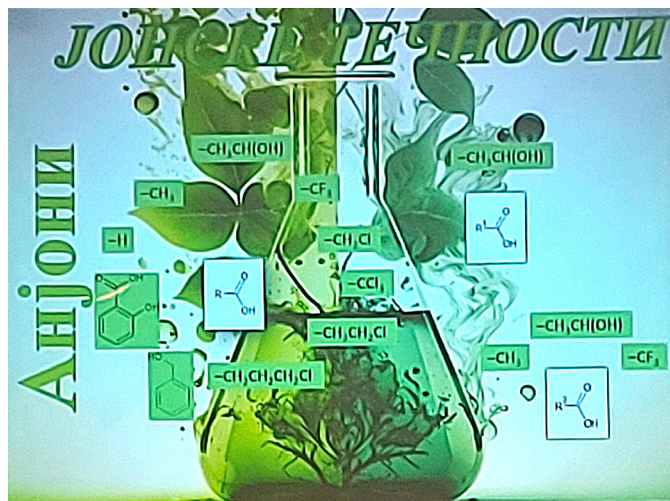
Recenzenti a redaktori v ten istý večer prezentovali zborník príspevkov *Archívne materiály v teórii a praxi*, zostavený z príspevkov zo VII. archívnej konferencie konanej v roku 2023 v Kuršumlijskej Banji. Zborník, ako aj archívny informačný bulletin *Archívny vestník*, ktorý kolegovia predstavili na druhý deň, majú k dispozícii aj slovenskí archivári v knižnici SSA. Srbskí archivári a archivárky riešia veľmi podobné problémy ako my na Slovensku. Aj tu už vznikajú elektronické registratúrne záznamy, no archivári s nimi ešte nemajú priamu skúsenosť. Obavy z tvorby, uchovávanía, archivácie a využitia elektronických dokumentov v praxi za všetkých prítomných vyjadrila Milena Popović Subić z Archívu Vojvodiny v sugestívnej úvodnej prednáške *Archív v elektronickej podobe*, ktorou otvorila blok venovaný aktuálnym problémom archívnej teórie a praxe.

Umelá inteligencia v archívoch, strašiak alebo pomocník? Aj nad touto témou sa zamýšľajú srbskí archivári. Aleksandar Berežnov z Historického archívu Kraljevo v príspevku *Fotografie generované umelou inteligenciou – riziko pre archívy* odhalil kontroverzné skúsenosti s fotografiami Nikolu Teslu, vygenerovanými umelou inteligenciou zo skutočných archívnych fotografií s cieľom zisku pri burzovom predaji. Pre archívy to nastoľuje novú výzvu, ako riešiť ochranu svojich autentických originálov, najmä pri všeobecnom tlaku prezentácie digitalizo-

Obr. 4. Fotografia Nikolu Teslu s tabletom v rukách vygenerovaná umelou inteligenciou s využitím skutočnej archívnej fotografie, záber z prednášky Aleksandra Berežnova. Foto: Martina Orosová.

vaných dokumentov na internete. Podobnej téme sa venoval aj príspevok Mirjany Bogosavljević zo Štátneho archívu Srbska s názvom *Aplikácia umelej inteligencie v archívoch – potreba alebo len výzva novej technológie*? Autorka prezentovala aj dobré skúsenosti archivárov s nástrojmi umelej inteligencie, ako je napríklad Transcribus na rozpoznávanie a prepis rukopisného textu. Podobné nástroje budú určite vyvíjané naďalej a budú archivárom pomáhať pri tvorbe archívneho popisu, no problematiku ochrany osobných údajov to neodstráni, skôr naopak, a aj tieto nástroje bude treba naučiť, čo sú dôverné informácie.

Obr. 5. Z prezentácie Nataše Dimitrić o využití zelenej chémie pri ochrane papierových dokumentov.
Foto: Martina Orosová.

Obr. 6. K prezentácii VIII. srbskej archivnej konferencie patrili aj tašky plné publikácií.
Foto: Martina Orosová.

V štruktúre srbských archívov existuje Archív Juhoslávie špecializovaný na dejiny Juhoslávie v 20. storočí. Pracovníci tohto archívu Marko Radovanović a Svetlana Stefanović prezentovali aplikáciu na online sprístupnenie digitalizátov mimoriadne významného fotoarchívu TANJUG – juhoslovanskej (srbskej) spravodajskej agentúry sídliacej v Belehrade v rokoch 1943 – 2015, ktorý obsahuje desiatky tisíc filmov a milióny fotografií. Chorvátsky hosť Stjepan Prutki zo Štátneho archívu vo Vukovare sa sústredil na tému spoloč-

nej databázy pozemkových kníh a katastrov ako podmienky úspešnej transformácie na digitálnu spoločnosť. Databázové spracovanie archívnych fondov a zbierok je prvou podmienkou prepájania informácií nielen v rámci jedného archívu, ale naprieč viacerými archívmi či ďalšími pamäťovými inštitúciami. To si, samozrejme, vyžaduje v prvom rade zjednotenie terminológie a štruktúry popisu. Chemickými vzorcami v nápaditej prezentácii zaplavila auditórium Nataša Dimitrić z Knižnice Matice srbskej v Novom Sade, ktorá predstavila iónové kvapaliny ako ideálnych predstaviteľov zelenej chémie na účely dezinfekcie papierových archívnych a knižničných materiálov.

Skúsenosti Historického archívu Užice s budovaním archívneho depotu v ére digitalizácie priniesol Dušan Žugić, ktorý potvrdil dôležitosť plánovania pri výstavbe moderných depotov. Podobnej téme sa venovali aj ďalší prednášajúci. Goran Sudimac zo Štátneho archívu Srbska predstavil *Moderné vybavenie archívnych depotov používané vo svete* ako inšpiráciu (nielen) pre srbské archívy. Začal zaujímavým historickým prehľadom o spôsobe uloženia archívov v minulosti a používanom nábytku (truhy, skrine) a skončil príkladmi moderných archívnych regálov a trezorov. Siniša Domazet z Archívu Bosny a Hercegoviny v Sarajeve uviedol nebezpečenstvá hroziace archívnemu dedičstvu pri uložení v nevhodných podmienkach, problémy známe aj na Slovensku.

Druhá časť konferencie bola zameraná na tému *Človek v archíve*. Inšpiratívne príklady výskumných projektov, do ktorých sa zapájajú aj študenti, prezentoval Martin Previšić v prednáške *Vyučovanie dejepisu na Filozofickej fakulte v Záhrebe a výskumná práca študentov v archívoch*. Úlohy regionálnych archívov v živote miestnych komunít sú nedocenenou súčasťou práce archivárov, o čom prítomných presvedčil Srđan Sivčev v príspevku *Nové perspektívy v historickom archíve Kikindy: posilnenie a umiestnenie úlohy archívu v miestnej komunite*. K ochrane archívnych dokumentov pred pôsobením mikroorganizmov sa vrátila Nataša Milošević Dulić z Historického archívu Požarevac. Sústredila sa na metódy a prostriedky dezinfekcie, ktoré sú vhodné nielen pri ošetrovaní dokumentov, ale zároveň sú bezpečné pre človeka a životné prostredie.

Mimoriadne zaujímavé boli príspevky o vzdelávaní archivárov a ich kariérnom postupe, ktoré vyvolali živú diskusiu medzi prítomnými archivármi. Vidosava Eraković z Archívu Juhoslávie pripomenula juhoslovanské skúsenosti a prax pri vzdelávaní archívnych pracovníkov. Celoživotné vzdelá-

vane archivárov je aj na Slovensku zanedbávaná téma, ktorá má neblahé dôsledky na prácu archivárov, najmä v súvislosti s používaním informačných technológií a správou elektronických dokumentov. O trvalej výzve pre profesionálny rast archivárov hovoril Dušan Guteša zo Štátneho archívu Srbska. Na rozdiel od Slovenska existujú v Srbsku výrazné rozdiely vo finančnom ohodnotení archivárov, ktoré nezávisia od ich služobného postavenia, ale profesionálnej kvality práce. Archivári, ktorí pred komisiou preukážu výsledky svojej vedeckej práce, tak neraz majú vyšší plat ako ich nadriadení. Veľmi zaujímavá motivácia pre skvalitňovanie práce archivárov!

Tretí deň konferencie, na ktorom som sa už nemohla zúčastniť, bol zameraný na pramene k hospodárskym dejinám Srbska. Trinásť príspevkov, ktoré tu odznali, bude prístupných v písomnej forme v pripravovanom zborníku, ktorý poskytneme aj slovenským archivárom.

Srbská archívna konferencia potvrdila, že aj srbskí archivári riešia veľmi podobné či až rovnaké problémy ako slovenskí archivári. Prijemne prekvapila ohromná mediálna kampaň sprevádzajúca podujatie. Archivári sa objavili v tlačových aj obrazových správach srbských i maďarských médií. Pani Lela Pavlović tak mala jedinečnú príležitosť predstaviť verejnosti nielen Archívnu spoločnosť Srbska, ale archivársku komunitu ako takú a jej mimoriadnu úlohu pri budovaní demokratickej spoločnosti, čo ako svoje poslanie vnímajú aj srbskí archivári. K 70. výročiu Archívnej spoločnosti Srbska želáme kolegom a kolegyniam veľa úspechov a elánu pri plnení náročných úloh pri ochrane a sprístupňovaní srbského archívneho dedičstva.

*Martina Orosová
predsedníčka SSA*

DOBRO DOŠLI! ALEBO VITAJTE V SRBSKU

Každoročná jesenná odborná exkurzia nás tentoraz zaviedla na juh do srdca Balkánu – Srbskej republiky. Do tejto vyše 7 miliónovej krajiny cesta odštartovala v skorých ranných hodinách vo štvrtok 10. októbra 2024. Autobus prvých kolegov vyzdvihol v Leviciach a odtiaľ smeroval do Trnavy, kde pristúpili ďalší. Poslednou zastávkou sa stala Bratislava, kde nastúpila väčšina účastníkov. Pasažierov autobusu bola napokon iba hŕstka, ale bolo veselo a mali sme priestorový komfort vo veľkom autobuse. Aj napriek miernemu sklzu sme zamierili po diaľnici cez Maďarsko na srbské hranice. Mnoho účastníkov si už odvyklo od čakania na hraniciach. Po nevyhnutných kontrolách sme hraničný priechod Rösze – Prelaz „Horgoš“ prekročili asi po hodine. Cez hraničnú kontrolu sme prešli s občianskymi preukazmi, hoci Srbsko nie je členská krajina Európskej únie. Výhodu legitimovať sa iba občianskym preukazom marí zdržanie na hraniciach, keďže cestujúcich kontrolujú dve hraničné posádky: srbská a maďarská.

Neďaleko hraníc sa nachádzala naša prvá zastávka – 150-tisícové historické mesto Subotica. V obedňajších hodinách nás privítal riaditeľ tunajšieho archívu Stevan Marković a odprevadil nás do neďalekej reštaurácie na obed. Odtiaľ po krátkej prestávke naše kroky už viedli k prehliadke Historického archívu v Subotici, ktorá bola dohodnutá na 13:00. Archív sídli v krásnej secesnej budove radnice, postavenej v roku 1908, v čase, keď sme ešte s touto časťou Srbska boli v spoločnej rakúsko-uhorskej monarchii. Akokoľvek je radničná budova pôvabná pre oko, pre archív je nevyhovujúca. Táto skúsenosť obe naše krajiny spája, veď archívy sídlia v historických

*Obr. 1. Radnica v Subotici, v ktorej sídli archív.
Foto: Mária Feješová.*

Obr. 2. Depot archívu v Subotici. Foto: Mária Feješová.

kých budovách máme niekoľko. Hlavnou nevýhodou je nízka úložná kapacita a zlý prístup do depotov. Subotický archív je umiestnený na 3. poschodí a má 15 zamestnancov. Nechýba mu digitalizačná miestnosť. Archív pokrýva územnú časť Severobačského okruhu. Dejiny siahajú až do roku 1751, keď ho zriadila radnica. V depozitároch ukrývajú na viacerých miestach v 484 fondoch 6,5 km archívnych dokumentov. Zachovalo sa ich pomerne málo, lebo súčasná radničná budova je už tretia v poradí a pri každom sťahovaní sa vraj nejaké dokumenty vyraďovali ako nepotrebné.

Vyčerpávajúcu prehliadku priestorov spestri-la – pre tých čo si trúfali vyjsť do historickej veže – prekrásna komentovaná vyhládka na mesto a okolie. Počas výstupu hore bolo treba prekonať nielen množstvo úzkych a strmých schodov, ale aj silný zápach holubincov. Panorámu mesta nenarúšajú panelové sídliská ako u nás, v diaľke sa týčilo iba niekoľko výškových obytných domov. Zrejme tu neprebehla masová socialistická bytová výstavba. Po zostupe z veže nás kolegovia ponúkli alko aj nealko nápojmi, bolo vidieť, že napriek bremenu osmanskej okupácie si zachovali slovanského ducha družnosti. Po občerstvení, prehliadke depotov a historickej sály, v ktorej doteraz zasadá mestské zastupiteľstvo, sme zostávajúci čas využili na návštevu tunajšej synagógy.

Subotica je veľmi multikultúrne mesto, nachádzame tam okrem kresťanských kostolov aj synagógu a mešitu. Všeobecne sa veľmi podobá napr. Krakovu s jediným rozdielom, že je tu vidieť následky vojny v podobe pamätníkov a občasných prasklín a dierok vo fasádach domov. Nižšie príjmy obyvateľstva badať na používaní veľmi starých áut. Družbu mesta s Dunajskou Stredou pripomína smerovník v centre mesta. Asi tu poznajú aj československý seriál Nemocnica na okraji mesta, lebo majú Strossmayerovu ulicu. Na fasáde radnice je umiestnený mestský erb Subotice s dvomi ženami, jedna má pri sebe dieťa a vychádzajú z nej slnečné lúče. Zdalo sa, žeby to mohla byť Panna Mária s Ježiškom. Mesto sa volalo po nemecky Maria-Teresiopel, pričom žena s dieťaťom je podľa internetu panovníčka Mária Terézia, čo je trochu nezvyklé. Druhá svätica je karmelitánka Terézia z Avily. Prvá písomná zmienka o meste pochádza z roku 1391, ale mesto sa začalo rozvíjať až v 17. storočí po vytlačení osmanských vojsk z krajiny.

Po prehliadkach nasledoval krátky voľný program. Okrem príjemného počasia s letnými teplotami nás príjemne prekvapili aj ceny, ktoré sú neporovnateľne nižšie než u nás. Káva stála 190 dinárov (RSD), čo je 1,6 eura. Mince sa prakticky nepoužívajú a bankovky majú vysokú nominálnu hodnotu. Suboticu sme opustili v poobedných hodinách a autobusom zamierili do obce Gložany (Hložany), ktorá administratívne spadá pod obec Báčsky Petrovec. Nachádza sa blízko Dunaja a asi 23 km od Nového Sadu. Obec je známa prítomnosťou slovenského obyvateľstva. V roku 2002 mali 2 283 obyvateľov, z ktorých sa 1985 hlásilo k slovenskej národnosti. V obci sú smetové tabule aj v slovenčine.

Ubytovali sme sa v hoteli Oasis MB Gložan, pričom časť účastníkov bývala priamo v hlavnej budove a zvyšok bungalovoch. Personál hovoril s nami po slovensky. Celý areál je situovaný pri dvoch jazeroch. Po ubytovaní nás čakala bohatá večera a voľný program. Druhý deň ráňajky vydávali od pol ôsmej a autobusom sme odchádzali do Nového Sadu o hodinu neskôr. Po polhodinovej jazde sme vystúpili v centre mesta neďaleko Archívu Vojvodiny.

Archív spravuje materiály z celej autonómnej časti Vojvodina. Uložených je tu 9,5 km dokumentov od polovice 18. storočia. Archív má štatút ústredného archívu vo Vojvodine a zriadili ho v roku 1926. V súčasnosti je riaditeľom Nebojša Kuzmanović, avšak pre pracovné povinnosti nás privítal jeho zástupca Kristijan Obšust, antropológ, ktorý sa venuje okrem iného aj histórii vojvodinských Slovákov a rozpráva plynulou slovenčinou. Vo Vojvodine žije asi 50-tisíc Slovákov, do roku 1990 ich bolo 80-tisíc. Prehliadka s odborným výkladom začala o desiatej. Kristijan

priam chrľil informácie o archíve, jeho organizačnej štruktúre, dejinách a srbskom archívnom systéme. Vo Vojvodinskom archíve pracuje 70 zamestnancov a financuje ho aj autonómna vláda vo Vojvodine. Štátne archívy v Srbsku spravuje ministerstvo kultúry. Dozvedeli sme sa tiež, že Nový Sad leží na juhu Karpatkej kotliny v Strednej Európe, kým Belehrad sa nachádza na Balkáne. V archíve nás previedli výstavnými priestormi s umeleckými obrazmi, videli sme roll-upovú výstavu k dejinám archívu, malú výstavu archívnych dokumentov, medzi nimi aj slovacík z 19. storočia, ako aj depoty s regálmi, ktoré majú zaťahovacie dvere, a konzervačnú dielňu. Archív vydáva ročne asi 50 publikácií, či už samostatne, alebo v spolupráci s externými odborníkmi. V archíve nás ponúkli kávou a minerálkou. Na konci prehliadky sme dostali od kolegov niektoré ich publikácie, keďže jedným z poslání tohto archívu je aj vydávanie kníh aj v slovenskom jazyku. Tieto mimoriadne vzácne dary obohatia mnohé archívne knižnice na Slovensku.

V archíve sa k nám pripojila predsedníčka Spoločnosti slovenských archivárov M. Orosová, ktorá prišla zo Senty, kde zastupovala SSA na srbských archívnych dňoch. Z archívu sme sa vydali do centra mesta na námestie, kam nás naďalej sprevádzal Kristijan. Porožprával nám o histórii, pamiatkach a zaujímavostiach, okolo ktorých sme prechádzali. Z námestia sme sa vybrali k Dunaju, ktorý križuje niekoľko mostov. Cez Varadinský most Duga nás zaviedol do mestskej časti Petrovaradin, ktorej dominantou je Petrovaradinská pevnosť, a tá sa stala našou ďalšou zastávkou. Je impozantná svojou rozlohou. Budovala ju rakúska monarchia proti Osmanom takmer sto rokov v rokoch 1692 – 1780 a pre potreby armády slúžila až do druhej svetovej vojny. Stala sa z nej turistická atrakcia s mnohými využitiami. Výhľady z tejto pevnosti sú nezameniteľné a vidno z nej okolitú rovinatú krajinu široko-ďaleko. Kristijan ako svetobežník, ktorý služobne veľa cestuje s cieľom nadväzovať medzinárodnú spoluprácu Vojvodinského archívu, sa prejavil ako skúsený sprievodca. Zaujímavo obohatil svoj výklad o poznatky získané z ciest po Európe a Ázii. Má dobré znalosti aj o Slovensku.

V Petrovaradine nás Kristijan opustil a naspäť k archívu nás sprevádzala jeho kolegyňa. Tu sme sa rozišli a každý išiel na individuálny obed a voľný program bol do 16.00 hod. Sprevádzalo nás výborné počasie, výborne sme sa najedli z miestnych mäsových špecialít za ceny ako u nás doma, odporučiť môžeme napríklad jedlo čevapi. Všeobecná znalosť angličtiny personálu nielen v gastronómii bola príjemným prekvapením. Pobavenie u Slovákov spôsobuje slovo pitie, resp. nápoje, ktoré sa povie pića.

Obr. 3. Spoločná snímka v synagóge v Subotici.
Foto: Archív Marty Švolikovej.

Obr. 4. Fasáda budovy Vojvodinského archívu.
Foto: Mária Feješová.

V piatok v podvečerných hodinách naše kroky už smerovali z Nového Sadu po diaľnici do Belehradu. Tá časť krajiny, ktorou sme prechádzali, bola rovinatá, cestné komunikácie v rôznom množstve a zložením lemovali odpadky. Našinka zarazí aj fajčenie v reštauráciách, od ktorého sme si už doma odvykli. V Srbsku sa v názvoch ulíc či predajní veľa používa latinka, hoci domácim písmom je azbuka. Symbiózu oboch typov písma ukazuje využitie písmena j v azbuke, stretnete sa s ňou napríklad v slove polícia. Srbská azbuka nie je totožná s ruskou, má svoje vlastné grafémy napríklad pre dvojhlásku šč a hlásku č.

Ubytovanie v Belehrade sme mali rezervované v hoteli Side One pri nábřeží Dunaja. Zvyšok večera si každý naplánoval vlastný program. Tí, ktorí mali chuť, šli do nejakého blízkeho podniku a iní mali možnosť prejsť sa po promenáde pri Dunaji. Večerný Dunaj je nádhorne vysvetený a aj v nočných hodinách ste tam stretli drobných „podnikateľov,“ kto-

*Obr. 5. V depotoch Vojvodinského archívu.
Foto: Mária Feješová.*

*Obr. 6. Pohľad z Petrovaradinskej pevnosti na Dunaj
a Nový Sad. Foto: Mária Feješová.*

rí predávali všetko od elektroniky a potravín až po starožitnosti. Takýto kolorit nás sprevádzal takmer všade na každom trhu alebo niekde, kde sa stretávali ľudia. Človek občas sledoval, čo všetko sa dá predaf, pričom u nás by možno polovicu vecí, ktoré sa ponúkali na predaj z elektroniky, už ľudia vyhodili.

Sobota ráno začínala raňajkami v hoteli. Odtiaľ sme sa o 8.30 hod. presunuli na zastávku hromadnej dopravy RK Beograd a zamierili do centra Belehradu linkou č. 83 a po zhruba pol hodine sme vystúpili na zastávke Kataničeva. Cena lístka je 50 RSD, čo je zhruba necelých 50 centov. Archív Srbska bol dohodnutý o jedenástej a tak sme v ranných hodinách na-

vštili monumentálny Chrám sv. Sávu. Tento jeden z najväčších pravoslávnych chrámov na svete, zasvätený národnému hrdinovi a svätcovi sv. Sávovi, postavili na mieste staršieho srbského chrámu a stavali ho pomerne dlho (1935 – 2004). S výškou 70 m sa týči nad okolité stavby a patrí medzi dominanty 1,7 miliónového mesta. Nádherný pravoslávny kostol s úchvatnou mozaikou Krista Pantokratora nad svätyňou. Napriek piktogramu, ktorý upozorňoval na zachovávanie silencia, tam bolo ako v úli a len s ťažkosťou sa dalo sústrediť na modlitbu.

Belehrad je veľké starobylé a multikultúrne mesto na sútoku Dunaja a Sávy, na jeho prebádanie by nestačil ani celý čas zájazdu. Je to metropola, ktorá žije rušnou premávkou prejavujúcou sa veľkým množstvom áut a neustálym trúbením. V sobotu sme boli svedkami svadobného automobilového sprievodu, výletov školských skupín, stretli sme viacero ázijských turistov. Hoci Srbsko má iba o niečo málo viac obyvateľov ako Slovensko, osídlenie sa tu viac koncentruje do miest.

Archív Srbska v Belehrade plní funkciu ústredného štátneho archívu pre územie centrálného Srbska. Aj napriek tomu, že v sobotu býva obvykle zatvorený, nás privítala mladá pracovníčka, ktorá nás v srbštine stručne previedla históriou archívu, jeho poslaním, významom, členením a smerovaním. Následne sme sa presunuli do obrazárne, keďže archív vo svojich depotoch ukrýva aj niekoľko stoviek kusov malieb. Menšie sklamanie nastalo, keď nám oznámila, že prehliadka archívu sa skončila, a to, čo je pre archivárov najzaujímavejšie – depoty a dokumenty, zostali zamknuté a neprístupné. Pôvodne nás v sobotu nechceli vôbec prijať a do depotov ani odborných pracovísk archívu nás nevpustili vraj pre prísneho riaditeľa.

Pred budovou archívu nastal rozchod, keďže mnohí kolegovia si urobili vlastný program. Početná skupina sa vybrala smerom k Múzeu Nikolu Teslu, ktoré je v Belehrade turisticky vyhľadávané, preto tam býva veľký nátlak s obmedzenou kvótou na vstup. Tam sme sa dozvedeli, že musíme počkať na ďalší vstup. Popoludní sa tam niektorí vrátili a prehliadku s nadšením absolvovali. Pred múzeom sme sa rozdelili a kroky niektorých smerovali na trh a iných do Skadarlije, slávnej bohémskej uličky, kde sa naobedovali a pokračovali do štvrte Kalemagdan. Tam niektorí strávili veľmi príjemné popoludnie. Cestou táto skupinka navštívila mešitu. Ostýchavo nakukli dnu zo vstupnej chodby nemajúc istotu, či ženy vôbec smú vstúpiť do mešity. Naša predsedníčka Martina sa vyzula a smelo sa poprechádzala po interiéru s nezakrytou hlavou, čím pobúrila niekoľko prítomných modliacich sa moslimov. Jeden z nich pri odchode

z modlitebne cestou k svojmu autu skupinku prísne pokarhal. Boli sme radi, že ostalo iba pri pokarhaní.

Podobne ako s archívnymi dokumentmi, Srbsko má v porovnaní so Slovenskom aj málo historických kultúrnych pamiatok. Následkom 500-ročnej osmanskej okupácie, bombardovania počas druhej svetovej vojny či občianskej vojny po rozpade Juho-slávie je najstaršou budovou v meste obytný dom v osmanskom štýle z prvej polovice 18. storočia. Je v ňom Múzeum Vuka a Dositeja, venované osobnostiam srbského národného obrozenia z prelomu 18. a 19. storočia Vukovi Štefanovičovi Karadžičovi a Dositejovi Obradovičovi. Múzeum je pomerne malé a skromné, ale pre srbské dejiny významné.

Osmanská okupácia krajiny zanechala v krajine trvalé stopy. Cudziniec, potomok Slovákov-Uhrov spoza osmanskej pohraničnej línie, vycíti tieto stopy napríklad v ľudovej hudbe s orientálnymi prvkami. V jednej reštaurácii v Skadarlije, kde sme v sobotu obedovali, sa medzi hostí vmiešala akási hudobná skupina a začala hrať pri stoloch.

Chýbajúce dotácie z eurofondov vidieť napríklad na stave vozidiel hromadnej dopravy v Belehrade, ktorú sme využívali pre problém s parkovaním nášho autobusu. Trolejbusy nám pripomínali tie bratislavské, ale električky boli vyrobené zaiste ešte v čase Titovho režimu. Všeobecne hromadná doprava nevychádzala v ústrety turistom, pretože ani v jednom dopravnom prostriedku sa neoznamovali názvy ani poradie zastávok MHD. Zachránili nás preto mobilné dáta. Cestovné lístky sa nám pošťastilo zakúpiť iba pri prvej ceste do Kostola sv. Sávu, pri ďalších jazdách sme narazili na nefunkčné či úplne absentujúce automaty na nákup lístkov v interiéri trolejbusov a električiek, a tak sme sa stali nedobrovoľnými čiernymi pasažiermi. Bez stresu cestoval iba ten, kto si pri prvej jazde platobnou kartou zakúpil celodenný, nie iba jednosmerný cestovný lístok.

V poobedných hodinách sa niektorí archivári stretávali v okolí Kalemegdanu, ktorej dominuje Belehradská pevnosť. Len prehliadka tohto komplexu zaberá niekoľko hodín a každý si tam nájde svoje od historických budov až po ukážky vojenskej techniky z 20. storočia. Výhľady z pevnosti na sútok Dunaja a Sávy sú neopísateľné. Návrat z centra mesta na hotel riešil každý individuálne. Rovnako tak aj zvyšok večera.

Posledný deň exkurzie po raňajkách sme odchádzali o 8.30 hod a z Belehradu sme vyrazili po diaľnici naspäť na sever. Cestou sme sa v Novom Sade rozlúčili s M. Orosovou, ktorá ďalej pokračovala vlastným autom. Predpoludním sme dorazili na srbsko-maďarské hranice a rovnakým hraničným prechodom sme sa aj vracali. Prekročiť srbské hranice

Obr. 7. V obrazárni Archívu Srbska v Belehrade.
Foto: Mária Feješová.

Obr. 8. Belehradská pevnosť. Foto: Mária Feješová.

nebol až taký problém, ale na maďarskej strane sme zistili, že tu stále platia trochu iné pravidlá v púšťaní autobusov, keďže jeden maďarský colník chcel pred náš autobus pustiť iný (asi to nebolo za pekný úsmev). To sa nám podarilo odvrátiť vďaka šikovnému šóferovi a niekoľkým našim archivárkam, ktoré vedeli veľmi dobre maďarsky a nakoniec nás maďarská strana pustila – po vyše dvoch hodinách čakania – bez väčšej kontroly. Po niekoľkých kilometroch si náš šófer musel spraviť povinnú prestávku a ďalšiu sme si spravili až za Budapešťou, kde na odpočívadle sme si kúpili niečo pod zub. Do Bratislavy, takmer na rovnaké miesto, ako sme nastupovali, sme dorazili 13. októbra 2024 okolo 18.00 hod. Tu väčšina účastníkov vystúpila a autobus so zvyšnými archivármi pokračoval po rovnakej trase k Leviciam, kde vystúpil zvyšok kolegov. S kuframi sme si doviezli pekné dojmy, ktoré sa postupne menia na ešte krajšie spomienky.

ARCHÍV ROŽŇAVA. 70 ROKOV ORGANIZOVANÉHO ARCHÍVNICTVA NA SLOVENSKU

Vo veľkej sále radnice mesta Rožňava sa dňa 12. novembra 2024 stretli na seminári venovanom 70. výročiu organizovaného archívniectva na Slovensku nielen archivári, ale aj priaznivci histórie spomedzi širokej verejnosti. Účasť na seminári prijali zástupcovia Banického múzea v Rožňave, Biskupského úradu v Rožňave, Slovenského národného múzea – Múzea Betliar a Nadácie Júliusa Andrásyho – Andrásy Gyula Alapítvány v Budapešti. V spolupráci s týmito inštitúciami si archív odovzdáva informácie, skúsenosti, pomáha pri organizovaní výstav, prednášok a konferencií, čím sa navzájom obohacujú. Na seminári sa zúčastnili aj významní hostia: generálny riaditeľ sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (MV SR) Jaroslav Kmeť, riaditeľka odboru archívov a registratúr MV SR Mária Mrižová, princ Mark Odescalchi, potomok rodu Andrásy, viceprimátor mesta Rožňava Michal Drengubiak, riaditeľka Slovenského národného múzea – Múzea Betliar Tímea Mátéová.

Viceprimátor mesta Rožňava a generálny riaditeľ sekcie verejnej správy MV SR predniesli pozdravné príhovory. História Archívu Rožňava, ktorá sa za tých sedem desaťročí menila a formovala, priblížila úvodným referátom vedúca archívu Eva Jergová. Pracovníčka archívu Silvia Oravcová v druhom príspevku predstavila vzácne fondy uložené v archíve. Svoju prezentáciu spestrila nielen ukážkami archiválií, ale aj pečaťami jednotlivých miest, na ktorých sa dá dokumentovať ich vývoj. Využitie fondov a archívnych dokumentov na výstavách a prednáškach predstavila pracovníčka Banického múzea v Rožňave, historička Sylvia Holečková. S archívom biskupského úradu a so spoluprácou s Archívom Rožňava nielen v predarchívnej starostlivosti oboznámila účastníkov seminára archivárka Biskupského úradu v Rožňave Silvia Löríčníková. Juraj Králik, dlhoročný návštevník archívu, priblížil skúsenosti s archívom zo strany bádateľa, ktorý využil mnoho archívnych dokumentov pri vydaní svojej publikácie. Jeho slová chvály boli určené nielen súčasným, ale aj bývalým pracovníkom archívu. Veľmi zaujímavým príspevkom o písomnej pozostalosti rodu Andrásy z Krásnej Hôrky a Andrásy z Betliara upútala účastníkov seminára pracovníčka Slovenského národného múzea – Múzea Betliar, archivárka

Obr. 1. Uvedenie do života novej publikácie o dejinách archívu. Foto: Karolína Šikúrová.

Katarína Bányaszová. Prítomných oboznámila so spravovaním písomností rodu od jej začiatkov, vypracovaním elenchov a uchovávaním až do prevezenia fondov do Štátneho archívu v Levoči v roku 1955. Rodové fondy Andrásyovcov sa vrátili na Gemer v rokoch 2021 – 2022 a archív tak získal aj najstarší dokument z konca 13. storočia. V súčasnosti prebieha ich digitalizácia pod záštitou Nadácie Júliusa Andrásyho. Správu o digitalizácii predniesla koordinátorka nadácie Zsuzsa Sidó. Prednášku obohatila mimoriadne zaujímavým krátkym videom o priebehu digitalizácie, usporiadaní fondu, ako aj o genealógii tejto významnej aristokratickej rodiny v Európe. Fondy sa zaradili medzi klenoty Archívu Rožňava.

Súčasťou seminára bol aj krst knihy *Archív Rožňava od minulosti k súčasnosti*, ktorá je rekapituláciou dejín archívu. Jednotlivé časti sú súborom informácií, ktoré netvoria len dokumenty, ale aj ľudia, a to v období pred vznikom štátnych archívov. Obsahuje históriu okresných archívov v Rožňave a v Revúcej, činnosť archívu, jeho zamestnancov, ukážky vybraných archívnych dokumentov, kle-

Obr. 2. Pohľad do veľkej radničnej sály počas konferencie. Foto: Karolína Šikúrová.

notov archívu, ako aj informácie o možnosti využívania archívnych dokumentov na úradné alebo súkromné účely formou bádania, štúdia a správnej agendy. Knihu pokrstila riaditeľka odboru archívov a registratúr Mária Mrižová.

Seminár ukončila vedúca Archívu v Rožňave slovami: „Ak by sa vám zdalo, že v knihe zostalo niečo nedokončené, nedopovedané, je to priestor pre vaše bádanie. Radi Vás v archíve privítame.“ Poďakovala sa za záujem a bohatú účasť na seminári. Tak ako na úvod, aj na záver zazneli tóny klavírneho virtuóza Adama Pásztora, žiaka Základnej umeleckej školy v Rožňave.

Archivári a pozvaní hostia sa z radnice presunuli do priestorov Archívu Rožňava, kde si pri pohostení odovzdávali dojmy a postrehy z práve absolvovaného seminára. Pomocnú ruku pri výzdobe stolov a obsluhu podala Stredná odborná škola obchodu a služieb v Rožňave, za čo im patrí srdečná vďaka.

Mária Tureková

Štátny archív v Košiciach, pracovisko Archív Rožňava

HISTORICKÉ KNIŽNICE MESTA KREMNICÉ ZNOVU SPRÍSTUPNENÉ VEREJNOSTI: VÝZNAMNÝ DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V KREMICKOM ARCHÍVE

„Čas je najlepším sudcom a trpezlivosť najlepším majster.“ Toto príslovie výstižne charakterizuje príbeh návratu historických knižných fondov mesta Kremnice do správy kremnického archívu.

Dňa 12. júna 2024 sa v Štátnom archíve v Banskej Bystrici, pracovisku Archív Kremnica uskutočnil tradičný Deň otvorených dverí pri príležitosti Medzinárodného dňa archívov (9. jún). Hlavným lákadlom pre návštevníkov bolo sprístupnenie historických knižných fondov mesta Kremnice a otvorenie výstavy *Františkáni v Kremnici*, zameranej na kultúrne a duchovné dedičstvo františkánskeho rádu a jeho pôsobenie v tomto regióne.

Podujatie otvorila Katarína Dobrotková, ktorá srdečne privítala verejnosť, hostí aj prednášajúcich a navodila slávnostnú atmosféru tohto vý-

Obr. 1. Umiestnenie knižných fondov a publikácií v Bellovom dome v Kremnici v roku 2023. Foto: Valéria Solčániová.

Obr. 2. Ukladanie knižných zväzkov pracovníčkami kremnického archívu v auguste 2023.

Foto: Valéria Solčániová.

znamného dňa. So zvláštnou úctou sme predstavili aj pána Sebastiána Lamoša, syna kremnického archívára Teodora Lamoša, iniciátora záchrany vzácných knižných a archívnych fondov františkánskeho rádu v 50. rokoch 20. storočia.

V úvodnom príhovore Valéria Solčániová, vedúca Archívu Kremnica, ozrejmila históriu a proces záchrany vzácných knižných a archívnych fondov. O samotných knižných zbierkach a dobových publikáciách podala informácie Jana Cabaďajová, vedúca oddelenia správy historických knižničných dokumentov a fondov Slovenskej národnej knižnice (SNK) v Martine. Nechýbali ani slová uznania, ktoré vedúcej archívu adresovali riaditeľka Štátneho archívu v Banskej Bystrici Lucia Kubíková Dimošová a primátor mesta Kremnice Martin Novodomec. Osobitné poďakovanie vyjadrili aj bývalý primátor Kremnice Alexander Ferenčík a bývalá viceprimátorka Iveta Ceferová, ktorí stáli pri začiatkoch a priebehu projektu záchrany histo-

rických knižných fondov. Atmosféru dňa obohatil hudobný sprievod Nikolu Nižníka a poetická krása básne *Knihy* od Zuzany Dobiasovej nádherne dotvorila celkový dojem podujatia. Prítomnosť brata kapucína Stanislava a členov Kremnického banického spolku bola neoceniteľným príspevkom k slávnostnému prestrihnutiu povrazu – cingula, čo dodalo celej udalosti hĺbku a symboliku. Význam podujatia podčiarkla aj mediálna účasť redaktorov RTVS, ktorí udalosť sprostredkovali celonárodne prostredníctvom rozhlasu a televízie. Celý priebeh dňa zachytil svojim objektívom kremnický fotograf Ivan Čillík.

Počas tohto dňa mali návštevníci jedinečnú príležitosť vidieť a po prvýkrát si prezrieť v zrenovovaných priestoroch archívu celkovo 10 404 knižných zväzkov z františkánskej knižnice, približne 1 400 zväzkov z gymnaziálnej knižnice a okolo 1 200 zväzkov z mestskej knižnice, ako aj cenné dobové časopisy. Bádateľom sa tým otvorili nové možnosti historického výskumu, a to nielen prístupom k archívnym fondom, ako sú: Františkánsky kláštor v Kremnici (18. – 20. storočie), Hudobniny františkánskej knižnice v Kremnici (18. – 19. storočie) a Gymnázium a reálka v Kremnici (1742 – 1986, 1988 – 2021), ale aj ku knižným zväzkom zachovaným od roku 1600 až po 50. roky 20. storočia a k historickým periodikám.

Sprístupnená bola aj výstava *Františkáni v Kremnici*. Tá prostredníctvom deviatich vitrín zobrazila záujemcom bohatú históriu františkánskeho rádu a jeho pôsobenie v meste. Výstava odhaľuje príchod františkánov do Kremnice, výstavbu kostola a kláštora, ich náboženský život, vzdelávanie gymnazistov, zánik františkánskeho rádu a proces s knižnicou, ako aj ich rôznorodé aktivity – od divadelníctva až po pomoc deťom so sluchovým postihnutím. Predstavuje aj významné osobnosti, ktoré pôsobili v tomto ráde. Patril sem gvardián Libor Matoška, zakladateľ a redaktor viacerých časopisov, napr. *Priateľ dietok*, *Serafínsky svet*, *Naša mládež*, edícií *Knižnica Priateľa dietok*, *Serafínske divadlo* a autor mnohých náboženských a publicistických kníh. Ďalej to boli Konrád Švestka (Schwestka), maliar, sochár, tesár a reštaurátor či Rudolf Alfonz Dilong, hlavný predstaviteľ katolíckej moderny. Tiež Ján Baptista Jozef Chládecký, kazateľ a učiteľ náboženstva pre deti so sluchovým postihnutím.

Súčasťou programu boli aj prednášky odborníkov na tému dejín františkánskeho rádu. Docentka Nadežda Hrašková z Katedry architektúry a dizajnu Slovenskej technickej univerzity, známa

kremnickým obyvateľom, predstavila tému *Príbehy a nádeje františkánskeho kláštora v Kremnici*, zatiaľ čo Michal Baláž, katolícky farár zo Svätého Antona, zaujal prednáškou *Spoza múrov kremnického kláštora*.

Ako to však bolo s históriou knižníc, ktorá siaha až do dávnych storočí? Základ knižného fondu položili františkáni v roku 1653 pri vzniku svojho kláštora v Kremnici. Knižné zväzky u františkánov postupne pribúdali najmä darom, ale aj kúpou či výmenou, čo v roku 1739 za gvardiána Urbana Fridricha viedlo k založeniu knižnice. Knihy, rukopisy a rôzne časopisy, písané v latinskom, nemec- kom, slovenskom, českom a maďarskom jazyku, pokrývali nielen náboženskú tematiku, ale aj humanitné a vedecké oblasti. Až do roku 1929 boli uložené v Malej štvorhrannej bašte, známej ako františkánska bašta. Neskôr, za Libora Matoška, ich premiestnili do južnej časti kláštora na prvé poschodie. Knižnica predstavovala pre františkánov centrum náboženskej a kultúrnej vzdelanosti. Svoje vedomosti a múdrosť odovzdávali obyvateľom a študentom gymnázia prostredníctvom výchovy, vzdelávania, vedy a kultúry, čím si získali obľubu, úctu a rešpekt.

V 50. rokoch minulého storočia, počas udalostí spojených s likvidáciou kláštorov a kláštorňích komunít, hrozilo zničenie tohto vzácneho kultúrneho dedičstva. Mnohé knihy z kláštorov na Slovensku sa uchovali len v neúplných celkoch alebo torzách, iné boli zničené alebo premiestnené do Bratislavy či Jasova. Jediná františkánska knižnica v Kremnici zostala zachovaná a na svojom pôvodnom mieste. Za jej záchranu vďačíme nášmu archivárovi Teodorovi Lamošovi, ktorý ju vyhlásil za majetok mestského kremnického archívu. Jeho obetavosť a nesmierne úsilie umožnili v neľahkých časoch ochrániť toto kultúrne dedičstvo pre nás i budúce generácie. Kremnický archív spravoval františkánsku knižnicu od 1. januára 1951 do 17. júna 1957, keď bola oddelená od archívneho fondu a hudobnín františkánskej knižnice a v súlade s vtedajšími právnymi predpismi protokolárne odovzdaná zástupcovi Matice slovenskej, konkrétne pánovi Orságovi z miestnej pobočky Matice slovenskej v Kremnici. Toto odovzдание sprevádzalo písomné vyhlásenie, že žiadna zo vzácných kníh nesmie opustiť Kremnicu.

História sa však nezastavila a pokračovala ďalej. V roku 1989 boli knižnice presťahované do Bellovho domu a o dva roky neskôr, 1. októbra 1991, podpísali Matica slovenská a Múzeum mincí a medailí v Kremnici dohodu o spoločnom zabezpeče-

Obr. 3. Deň otvorených dverí v kremnickom archíve 12. júna 2024. Foto: Ivan Čillík.

Obr. 4. Slávnostné otvorenie historických knižných fondov v kremnickom archíve 12. júna 2024. Foto: Ivan Čillík.

ní historických knižných fondov mesta Kremnice. Začiatkom 90. rokov 20. storočia bolo 2000 kníh vrátane vzácných ručne písaných diel zo 16. storočia odovzdaných do Matice slovenskej v Martine. Preberacie protokoly sa však dodnes nezachovali.

Obr. 5. Uloženie historických knižných fondov vo vynovených priestoroch kremnického archívu 12. júna 2024. Foto: Ivan Čillík.

Obr. 6. Prednáška N. Hraškovskej v kremnickom archíve 12. júna 2024. Foto: Ivan Čillík.

Knižnicu spravovala Matica slovenská až do 1. júla 2000, keď ju prevzala Slovenská národná knižnica (SNK). Z prebraného počtu bolo 271 diel zdigitalizovaných a dnes tvoria súčasť historického knižného fondu SNK. Keďže františkáni si po roku 1995 neuplatnili reštitučný nárok, fond zostal vo vlastníctve štátu.

Snaha kremnického archívu o prevzatie správcovstva historického knižného fondu mesta Kremnice sa datuje od mája 2016. Túto iniciatívu potvrdzuje záznam zo stretnutia medzi SNK a mestom Kremnica, ktoré sa uskutočnilo v októbri toho istého roka. Záujem o prevzatie, ochranu a využívanie knižnice vznikol v dôsledku nevhodných podmienok, v ktorých sa knihy nachádzali. Časť kníh bola uložená na sebe, čo prispievalo k ich rýchlejšej degradácii. Niektoré boli napadnuté plesňou

a celkovo zostávali nevyužití. Tento zámer bol prezentovaný bývalému primátorovi Alexandrovi Ferenčíkovi a viceprimátorky Ivete Ceferovej, ktorí s podporou vedúcej archívu a Igora Grausa, bývalého riaditeľa Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovali na jej záchrane. Od januára 2022 v tejto iniciatíve pokračovala súčasná riaditeľka bystrického archívu Lucia Kubíková Dimošová.

Otázky týkajúce sa nevyjasneného správcovstva vzácnnej knižnice a jej prevzatia mestom Kremnica v rokoch 1999 – 2001 riešila predovšetkým viceprimátorka I. Ceferová spolu s vtedajším primátorom i prostredníctvom ministerstva kultúry. Vyvrcholením tohto procesu bola pracovná schôdzka, ktorá sa konala 9. septembra 2021 v SNK v Martine. Na tomto stretnutí riaditeľka múzea pani Novotná, viceprimátorka mesta a pán Rybársky, predseda miestnej pobočky Matice slovenskej, rokovali o premiestnení historických fondov do Martina, pričom štátny archív nebol na rokovanie prizvaný.

O hrozbe presťahovania knižnice sa archív dozvedel koncom januára 2022 od docentky Nadeždy Hraškovskej. Na hrozbu presunu kremnický archív reagoval promptne a už začiatkom februára inicioval rokovanie s viceprimátorkou mesta a riaditeľkou múzea, čo vyústilo do oficiálneho stretnutia na pôde múzea. Dňa 21. februára 2022 písomne oslovil i mestské zastupiteľstvo Kremnice, ktoré 17. marca 2022 prijalo uznesenie, v ktorom deklarovalo nesúhlas s presťahovaním historických knižných fondov mimo mesta. Situácia sa vyriešila až rokovaním 28. apríla 2022 v SNK v Martine, kde riaditeľka Štátneho archívu v Banskej Bystrici a vedúca pracoviska Archív Kremnica dohodli dlhodobú výpožičku a zabezpečenie využiteľnosti vzácných knižných fondov v kremnickom archíve s výnimkou tlačovín zo 16. storočia. Stretnutia sa zúčastnili tak bývalá riaditeľka múzea, ako aj viceprimátorka mesta. V máji 2023 bola podpísaná zmluva o výpožičke knižných fondov medzi SNK a Štátnym archívom v Banskej Bystrici.

Súčasťou príprav neboli len pracovné rokovania, ale aj rekonštrukcia podlahy depotu a montáž regálov, ktoré vytvorili ideálne podmienky na uskladnenie knižného fondu. Nové priestory knižnice dnes poskytujú nielen väčšie a modernejšie zázemie, ale aj optimálne podmienky na ochranu, sprístupnenie a zachovanie týchto vzácných zbierok pre budúce generácie. Toto kultúrne dedičstvo spolu s tradíciou baníctva a mincovníctva tvorí jeden z kľúčových pilierov identity mesta Kremnice. Náročná bola aj revízia knižných a časopiseckých

titulov a ich príprava na prevoz. V tejto súvislosti by sme radi vyjadrili osobitné poďakovanie spoločnosti COOP Jednota Žarnovica, prevádzka Kremnica 204 za ich pomoc s prepravnými prostriedkami, ktoré nám výrazne uľahčili celú logistiku. Sťahovanie knižných fondov sa uskutočnilo v troch etapách medzi 25. júlom a 22. augustom 2023, a to z priestorov mesta – Bellovho domu, a zo SNK v Martine, oddelenia správy historických knižných dokumentov a fondov. Celý priebeh nášho projektu je zdokumentovaný v obrazovej prílohe umiestnenej na stenách depotu historických knižníc, spracovanej Petrom Roobom.

Touto cestou chcem vysloviť vďačnosť všetkým, ktorí sa podieľali na tomto projekte a poskytli nám pomoc a podporu. Moja vďaka patrí Slovenskej národnej knižnici v Martine, Slovenskému banskému archívu v Banskej Štiavnici, Mestskému úradu v Kremnici, Národnej banke Slovenska – Múzeu mincí a medailí v Kremnici, Ústavu pamäti národa, Centru podpory v Banskej Bystrici a Žiari nad Hronom, ako aj Nadežde Hraškovovej. Zároveň by som chcela vyjadriť úprimné poďakovanie mojim kolegyniam, kremnickým archivárkam Martine Boženíkovej, Kataríne Dobrotkovej, Lenke Hirschnerovej, Martine Kašiarovej a Eve Kopčovej, kolegom z banskobystrického archívu a zamestnancom oddelenia správy historických knižných dokumentov a fondov v SNK v Martine za ich neoceniteľnú spoluprácu. Osobitná vďaka patrí našej pani riaditeľke Lucii Kubíkovej Dimošovej za jej pochopenie, podporu a ústretovosť, ktoré boli pre úspešnú realizáciu tohto projektu nevyhnutné.

Dátum 12. jún 2024 sa zapíše do histórie kremnického archívu ako významný míľnik – výsledok mnohých mesiacov náročnej práce, precízneho plánovania a úzkej spolupráce. Podujatie Deň otvorených dverí prekonallo všetky očakávania a zaznamenalo mimoriadny záujem verejnosti. Tento úspech predstavuje dôležitý krok v prezentácii kultúrneho dedičstva Kremnice, pričom všetky vzácne knižné fondy sú teraz pripravené slúžiť vedeckým a vzdelávacím účelom.

Na záver Vás, vážené kolegyně, kolegovia a priaznivci histórie, srdečne pozývame na zaujímavú výstavu, ktorá bude sprístupnená v priestoroch kremnického archívu do 30. mája 2025. Tešíme sa na Vás!

Valéria Solčániová
vedúca Štátneho archívu v Banskej Bystrici,
pracoviska Archív Kremnica

KONFERENCIA ARCHÍVY & MÚZEÁ (SPRÁVA Z PODUJATIA)

V dňoch 6. a 7. novembra 2024 sa v Západočeskom múzeu v Plzni uskutočnila konferencia s názvom *Archivy & muzea*. O organizáciu konferencie sa postarala Česká archivní společnost a Asociace muzeí a galerií České republiky. Venovala sa trom hlavným témam, rozdeleným do štyroch blokov. Počas večerného spoločenského stretnutia bola uvedená do života publikácia *Archivní bohatství západních Čech: Západočeské dějiny ve 100 obrazech*, ktorú vydal Státní oblastní archiv Plzeň.

Prvý blok niesol názov *Legislativa z pohľadu archívov & múzeí/Historický vývoj a inšpirácia*. S príspevkom vystúpil Luděk Beneš, ktorý pripomenul historický vývoj múzejnej legislatívy a stručne sa venoval evidencii archívnych dokumentov v múzeách. Ďalším prednášajúcim bol Daniel Doležal, riaditeľ Odboru archivní správy a spisové služby MV ČR, ktorý priblížil aktuálny vývoj archívnej legisla-

Obr. 1. Západočeské múzeum v Plzni, miesto konania konferencie. Foto: N. Görcsová.

tívy. V prednáške taktiež zdôraznil nevyhnutnosť zakladania špecializovaných archívov, a to najmä pre potrebu preberania a uchovávanía archívnych dokumentov rôznorodých inštitúcií a rovnako pre budovanie vzájomných vzťahov a spolupráce.

V druhom bloku s názvom *Archiválie v múzeách & muzeálie v archívoch/Evidencia a prístupnosť* sa prednášajúci venovali najmä problematike evidencie dokumentov a nejasnej metodike. V následnej diskusii sa odhalilo viacero sporných miest. Jedným z najzásadnejších bola duplicitná evidencia dokumentov a nedostatočná informovanosť o správe archívnych dokumentov v múzeách a zbierkových predmetov v archívoch. Diskusia sa venovala aj prístupu k informáciám a samotným dokumentom v múzeách.

Posledné dva bloky boli venované nosnej téme – *Spolupráca archívov & múzeí / Príklad dobrej praxe*. Prednášajúci predstavili spolupráce archívov a múzeí najmä pri organizovaní výstav a kultúrno-edukačných podujatí. Vyzdvihnúť treba prezentáciu Martina Krseka z Múzea mesta Ústí nad Labem a Petra Karlíčka z Archívu mesta Ústí nad Labem. Spolupráca tohto archívu a múzea je vskutku ukážková, dokonca by sa dalo povedať, že fungujú ako jedna inštitúcia. Zamestnanci oboch inštitúcií medzi sebou udržiujú priateľské vzťahy a keď treba vzájomne si pomáhajú aj pri ťažších manuálnych činnostiach.

Z príspevkov sa však dá konštatovať, že pravidelná kontrola v registratúre a osobný kontakt archivárov a zamestnancov múzeí sú základom dobrej spolupráce. Zabezpečujú lepšie a pravidelnejšie odovzdávanie dokumentov, sú otvorenejší poskytovať prístup do múzejnej evidencie a pomáhajú s evidenciou a spracovaním archívnych dokumentov uchovaných v zbierkovom fonde. Konferencia a diskusia ukázali, že pre spoluprácu múzejníkov a archivárov je dôležitý najmä osobný kontakt, vzájomná diskusia, školenia a udržiavanie priateľských vzťahov. Mohlo by sa tak nájsť spoločné riešenie, ktoré bude najlepšie pre oba odbory, no najmä pre archívne dokumenty a predmety kultúrnej hodnoty. Síce počas konferencie vyšli na povrch viaceré problematické miesta, účastníci sa zhodli na potrebe ďalších podobných stretnutí, ktoré by sa ich pokúsili vyriešiť. Podobný typ konferencie by bol určite vítaný a potrebný aj u nás na Slovensku.

Nina Görcsová

Archív Slovenského národného múzea

ÚSPEŠNÝ ROK S VEČERMI V ARCHÍVE

Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta v spolupráci so Spoločnosťou Petra Pázmáry sa v roku 2023 rozhodol, že obnoví podujatie známe pod názvom *Večery v archíve*. Po novembrovom úspechu sme sa rozhodli v organizovaní podujatia pokračovať. Na rok 2024 sme si naplánovali cyklus troch podujatí.

Prvé *Večery v archíve* sa uskutočnili v apríli tohto roku. Podujatie nieslo podnázov *Remeslá našich predkov*. Zamestnanci archívu si pre návštevníkov pripravili dve odborné prednášky. Prvú prednášku *Z dejín cechov a živnostenských spoločenstiev Šale a okolia* predniesla zamestnankyňa archívu Mgr. Klaudia Bugyinszká. Priblížila dejiny cechov, ktoré sa v regióne okrem okresu Šaľa zakladali aj v okresoch Dunajská Streda a Galanta. Prednáška ozrejmila potrebu zakladania organizácií, ktorých úlohou bolo chrániť záujmy remeselníkov a nastaviť pravidlá fungovania. Prostredníctvom prezentácie sa návštevníkom naskytla možnosť hlbšie nazrieť do fondov, ktoré archív v Šali v súvislosti s témou uchováva, resp. sa prezentovali aj ukážky rôznych výučných listov, cechových kníh a dokumentov, ktoré sa viažu k dejinám cechov regiónu. S druhou prednáškou vystúpila Mgr. Judita Szekeresová Kováčsová, PhD., ktorá sa venovala továrenskej výrobe, trhom, výrobe a predaju jednotlivých výrobkov. Vedúca pracoviska v prednáške *Od jarmokov po supermarket* poukázala na konanie jarmokov a trhov, návštevníkom predstavila výsadné listiny a povolenia od 16. storočia až po medzivojnové obdobie. Venovala sa zvlášť rozvoju mlynárstva a osvetlila rozvoj priemyselnej výroby okrem Šale aj v okresoch Dunajská Streda a Galanta. Prednášku uzatvorila ukážkami z činnosti družstiev v regióne.

Ďalšie *Večery v archíve* s témou *Voľnočasové aktivity v minulosti* ukončili prednáškový cyklus v prvom polroku a uskutočnili sa v piatok večer 31. mája 2024 so začiatkom o 17:00. Poslucháči postupne prichádzali do pripravenej konferenčnej miestnosti, ktorá sa za krátky čas naplnila. Počas večera odzneli dve prednášky. Prvú s názvom *Počiatky športového života v okrese Šaľa* prezentovala J. Szekeresová Kováčsová. Jej výskum sa zameriaval predovšetkým na medzivojnové obdobie, keď sa okrem iných združení a spolkov začali zakladať aj tie športové. Okrem samotných spolkov bol zdôraznený aj význam osobností, ktoré svojimi činmi zanechali hlbokú stopu v športových dejinách re-

Obr. 1. Pohľad na účastníkov Večerov v archíve v apríli 2024. Foto: Bc. Alžbeta Horváthová.

Obr. 2. Vystúpenie mužského spevokolu *Peredi Férfi Daloskör* počas Večerov v archíve v novembri 2024. Foto: Bc. Alžbeta Horváthová.

giónu. Druhú prednášku, ktorá sa venovala lodenici v Šali, pripravila zamestnankyňa archívu Mgr. Barbora Oravcová. Výsledky bádania odzrkadlili vzácne informácie o lodenici, jej vzniku a vrcholnom období a taktiež o osobnostiach, ktoré sa zaslúžili o prevádzku a fungovanie lodenice. Obidve prednášky boli oživené prezentáciami archívnych dokumentov či dobových fotografií. Okrem nich boli v miestnosti vyložené ukážky predmetov spojených so športom, zapožičané zo súkromných zbierok.

Po dlhšej letnej prestávke duch večerov v archíve znovu zavítal do priestorov kaštieľa, v trošku zmenenej forme. Začiatkom novembra sa uskutočnilo posledné podujatie zo spomenutého cyklu prednášok, ktorého hlavnou témou bola druhá svetová vojna v okrese Šaľa. Už pred vchodom do konferenčnej miestnosti renesančného kaštieľa v Šali horiaca sviečka pripomínala mnohé obete tejto krutej súčasť našich dejín. Na úvod večera zaspieval mužský spevokol z Tešedíkova *Peredi férfi daloskör* vojenské piesne. Ako prvá odznela prednáška zamestnanca archívu Mgr. Attilu Varjú, ktorý sa zameral na vojnu z pohľadu letectva v okresoch Šaľa, Galanta a Dunajská Streda. Výsledkom jeho práce bol prehľad o leteckých katastrofách a preletoch vojenských lietadiel v našom regióne. Jeho prednášku oživila bohatá obrazová dokumentácia, ktorá vzbudila v kruhu prítomných veľký záujem. Už po nami zaslanej pozvánke na toto podujatie ho oslovil pán Daniel Fülöp zo Selíc, ktorý na prednášku priniesol maketu lietadla, havarovaného v neďalekých Seliciach, aj jeho fragment lietadla, ktorý sa mu podarilo objaviť v lesoch pri

obci Selice. Mužský spevokol zanôtil aj po prednáške, čím spríjemnil atmosféru večera. Druhým bodom programu bolo spomienkové rozprávanie archívára a historika Mgr. Zoltána Kőrösa z Fóra inštitút pre výskum menšín zo Šamorína. Z. Kőrös sa aktívne dlhé roky zaoberá výskumom „oral history“, teda naratívnych, hovorených dejín. Podelil sa o to, akým spôsobom si vyberá svojich respondentov, ktoré vekové kategórie oslovuje, akým témam sa venuje. Spomenul mnohé zaujímavosti, ktoré sa o dejinách nášho okresu dozvedel. Medzi prítomnými sa objavili aj mnohí pamätníci, bývalí alebo stáli respondenti Z. Kőrösa. Zapojili sa do diskusie o druhej svetovej vojne so svojimi zážitkami a spomienkami, medzi ktorými sa objavili aj zaujímavosti týkajúce sa dejín renesančného kaštieľa v Šali. Ďalším hosťom večera bol Tomáš Szócs z obce Horné Saliby, ktorý si na podujatie priniesol časť svojej zbierky dobového vojenského oblečenia a zbraní.

Neodmysliteľnou súčasťou týchto podujatí je prezentácia archívnych dokumentov a publikácií viažucich sa k aktuálnej téme večera. Šalianski archívári sa na tieto podujatia svedomito pripravujú, vysoká účasť je dôkazom veľkého záujmu.

Pevne veríme, že naše *Večery v archíve* budú mať aj v budúcnosti vysoký ohlas a neupadnú do zabudnutia. Tešíme sa na ďalšie stretnutie s Vami.

Mgr. Klaudia Bugyinszká – Bc. Alžbeta Horváthová –

Mgr. Judita Szekeresová Kováčsová, PhD.

Štátny archív v Trnave,
pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali

SPRÁVA O SEMINÁRI Z CYKLU OSOBNOSTI SLOVENSKEHO ARCHÍVNICTVA (IX) VENOVANOM MÁRII JERŠOVEJ

Výprava zástupcov Spoločnosti slovenských archivárov (SSA) vyrazila z Bratislavy v ranných hodinách na deviaty seminár o historickej osobnosti slovenského archívnictva. Tento predvoj účastníkov dorazil do Martina pred 11:00, čo bol vhodný čas na ubytovanie sa a obed. Ďalší jednotlivci pricestovali vlakom z Bratislavy. O 12:55 sa spreď hotela Turiec pohol autobus so záujemcami o návštevu cintorína v Bystricike, obci pri Martine, kde odpočívajú telesné pozostatky Márie Jeršovej a jej manžela Vladimíra. Obaja ležia v rade hrobov partizánov zo skupiny Viliama Žingora. Hrobové miesta boli krátko pred našou návštevou očistené a upravené z výťažku finančnej zbierky, ktorú SSA s týmto cieľom vyhlásila. Jeden z organizátorov seminára Štefan Hrivňák povedal krátky prívet a na hrob M. Jeršovej položil veniec od SSA. Po pietnej spomienke, ktorej súčasťou bola aj minúta ticha na počesť M. Jeršovej, sa autobus s pasažiermi vrátil do Martina. Napriek chladnému a daždivému počasiu program pokračoval prehliadkou Národného cintorína v Martine, ktorým nás sprevádzala pani Viera Valocká zo Slovenskej národnej knižnice. Záver dňa patrilo spoločnému posedeniu pri víne a pagáčoch, kde sa debatovalo o rôznych témach aj s českými kolegami.

Nasledujúci deň sa odohrával v druhej účelovej budove Slovenského národného múzea – Múzeá v Martine (ďalej SNM – MM) na Malej Hore. Prednášky seminára boli rozdelené do troch blokov a tak komplexne predstavili osobnosť Márie Jeršovej, rod. Opočenskej, a jej rodinných príslušníkov. Po krátkom úvode, v ktorom sa predsedníčka SSA Martina Orosová zamýšľala nad presahom demokratických princípov do vedeckej práce, nasledovalo privítanie riaditeľom SNM – MM Radvanom Sýkorom. S krátkou esejou vystúpil Štefan Hrivňák, ktorý nastolil otázku, či staviame na odkaze superženy M. Jeršovej. Po prvýkrát sa cyklus Osobností slovenského archívnictva zaoberal archivárkou zo skoršieho obdobia, preto dnes možno lepšie hodnotiť jej vplyv na súčasnosť.

Príspevok Eleny Machajdíkovej priblížil rodinné zázemie M. Jeršovej, možnosti a podmienky štúdia a pracovné výsledky. M. Jeršová prebrala úlohu záchrancu archívnych dokumentov, zostavila transkripčné pravidlá, pripravila pokyny pre správcov múzeí, vydala sprievodcu po archíve, na-

Obr. 1. Hrobové miesto manželov Jeršovcov v Bystricike. Foto: M. Feješová.

zývaného inventár, pripravila podklady pre edíciu slovacík z vatikánskeho archívu, zaoberala sa metodikou spracovania archívnych fondov a zbierok a mala bohatú publikačnú činnosť. Výrazne sa zaslúžila o budovanie archívneho a múzejného dedičstva na Slovensku.

Robert Gregor Maretta predstavil M. Jeršovú ako priekopníčku profesionálneho archívnictva na Slovensku. Ozrejmil jej archívno-teoretické a metodologické východiská, ktoré vychádzali zo štúdia na Štátnej archívnej škole, z pracovných skúseností v Archíve Národného múzea v Prahe a ktoré, postavené na základoch proveniencie a rešpektovania fondovej príslušnosti, aplikovala v Archíve SNM. Odbornú prax pod jej vedením absolvovala Darina Lehotská, čím sa pracovné postupy nepriamo preniesli na veľkú časť študentov archívnictva. R. G. Maretta v prezentácii zdôraznil, že za života nebola dostatočne ocenená a že viaceré vyznamenania získala in memoriam.

Michala Sedláčková na základe archívnych prameňov rozobrala aktivity M. Jeršovej počas jej tridsaťročného pôsobenia v SNM v Martine. Jej činnosť bola úzko prepojená s vtedajším riaditeľom Jánom Gerykom, ktorý sa rovnako ako ona pričínal o záchranu archívnych dokumentov počas II. svetovej vojny. Pre nedostatok odborných spolupracovníkov sa M. Jeršová venovala aj múzejnej činnosti, najmä výstavnej a expozičnej. Prispela aj k výskumu etnografie. Získavala enormné množstvo archívnych dokumentov, ktoré následne spracovávala a sprístupňovala. Svoje pracovné i morálne zásady nikdy neprekračovala. Na záver bloku sa R. G. Maretta v mene SSA a kolegov z Archívu SNM poďakoval Elene Machajdíkovej pri príleži-

tosti jej štyridsaťpäťročnej pracovnej kariéry za jej zásluhy o rozvoj Archívu SNM v Bratislave.

Druhý blok prednášok otvorila Milada Sekyrková, ktorá predstavila M. Jeršovú a jej rodinu vo svetle archívnych dokumentov uložených v pražských archívoch. Matriky zachytávajú bližšie údaje o rodinných príslušníkoch, dokumenty vo fondoch Archívu Univerzity Karlovej prezrádzajú viac o štúdiu, zapísaných predmetoch, hodnotení či prijímacích skúškach na Štátnu archívnu školu. Profesionálne začiatky a kontakt s českými kolegami možno zmapovať vo fondoch Národného archívu a v archíve Národného múzea v Prahe. Zaujímavosťou je, že keď v roku 1949 M. Jeršová žiadala o zarátanie zahraničných služobných ciest, dostala odpoveď, že potrebné dokumenty sa nenašli. Dnes už vieme, že zachované sú a otázkou zostáva, prečo jej žiadosti nebolo vyhovené.

Ivan A. Petranský sa vo svojom príspevku venoval výskumu M. Jeršovej v Ríme. Realizovala ho v rokoch 1924 – 1925 ako štipendistka Československého historického ústavu v Ríme a jej cieľom bolo štúdium slovacích z obdobia pontifikátu pápeža Klementa VI. Prelistovala viac ako 200 spisov a vyhotovila vyše 600 registrov. Zaujímala sa i o pontifikát Inocenta VI., no jej žiadosti o pokračovanie v registrovaní listín nebolo vyhovené. Vedúci projektu B. Jenšovský jej prácu kritizoval a zdôrazňoval, že je potrebné dôsledne dokončiť prvú výskumnú úlohu. V dôsledku ďalších okolností bádanie prevzal Alexander Húščava. K vydaniu edície však napokon nedošlo.

Tretí a zároveň posledný blok otvoril príspevok Adriany Biačkovej a Nikoly Danišovej, ktorý skúmal odoslanú korešpondenciu M. Jeršovej, zachovanú v osobných fondoch iných archivárov. Na príklade komunikácie, ktorú viedla s Branislavom Varsikom, A. Húščavom a Vendelínom Jankovičom možno sledovať osudy archívov a archívnych dokumentov. Napr. s B. Varsikom ako inšpektorom archívov a knižníc na Slovensku riešila otázky týkajúce sa Slovenského národného múzea či budovania archívnictva. S kolegami komunikovala aj v súvislosti s reštitúciami archívnych dokumentov či pracovnými podmienkami. Jej listy sa pravdepodobne budú nachádzať aj v ďalších osobných fondoch iných archivárov.

Na životný príbeh Máriinho dvojčata, sestry Květuše Günzlovej rod. Opočenskej, sa zamerala Markéta Kabůrková. K. Günzlová rovnako ako jej sestra získala univerzitné vzdelanie. Vyštudovala právo, no advokátsku prax nikdy nevykonávala, pretože uplatniť sa v tomto odbore mohli iba

Obr. 2. E. Machajdíkova počas svojho príspevku.
Foto: Tatiana Paučinová, Slovenské národné múzeum – Múzeá v Martine.

Obr. 3. R. G. Mareta počas svojho príspevku.
Foto: Tatiana Paučinová, Slovenské národné múzeum – Múzeá v Martine.

ženy s výborným hodnotením. Počas štúdia absolvovala Štátnu knihovnícku školu a zamestnala sa v Slovanskej knižnici v Prahe. Prvé systemizované miesto získala až v roku 1938, no v dôsledku právnych úprav, ktoré umožňovali zamestnávať iba nevydaté ženy, miesto stratila. Otázne je, ako tieto roky zvládala po finančnej stránke, pretože ju manžel ešte predtým opustil. So svojou sestrou Máriou udržiavala blízky kontakt a často za ňou cestovala na Slovensko.

Pohnuté roky totalitných režimov priblížila Lenka Bernátová, ktorá na základe archívnych dokumentov, uložených v Archíve Ústavu pamäti národa v Bratislave, Archíve bezpečnostných zložiek v Prahe, Archíve Zboru väzenskej a justičnej stráže SR a Štátnom archíve v Bratislave sledovala osud manžela M. Jeršovej Vladimíra Jonoviča Jeršova. V dôsledku udania zo strany Hlinkovej gardy

Obr. 4. Pohľad do auditória počas seminára.
Foto: Tatiana Paučinová, Slovenské národné múzeum – Múzeá v Martine.

počas druhej svetovej vojny manželia čelili útlaku zo strany štátnej moci. Zmenou pomerov sa ich situácia nezlepšila, keďže V. J. Jeršov bol vyšetrovaný vo vykonštruovanom procese za protištátnu činnosť ako člen skupiny okolo Viliama Žingora. V. J. Jeršov strávil vo väzení tri zo šiestich rokov.

Dramatický život manžela Márie Jeršovej predstavil Ján Mičovský. V. J. Jeršov sa počas návratu do Ruska zastavil v Martine, kde napokon natrvalo zostal. Mal veľmi extrovertný a búrlivý temperament, čím sa výrazne líšil od manželky. Už od roku 1943 agitoval pre povstanie, počas ktorého aj v prvej línii bojoval. Napriek tomu bol perzek-

vovaný a uväznený. M. Jeršová sa v tomto období zachovala rovnako hrdinsky. Po príkaze opustiť vlastný domov žiadala, aby bol aspoň prenechaný sirotám po nespravodlivo popravenom človeku. V. J. Jeršov sa vo väzení zaoberal botanikou. Po prepustení sa zamestnal v záhradníckych službách v Martine, kde založil arborétum Šiare a neskôr pracoval v lesnej škôlke na Bystrici. V tomto období života sa s ním stretol aj p. Bučko, ktorý sa niekoľkými spomienkami zapojil aj do následnej diskusie. Niektorí Martinčania si manželov Jeršovcov pamätajú ako veľmi spoločenský pár, ktorý združoval vtedajšiu martinskú smotánku. Podobne ako predchádzajúce príspevky aj diskusia potvrdila, že manželia vždy stáli vďaka svojej súdržnosti, empatii a úrovni na správnej strane dejín.

Výstupy zo seminára budú v rozšírenej podobe publikované v pripravovanom zborníku, kde bude uverejnený aj príspevok o Máriinom bratovi Janovi Opočenskom od Jana Kahuda, ktorý sa z pracovných dôvodov seminára nemohol zúčastniť.

Ako v záverečnom príhovore pripomenula M. Orosová, semináre z cyklu Osobnosti slovenského archívnickva sa vždy nesú v emotívnom duchu. Atmosféra je o to príjemnejšia, ak si pripomíname človeka s takým výrazným osobnostným, morálnym a pracovným kreditom, akým oplývala prvá dáma slovenského archívnickva Mária Jeršová-Opočenská.

Adriána Klincová – Mária Feješová

Obr. 5. E. Machajdíková prijíma kyticu pri príležitosti 45. výročia jej nástupu do Archívu SNM. Foto: M. Orosová.

RUŠNÝ NOVEMBER V ŠTÁTNOM ARCHÍV V BRATISLAVE

**Medzinárodná vedecká konferencia
Renesancia heraldiky, vernisáž výstavy
Miniatúry v erbových listinách
a krst knihy *Litterae armales***

Miniatúry v erbových listinách

V Štátnom archíve v Bratislave sa nachádza cenná zbierka erbových listín (armálesov), teda listín, ktorými sa v minulosti udeľovali či potvrdzovali erby rodov alebo miest. Obsahuje 53 kusov erbových listín zachovaných v origináli, v slávnostnom vyhotovení s vyobrazením erbu. Na výstave je z tejto zbierky prezentovaných 22 miniatúr z erbových listín s vyobrazenými erbmi, ktoré predstavujú najmä výber zo šľachtických armálesov. Väčšina z nich pochádza z archívneho fondu Bratislavská župa, v ktorom sú uložené aj šľachtické písomnosti, tzv. nobilitáriá. Samotná zbierka obsahuje erbové listiny zo štyroch storočí, najstaršiu z nich vydal kráľ Žigmund Luxemburský v Regensburgu v roku 1434 pre Ladislava, syna Jána Feketeho z Pókateleku, a pre jeho bratov za účasť v protihusitských bojoch. Najmladšia pochádza z roku 1823, keď cisár František I. udelil erb Jánovi Košťaloľovskému za jeho verné služby. Kuriozitou zbierky je udelenie dámskeho erbu Anne von Ponthieu v roku 1809. Úvodné panely vovedú návštevníka do tajov a pravidiel heraldiky, ktoré následne môže sledovať pri jednotlivých erboch a miniatúrach, ktoré sú zároveň veľmi atraktívne aj po vizuálnej stránke a ponúkajú tak aj výtvarný a estetický zážitok.

Slávnostná vernisáž výstavy *Miniatúry v erbových listinách* sa uskutočnila 26. novembra 2024 v podvečerných hodinách v priestoroch výstavnej sály Univerzitnej knižnice v Bratislave. Výstavu už tradične otvorili riaditeľky oboch participujúcich inštitúcií, a to generálna riaditeľka Univerzitnej knižnice v Bratislave Silvia Štasselová a riaditeľka Štátneho archívu v Bratislave Lenka Bartalosová. K nim sa pripojila ďalšia dáma – vedúca oddelenia riadenia archívov a registratúr odboru archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky Monika Péková.

Nie náhodou výstavu svojím príhovorom otvoril aj predseda Bratislavského samosprávneho kraja Juraj Droba. Prepojenie Štátneho archívu v Bratislave s jeho úradom má totiž svoje historické pozadie. Štátny archív v Bratislave možno totiž označiť za nástupcu archívu Bratislavskej župy, ktorá patrila k najstarším župám v Uhorsku. Potom ako župa pre-

Obr. 1. Úvodné príhovory zástupcov organizátorov, autorov publikácie, ako aj významných hostí pred otvorením vernisáže výstavy. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, foto: Veronika Plesníková.

Obr. 2. Vernisáž výstavy mala hojnú návštevnosť. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, foto: Veronika Plesníková.

vzala a úplne prestavala budovu bývalého kláštora trinitárov na dnešnom Župnom námestí, archív získal na dlhý čas svoje priestory v prízemnej časti budovy župného domu. Keď bol v roku 1954 vládnym nariadením o archívnictve zriadený Štátny archív v Bratislave, ten získal do svojej správy aj fondy Bratislavskej župy od najstaršieho obdobia až do roku 1945. Obe naše inštitúcie spája aj rod Pálfiövcov.

Litterae armales

Historické prepojenie oboch inštitúcií sa premietlo aj do krstu novej publikácie Štátneho archívu v Bratislave z pera autorskej dvojice Ladislav Vrtel a Zlatica Výrostová *Litterae armales*. Krstilo sa symbolicky archívnym prachom z regálov a archívnych škatúl z fondového oddelenia hlavný župan. Ako podnadpis publikácie napovedá, ide o katalóg, ktorý je súpisom erbových listín uložených v Štátnom

Obr. 3. Nová publikácia Štátneho archívu v Bratislave *Litterae armales*. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, foto: Veronika Plesníková.

archíve v Bratislave vrátane jeho pracoviska Archív v Modre. Listiny pochádzajú najmä z fondu Bratislavská župa I. z časti fondu nobilitáriá, odkiaľ boli vzhľadom na ich špecifický charakter (písaciu látku či rozmery) vyňaté a ako repozitórium zaradené do archívnej zbierky pod názvom Zbierka armálesov. K nim boli v katalógu zaradené ešte erbové listiny z fondov niektorých šľachtických rodov. Listiny pochádzajúce z 15. – 20. storočia podávajú zaujímavý obraz o tom, ako sa v priebehu šiestich storočí na Slovensku vyvíjali nielen samotné erby, ale aj heraldická kultúra, pretože udeľovanie armálesov bolo jej neodmysliteľnou súčasťou. Listiny, ktorými sa v minulosti udeľovali či potvrdzovali erby rodov alebo miest, patria medzi najkrajšie dokumenty v archívoch, nie nadarmo ich autor publikácie Ladislav Vrtel označil za kvety v archívnom záhone. Vyhotovali sa v slávnostnej podobe spravidla na pergamene a ich charakteristickým znakom bolo vyobrazenie udeleného erbu, ktorý bol vložený do často umelecky hodnotne stvárnenej miniatúry.

V úvodnej časti publikácie sa čitateľ dozvie mnohé z dejín heraldiky, o heraldických pravidlách, o vývoji heraldickej kultúry, ale aj o tom, aká cesta viedla k získaniu erbu a nobilitácii. Najhodnotnejšou časťou výpravnej celofarebnej dvojazyčnej slovensko-anglickej publikácie je samotná heraldická analýza erbov a miniatúr z armálesov, pričom tá obsahuje nielen samotný blazon, ale aj rozbor do-

držovaných (či porušených) heraldických pravidiel. Osobitnú problematiku predstavuje analýza miniatúr v erbových listinách zameraná na takmer 70 miniatúr originálov či dobových kópií miniatúr na overených odpisoch armálesov. Aj keď toto množstvo predstavuje len zlomok z celového počtu asi osemsto zachovaných originálov a odpisov erbových listín nachádzajúcich sa v slovenských štátnych archívoch, autori sa pokúsili o formulovanie niektorých všeobecných záverov.

Katalóg je logicky štruktúrovaný podľa miesta uloženia listiny (Bratislava alebo Modra), tiež podľa toho, či ide o originály alebo odpisy (overené či neoverené) listín s miniatúrou alebo bez nej. Na prvom mieste sú do katalógu zaradené armálesy s miniatúrami (originály alebo ich odpisy), po nich nasledujú odpisy bez miniatúr. Pri každej miniatúre je uvedené datovanie, krátky regest, jazyk listiny, údaje o písacej látke, rozmery listiny i miniatúry, údaj o stave listiny a o pečati, nasleduje blazon a opis miniatúry.

Erb sa opisuje súčasnou heraldickou terminológiou a jeho obsah a farebnosť autori konfrontujú s popisom erbu v listine a upozorňujú na heraldický nesúlad, ak sú porušené heraldické pravidlá alebo sú rozdiely vo vyobrazení erbu v porovnaní s blazonom v listine. K originálom armálesov boli vyhotovené aj medailóny o rodoch prijímateľov, zaradené ako osobitná príloha, ktorú spracoval František Kadlečík.

Renesancia heraldiky

Medzi hosťami slávnostnej vernisáže výstavy *Miniatúry v erbových listinách* bolo možné si všimnúť účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie *Renesancia heraldiky*, ktorú Štátny archív v Bratislave usporiadal v dňoch 26. – 27. novembra 2024 rovnako v spolupráci s Univerzitnou knižnicou v Bratislave pri príležitosti 70. výročia jednotnej organizácie archívnictva na Slovensku a 50. výročia vzniku Heraldickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (MV SR).

Po úvodných príhovoroch riaditeľky Štátneho archívu v Bratislave Lenky Bartalosoovej, predsedu Heraldickej komisie MV SR a herolda Slovensko Ladislava Vrtela, ako i bývalého predsedu Heraldickej komisie MV SR Petra Kartousa na konferencii vystúpili domáci aj zahraniční prednášajúci s príspevkami najmä z týchto tematických okruhov: miesto heraldickej komisie v archívnom systéme, vznik heraldických komisií na Slovensku a v Čechách a ich polstoročné pôsobenie, oživenie erbovej tvorby ako motivácia pre intenzívny sfragistický výskum, vzájomné ovplyvňovanie heraldickej, sfragistickej a vexilologickej tvorby a vývoj právneho rámca pre tvorbu a používanie erbov, vlajok a pečatí.

Ako názov konferencie napovedá, konferencia reflektovala renesanciu heraldiky a heraldickej tvorby najmä po roku 1989, keď nastal na všeobecnej i inštitucionálnej úrovni hlad po návrate k starým symbolom, ale vzniklo aj mnoho novotvarov, či už v obecnej, ale aj osobnej heraldike. S tým ruka v ruke vzrástol záujem o sfragistický výskum, ktorého závery sa premietali aj do heraldickej tvorby.

Ako sa renesancia heraldiky pretavila do práce odborných komisií, ktorých úlohou je dohliadať na regulárnosť erbovej tvorby na Slovensku a v Českej republike analyzovali Ladislav Vrtel a Karel Müller. Z oboch referátov vyplynulo porovnanie činnosti heraldických komisií v oboch štátoch. Ladislav Vrtel, predseda Heraldickej komisie MV SR v príspevku *Heraldická komisia a renesancia erbovej tvorby na Slovensku* popísal základné problémy a medzery v päťdesiatročnej histórii komisie a podčiarkol, že heraldická komisia sa etablovala ako relevantný orgán pri posudzovaní heraldickej tvorby, ale aj ako orgán vydávajúci relevantné postoje k problematike používania štátnych symbolov SR, čoho výsledkom je stanovenie pevných pravidiel pre ich používanie.

Jeho sparring partner Karel Müller, ktorý je od roku 2002 členom expertnej skupiny Podvýboru pre heraldiku a vexilológiu Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky, ktorý je akýmsi pan-

Obr. 4. Otvorenie konferencie *Renesancia heraldiky*.
Zdroj: Štátny archív v Bratislave,
foto: Veronika Plesníková.

Obr. 5. L. Vrtel počas prednášky v prvý deň konferencie. Zdroj: Štátny archív v Bratislave,
foto: Veronika Plesníková.

datom slovenskej heraldickej komisie, v príspevku *Organizovaná péče o podobu české komunální heraldiky v posledním půlstoletí* rekapituloval činnosť podvýboru hľadajúc styčné body a rozdiely podčiarknuc

Obr. 6. N. Praženka počas prednášky presunutej na druhý deň konferencie. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, foto: Veronika Plesníková.

ten fakt, že podvýbor nie je zďaleka takou etablovanou autoritou ako heraldická komisia.

Na oba referáty svojím spôsobom nadväzoval príspevok tajomníka Heraldickej komisie MV SR Norberta Praženku *Vývoj právnej regulácie používania štátnej symboliky Slovenskej republiky*, v ktorom zhodnotil význam legislatívneho rámca pri tvorbe a používaní štátnych symbolov SR, v ktorom svoju nezastupiteľnú úlohu zohráva práve heraldická komisia.

Dlhoročný bývalý predseda Heraldickej komisie MV SR Peter Kartous doplnil informácie o Heraldickom klube, občianskom združení, ktoré vzniklo ako združenie milovníkov heraldiky, nositeľov erbov, registrovaných v Heraldickom registri SR, ktorý vznikol na základe priateľského porozumenia jeho členov a na základe úcty k heraldickým hodnotám a v záujme pestovania heraldickej kultúry v SR.

Ďalší okruh referátov sa venoval rôznym aspektom a súvislostiam samotnej heraldickej tvorby v jednotlivých historických obdobiach. Referát Tomáša Krejčíka z Ostravskej univerzity analyzoval tvorbu dvoch barokových heraldikov Williama O'Kellyho a Johanna Michaela Prechlera. Jiří Brňovják z Ostravskej univerzity zas hľadal súvislosti medzi heraldikou a spoločenským právnym vývojom na príklade českých krajín v ranom novoveku v prednáške *Heraldika jako zrcadlo společenského a právního vývoje na příkladu raně novověkých českých zemí*. Súčasnej, resp. nedávnej heraldickej tvorbe sa venoval aj Leon Sokolovský, ktorý poukázal na nedodržiavanie a obchádzanie heraldických pravidiel v obecnej erbovej tvorbe v príspevku *Otázky nad erbami niektorých slovenských miest a obcí*. Heraldickú rovinu konferencie symbolicky zakončil

riaditeľ Štátneho archívu v Nitre a člen Heraldickej komisie MV SR Peter Keresteš referátom *Od uhorského erbovníka po súpis erbových listín na Slovensku*, ktorý čaká na svoje vydanie. Unikátny katalóg bude predstavovať prvý krok k realizácii ďalšieho výskumu, ktorý by mal priniesť podrobnejšiu analýzu týchto dokumentov.

V dvoch referátoch sa zrkadlilo prepojenie sfragistiky a heraldiky. Peter Vitek z archívu v Liptovskom Mikuláši sa vo svojom chronologicky radenom bibliografickom prehľade obzrel za spracovaním pečatí v monografiách a odborných štúdiách; jeho referát mal názov *Sfragistický výskum na Slovensku ako podklad heraldickej tvorby*. Na vzťah pečatí a erbov poukázal aj Miroslav Glejtek z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, ktorý zaujal viacerými závermi a hypotézami v referáte *Obnova cirkevnej heraldiky katolíckej cirkvi na Slovensku v kontexte sfragistického výskumu*.

Bohatá diskusia, ktorá sa na konferencii rozvinula, iba potvrdila, aké sú vedecké podujatia, či už v podobe konferencií, kolokvií, seminárov či workshopov potrebné. Je dôležité diskutovať o rôznych interpretáciách diskutovaných problémov. Niet pochyb, že v tomto ohľade konferencia svoju úlohu splnila po vedeckej a odbornej, ale aj po ľudskej stránke.

Na záver snáď už len dodatok, že všetci tí, ktorí sa konferencie nezúčastnili, ale aj jej účastníci, sa budú s prezentovanými témami spracovanými do odborných štúdií môcť zoznámiť v pripravovanom zborníku z konferencie.

PaedDr. Veronika Plesníková, PhD.
Štátny archív v Bratislave

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

MOŽNOSTI ARCHÍVNEHO BÁDANIA V ZBIERKACH MÚZEA ŠKOLSTVA A PEDAGOGIKY

Múzeum školstva a pedagogiky vzniklo v roku 1970 ako rezortné pracovisko Ministerstva školstva Slovenskej socialistickej republiky (SSR). Počas svojej skoro 55-ročnej existencie patrilo v rámci rezortu do niekoľkých materských organizácií. V súčasnosti spadá pod Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky. Po niekoľkých zmenách sídla od roku 2019 pôsobí v pôvodnej budove ľudovej školy v Devínskej Novej Vsi, okrajovej mestskej časti Bratislavy. Prvýkrát počas svojej existencie získalo do svojej správy celú budovu, ktorá po etablovaní poskytla adek-

vátny priestor pre stálu expozíciu *Dejinami školstva* a pre moderné depozitáre na uloženie skoro 50 000 zbierkových predmetov, príručnej knižnice múzea, vzdelávací priestor pre práce s detským a dospelým návštevníkom i pre zázemie kurátorov a reštaurátorskú dielňu.

Múzeum na svojej webovej stránke www.msap.sk vydáva vlastné internetové periodikum *Historicko-pedagogické fórum*, ktoré poskytuje priestor pre zverejňovanie pôvodných štúdií o dejinách slovenského školstva, jednotlivých škôl i osobností.

Múzeum školstva a pedagogiky, ktoré vzniklo a fungovalo v rámci Slovenskej pedagogickej knižnice, bolo pôvodne koncipované aj ako študijnodokumentačné centrum výskumu dejín školstva na Slovensku. Tomu sa prispôbobi aj prvé zbierkové predmety, definované podľa svojho materiálu ako dokumenty, neskôr listiny. Malo ísť o fotografie a rôzne písomné materiály dotýkajúce sa školstva a pedagogiky či činnosti pedagógov a učiteľov na Slovensku. Plánované presuny kolekcii dokumentov a celých knižníc z iných pamäťových inštitúcií sa nerealizovali.¹ Ako ich náhrada a zdroj informácie sa pôvodne zbierali aj xero- a fotokópie

Obr. 1. Budova Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave-Devínskej Novej Vsi.

Zdroj: Centrum vedecko-technických informácií SR – Múzeum školstva a pedagogiky.

¹ Bližšie pozri v Jelínková, Michaela: *Dejiny Múzea školstva a pedagogiky*. Rigorózna práca (doktor filozofie; PhDr.) Bratislava: Univerzita Komenského, 2017, s. 14 – 16.

Obr. 2. Posuvné regály v depozitároch.

Zdroj: Centrum vedecko-technických informácií SR – Múzeum školstva a pedagogiky.

dokumentov.² Nešlo teda v pravom zmysle slova o múzejné predmety, ktoré sú vo svojej podstate definované ako originály.

Napriek plánom zbieranie dokumentov neprebiehало koordinovane a plánovane, mali byť v prvom rade nositeľmi informačnej hodnoty. V prvých rokoch existencie pracoviska sa dostali do zbierok niektoré z najvzácnejších exponátov, napr. školské zošity Ivana Branislava Zocha, najstaršie vysvedčenie v múzeu z roku 1840 z Levoče, výkaz o štúdiu a diplom z Banskej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici z roku 1915, jednoduchá pomôcka na učenie čítania – tzv. kohútik

(drevená doštička po oboch stranách oblepená listom s abecedou, otčenášom a obrázkom kohúta) z 2. polovice 19. storočia či tlačene vydanie školskej reformy Márie Terézie *Ratio educationis* z roku 1777.

V čase profesionalizácie múzejných činností sa získavané papierové materiály označili súhrnným pomenovaním listiny. Do zbierky listiny sú podľa dohovoru zaraďované jedinečné originálne rukopisné a strojopisné dokumenty pochádzajúce z územia Slovenska alebo sa naň viažuce. Môžu byť zošité i vo forme voľných listov. Ich ďalšie členenie súvisí s múzejnou evidenciou a hĺbkou ich spracovania a digitalizácie, pre štúdium materiálov ani účel tohto článku nie je podstatné. Podľa pôvodcu, resp. adresáta dokumentu si ich môžeme rozdeliť na dve základné skupiny: dokumenty viazané na inštitúcie a na jednotlivcov.

Ako výsledok administratívnych procesov v rámci fungovania škôl vznikali rôzne administratívne dokumenty, kroniky, triedne knihy a triedne výkazy. Tieto neboli späté s konkrétnymi jednotlivými osobami, ale primárne školskými inštitúciami. Ako úradné záznamy museli byť verifikované úradnými pečatami a signované.

Z priestorových dôvodov sa na aktívne získavanie trojrozmerných školských zbierok upriamila pozornosť až v 80. rokoch 20. storočia. Kurátori začali z vlastnej iniciatívy oslovovať a navštevovať historické školské zariadenia vo všetkých regiónoch Slovenska a preberať vyradené časti inventárov. Týmto spôsobom boli do múzea získané a de facto zachránené okrem častí vybavenia škôl a historických pomôcok aj mnohé písomné materiály. Ide väčšinou o malé, niektoré aj zrušené školy v malých obciach. Takúto veľkú akvizíciu tvorí napríklad dokumentácia z bývalej Ľudovej školy v Zlatej Ide (dnes Zlatá Idka, okr. Košice-okolie), ktorá prebehla v roku 1993. Triedne knihy a triedne výkazy³ dokumentujú dejiny školy od konca 19. storočia po 50. roky 20. storočia.

Okrem Zlatej Idky deponuje múzeum po viac kusov triednych kníh a triednych výkazov z obcí Bacúch (okr. Brezno), Badice (okr. Nitra), Belá-Dulice (okr. Martin), Bohdanovce nad Trnavou (okr. Trnava), Brezovica (okr. Sabinov), Borinka

² Kol.: *Tridsať rokov Múzea školstva a pedagogiky 1970 – 2000*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2000, s. 8.

³ Triedna kniha a výkaz patria medzi dnešnú povinnú dokumentáciu základnej a strednej školy. Podľa nedávnych definícií (kol. Pedagogická encyklopédia Slovenska 2. Bratislava: Veda, 1985, s. 458.) triedna kniha ako súčasť dokumentácie základných a stredných škôl obsahuje témy vyučovacích hodín a mená neprítomných žiakov. Za triedny výkaz sa považuje dokument, do ktorého učiteľ zaznamenáva hodnotenie prospechu a správania žiakov základného stupňa školy. Pred rokom 1918 nemožno hovoriť o takomto striktnom oddelení triednych kníh a výkazov. Väčší dôraz ako na zaznamenávanie preberaného učiva sa kladol na informácie o žiakoch, ich prospechu a dochádzke.

(okr. Malacky), Bzenica (okr. Žiar nad Hronom), Doľany (okr. Pezinok), Holíč (okr. Skalica), Horná Ždaňa (okr. Žiar nad Hronom), Hriňová (okr. Detva), Jablonové (okr. Malacky), Lovčica-Trubín (okr. Žiar nad Hronom), Ľubietová (okr. Banská Bystrica), Ochtiná (okr. Rožňava), Okánikovo (dnes miestna časť Veľkých Kosíh, okr. Komárno), Opatová (dnes miestna časť Trenčína), Petrovce nad Laborcom (okr. Michalovce), Píla (okr. Žarnovica), Poprad, Prietrž (okr. Senica), Prietržka (okr. Skalica), Senica, Široké (okr. Prešov), Štefultov (dnes miestna časť Banskej Štiavnice), Turiec – Svätá Mária (dnes Socovce, okr. Martin), Úrfold (tiež Panské Pole, dnes Slovenské Pole, miestna časť obce Kráľov Brod, okr. Galanta), Vyšný Medzev (okr. Košice-okolie). Z obecnej ľudovej dievčenskej školy v Belej-Duliciach pochádza najstarší triedny výkaz v múzeu. Záznamy v ňom boli vedené v školských rokoch 1877/78 – 1890/91. Najstaršia triedna kniha v zbierkach múzea je vedená od roku 1922 v rímskokatolíckej ľudovej škole v Úrfoldpuszta (v Panskom Poli).

Jedinečný a dá sa povedať, že aj najvzácnejší dokument z dejín školy, je jej kronika. Rukou písané záznamy o všetkých významných udalostiach v škole, často doplnené aj fotografiami, kresbami a vlepými dokumentmi. Okrem školských zachytávali aj politické udalosti, čím sa stávali autentickým dokladom doby. Veľakrát aj nepohodlným a kompromitujúcim.

Školské kroniky ľudových a meštianskych škôl sa do Múzea školstva a pedagogiky dostali iba darom. Pochádzajú väčšinou z malých obcí: Blahova Dedina (dnes Blahová, okr. Dunajská Streda), Belá-Dulice (okr. Martin), Bratislava-Westend, Dvorníky (okr. Hlohovec), Košúty (okr. Galanta), Nižná nad Oravou (okr. Tvrdošín), Nosice (dnes miestna časť Púchova), Nová Baňa na Štáloch (dnes miestna časť Novej Bane), Nové Mesto nad Váhom, Nové Zámky, Prešov, Púchov, Rakovec nad Ondavou (okr. Michalovce), Spišské Podhradie (okr. Levoča), Šoporňa (okr. Galanta). Stredoškolskú kroniku deponuje múzeum len jednu. Samotné školy a obce si význam kroniky pre regionálnu históriu uvedomujú a pristupujú k jej uloženiu v obci alebo spádovom archíve. O niečo voľnejšie sa nakladalo s pionierskymi kronikami. Múzeum získalo do daru veľký počet týchto kroník z jednej zo zrušených základných škôl v Petržalke a po niekoľkých kusoch zo škôl v obciach Nové Mesto nad Váhom, Košická Belá (okr. Košice-okolie), Okánikovo (okr. Komárno), Trnava, Tvrdošín a Valaliky (okr. Košice-okolie).

Obr. 3.-4. Zo zbierok múzea.

Zdroj: Centrum vedecko-technických informácií SR – Múzeum školstva a pedagogiky.

Okrem spomínaných deponuje múzeum aj inventárne knihy škôl a školských knižníc, účtovné knihy a účty, jedálne lístky, obežníky a inštrukcie z nadriadených inštitúcií a ďalšie materiály.

Medzi dokumenty súkromnej povahy možno zaradiť:

- diplomy za činnosť alebo úspechy, v zbierkach múzea označené ako ocenenia. Týkajú sa nielen študijných a športových úspechov žiakov a študentov, ale aj napríklad ocenenia práce vysokoškolských pedagógov.
- maturitné, promočné a úmrtné oznámenia. V prípade zaradenia parte do zbierky múzea musí byť jasne uvedené pôvodné povolanie zosnulého ako učiteľa.
- písomné práce žiakov. Patria sem napríklad písomky, testy, referáty a iné písomné formy preverovania nadobudnutých vedomostí.

Obr. 5.-6. Zo zbierok múzea.

Zdroj: Centrum vedecko-technických informácií SR – Múzeum školstva a pedagogiky.

- klasifikačné záznamy. Sú to zápisy o prospechu a správaní žiakov, ktoré si viedli učitelia počas pedagogického procesu. Sú vo forme oficiálne vydávaných tlačív, učiteľských zápisníkov alebo obyčajných neoficiálnych zápisníkov. Slúžili len pre potreby pedagóga a nemali právnu silu.
- preukazy. Patria sem oficiálne vydávané dokumenty, často aj s fotografiou držiteľa, ktoré mu umožňovali identifikáciu a čerpanie výhod.
- prípravy učiteľa na vyučovanie. Sú to písomné záznamy o plánoch učiteľov, ktoré mali vzniknúť podľa učebných plánov a osnov. Môžu mať rôznu formu: ako zošit, zväzok papierov alebo voľné listy.
- ustanovovacie listiny. Podzbierka úradných dekrétov, pri ktorých je dôležitý ich obsah – potvrdenie menovania osôb do určitých školských funkcií i s požitkami a povinnosťami. Staršie ustanovovacie listiny sa nazývali vokátory.
- vysvedčenia. Vysvedčenie je dokument, ktorý úradne doživotne potvrdzuje dosiahnuté vzdelanie a úspechy jeho držiteľa. Okrem prívatných dejín obsahuje napríklad aj informácie o vyučovacích predmetoch, štátnom zriadení a grafickom vývoji tlačív či mená vyučujúcich. Série vysvedčení mapujú celý školský a študentský život ich držiteľa a prípravu na budúce povolanie. Vysvedčenia tvoria vďaka súkromným darcom najpočetnejšiu časť zbierky listín múzea, tá sa stále rozširuje. Stále sa priebežne dopĺňajú hodnotenia spred roku 1918 a tie pochádzajúce z odborných škôl.
- výkazy o štúdiu, nazývané aj indexy alebo zoznamy prednášok. Výkaz o štúdiu vo forme menšieho záznamníka s fotografiou je dokladom vysokoškolského študenta. Vo fonde múzea je zastúpená najmä Univerzita Komenského (Filozofická a Právnická fakulta). Do 50. rokov sa po absolvovaní seminárov, kolokvií a skúšok vydávali samostatné vysvedčenia s hodnotením, tieto vo výkazoch nebývali uvedené.
- výkresy. Boli sem po prísnej selekcii zaradené všetky grafické práce žiakov a študentov, ktoré jednoznačne vznikli na pôde školy a súviseli s učebnými osnovami výtvarnej výchovy, matematiky-geometrie a deskriptívnej geometrie. Nie je v priestorových a personálnych možnostiach deponovať všetky detské kresby a maľby. Výnimkou sú výkresy výtvarníka Viktora Kubala, ktoré tvorili podklady pre 4 animované školské filmy z dielne Ústavu pre školský a osvetový film (Školfilm).
- vysokoškolské diplomy. Podzbierka dokumentov v doskách alebo pôvodne v tubusoch, ktoré dokumentujú úspešné absolvovanie vysokoškolského štúdia všetkých stupňov. Vo fonde múzea je zastúpená predovšetkým Univerzita Komenského (Filozofická a Právnická fakulta). Najmä staršie vynikajú svojím grafickým spracovaním a väčšími rozmermi. Najstarší diplom vo fonde múzea je z banskoštiavnickej Banskej a lesníckej akadémie. Pochádza z roku 1915.
- zošity. Do podzbierky sú zaradené viazané listy papiera s jednoznačnou obálkou, ktoré slúžili na záznamy a zápisy žiakov počas vyučovania a domácej prípravy. Najstarší po slovensky písaný zošit ako záznam poznámok z vyučovania vo fonde múzea je datovaný rokom 1871 z gymnázia v Revúcej. Podobne ako vysvedčenia, i v prípade zošitov je najpočetnejšie zachy-

tené obdobie prvej Československej republiky a slovenského štátu. Nezaradujú sa sem nepísané zošity ani zošity vyplnené s neškolskou tematikou.

- záverečné práce. Podzbierka viazaných postupových prác študentov, výskumníkov a vysokoškolských pracovníkov, ktoré slúžili ako podklad pre získanie titulu alebo boli výsledkom výskumného projektu. V minulosti sa zbierali najmä tie s tematikou dejín slovenského školstva a pedagogiky. Mali slúžiť ako zdroj informácií pre odborných pracovníkov múzea.
- žiacke knižky. Žiacka knižka slúžila na informovanie rodičov o priebežných školských výsledkoch a potrebných korekciách správania či o organizačných oznamoch. Objavujú sa v 50. rokoch 20. storočia.

V prevažnej miere pochádzajú spomínané dokumenty od súkromných darcov, ktorí pri riešení pozostalostí po predkoch odhadli, vyhodnotili ich hodnotu pre budúce generácie. Skrýva sa za nimi osobný príbeh držiteľa, z múzejného pohľadu ich pridaná hodnota. Často ide aj o vizuálne príťažlivé materiály dokumentujúce dobu svojho vzniku. Pochádzajú z rôznych lokalít Slovenska, nie je možné vyrobiť ich presný zoznam. Z hľadiska ich výskumného potenciálu sú zaujímavé napríklad menami a pôsobiskami učiteľov a profesorov.⁴

Osobitnú kategóriu v rámci zbierok múzea tvorí tzv. sprievodná dokumentácia listín. Zo zbierkového fondu múzea je oddelená iba pre možnosť nižšej formy spracovania a inej formy evidencie, z pohľadu uloženia, ochrany a štúdia sa materiály od iných dokumentov v múzeu nelíšia. Do tejto kategórie sú zaradené písomné pozostalosti osobností školstva a pedagogiky, bývalých učiteľov, pedagógov a vysokoškolských profesorov. Z väčších akvizícií je potrebné spomenúť písomné pozostalosti akademika Ondreja Pavlíka, profesorov Emanuela Filla, Jozefa Schuberta, Jána Mikleša, Jozefa Máteja a Ľudovíta Bakoša, docentov Andreja Seleckého, Františka Karšaia, doktorov Vladislava Ružičku, priekopníka školského a osvetového filmu Jozefa Trebišovského a ďalších.

Z múzejno-prezentačných a dokumentačných dôvodov vznikol v rámci múzea projekt zameraný na bývalých ministrov školstva. Oslovené osoby, menovite pozostalí ministra školstva a národnej

Obr. 7. Zo zbierok múzea.

Zdroj: Centrum vedecko-technických informácií SR –
Múzeum školstva a pedagogiky.

osvety v rokoch 1939 – 1944 Jozefa Siváka, povereníci školstva a kultúry Ernest Sýkora, Ondrej Klokoč a Vasiľ Biľak, ministri školstva SSR Matej Lúčan, Štefan Chochoľ, Juraj Buša, Ľudovít Killár, ministri školstva SR Eva Slavkovská a Matúš Kučera v rôznom množstve odovzdali do fondu svoje fotografie, diplomy a ocenenia, ukážky rukopisu, diáre, dokumenty z vykonávania úradu ministra. Najmä obsiahla písomná pozostalosť prof. Ernesta Sýkoru môže byť zdrojom cenných informácií o školstve od 50. rokov 20. storočia.

Múzeum školstva a pedagogiky už skoro 55 rokov plní úlohu vyhľadávať, zbierať, odborne spracovávať, chrániť, vedecky zhodnocovať a vystavovať artefakty súvisiace s dejinami školstva a pedagogiky na území Slovenska. Medzi nimi sú zaradené aj archívne dokumenty označené ako listiny. Predložený príspevok mal ambíciu ich v skratke predstaviť a upozorniť na možnosti ich skúmania.

Mgr. Miroslava Slezáková, PhD.

Centrum vedecko-technických informácií SR –
Múzeum školstva a pedagogiky

⁴ Do roku 1918 sa menoslovy učiteľov nižších stupňov škôl súhrnne nevydávali. Po vzniku Československej republiky je ich najlepším zdrojom 2. diel publikácie Pamätník slovenského školstva za účinkovania prezidenta T. G. Masaryka z roku 1937. V prípade stredoškolských profesorov je bádanie jednoduchšie. Ich mená, niekedy aj životopisné údaje sa nachádzajú v ročníkach, výročných správach stredných škôl, ktoré povinne vychádzali približne do roku 1950.

DO VAŠEJ KNIŽNICE RECENZIE ANOTÁCIE

JERGOVÁ, Eva a kol. *Archív Rožňava. Od minulosti k súčasnosti*. Rožňava : Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Košiciach, pracovisko Archív Rožňava, 2024, 121 s. ISBN 978-80-973178-4-3.

Rožňavské pracovisko Štátneho archívu v Košiciach pri príležitosti 70. výročia organizovaného archívnictva na Slovensku vydalo knihu o histórii, archívnych fondoch a vývoji archívu pod názvom *Archív Rožňava – od minulosti k súčasnosti*.

Publikáciu tvorí 7 textových častí. V prvej z nich je opísaná história archívu mesta Rožňava. Opisuje spravovanie a uloženie dokumentov. Vznik okresného archívu v roku 1954, spojenie archívu v Rožňave a v Revúcej v roku 1960 po územnej reorganizácii, ako aj personálne zastúpenie a zmeny sídla archívu sú zahrnuté do 2. – 4. časti. Archívne fondy z hľadiska klasifikačnej schémy tvoria jadro knihy. Medzi tie najvzácnejšie patria magistráty, a to Magistrát mesta Rožňava, Magistrát mesta Revúca, Magistrát mesta Jelšava a Magistrát mesta Dobšiná. Veľmi zaujímavé fondy sú aj mestecká, ako napr. Mestečko Plešivec a Mestečko Štítnik. V roku 2022 delimitáciou archívnych fondov rodu Andrásy z Krásnej Hôrky a Andrassy z Betliara z levočské-

ho archívu získal archív v Rožňave z regionálneho hľadiska veľmi vzácne rodové fondy. Najstarší archívny dokument z konca 13. storočia je uložený práve v jednom z týchto rodových fondov. V záverečnej časti sú užitočné informácie o možnostiach prístupu k archívnych dokumentom dotvorené fotografiami zo života archivárov.

Kniha bola slávnostne pokrstená riaditeľkou odboru archívov a registratúr Máriou Mrižovou na seminári venovanom 70. výročiu organizovaného archívnictva na Slovensku, ktorý sa konal na radnici mesta Rožňava dňa 12. novembra 2024.

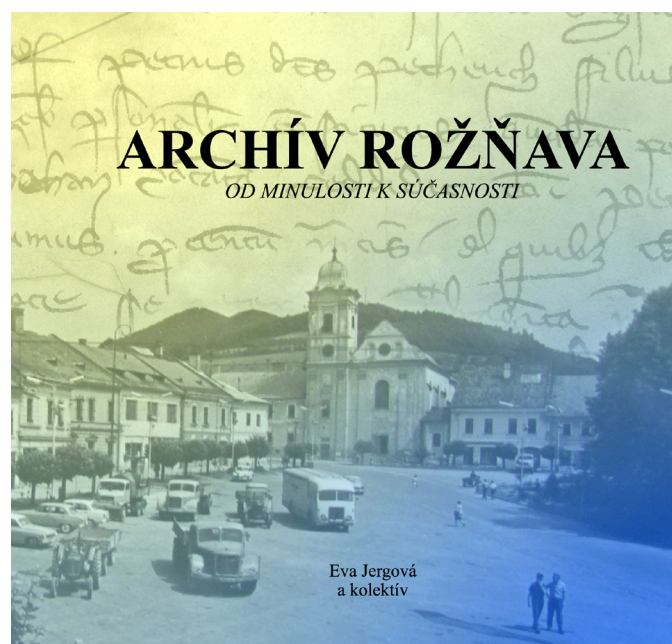
Eva Jergová

Štátny archív v Košiciach, pracovisko Archív Rožňava

FRANCO, Massimo. *Secretum. Intervista con Mons. Sergio Pagano*. Milano : Solferino, 2024, 445 s. ISBN 978-88-282-1329-1.

Vatikánska tlačová agentúra 5. 7. 2024 informovala o zmene vedenia Vatikánskeho apoštolského archívu. Jeho dovtedajší dlhoročný prefekt Mons. Sergio Pagano po dosiahnutí kánonického veku bol v úrade nahradený Roccom Ronzanim. Odchádzajúci prefekt sa s odbornou i laickou verejnosťou rozlúčil zaujímavým knižným titulom, ktorý uzrel svetlo sveta začiatkom roka 2024. Je to kniha rozhovorov s talianskym novinárom Massimom Francom, ktorá čitateľovi dáva nazrieť do zákulisia takej jedinečnej archívnej inštitúcie, akou Vatikánsky apoštolský archív nepochybne je. Kniha je výsledkom 33 stretnutí novinára s prefektom. Jej názov *Secretum* odkazuje na pôvodný názov archívu (*Archivum Secretum Vaticanum*), ktorý niesol až do roku 2019, keď bol oficiálne premenovaný na apoštolský (*Archivum Apostolicum Vaticanum*).

Prvá kapitola je stručným predstavením 400-ročných dejín archívu a exkurziou po jeho depotoch. Archív vznikol v roku 1612 z podnetu vtedajšieho pápeža Pavla V. Prívlastok *tajný*, ktorý dostal do vienka, je synonymom pojmu *súkromný*, keďže išlo o súkromný pápežský archív. Na začiatku svojej existencie sa celý vošiel do troch miestností. Dnes má 86 000 bežných metrov dokumentov, z ktorých podstatná časť (asi 80%) je umiestnená v podzemnom dvojpodlažnom bunkri nachádzajúcom sa pod tzv. Šiškovým nádvorím (Cortile di Pigna) pred vstupom do vatikánskych múzeí. Keďže aj tento rozsiahly priestor prestáva byť dostačujúci,

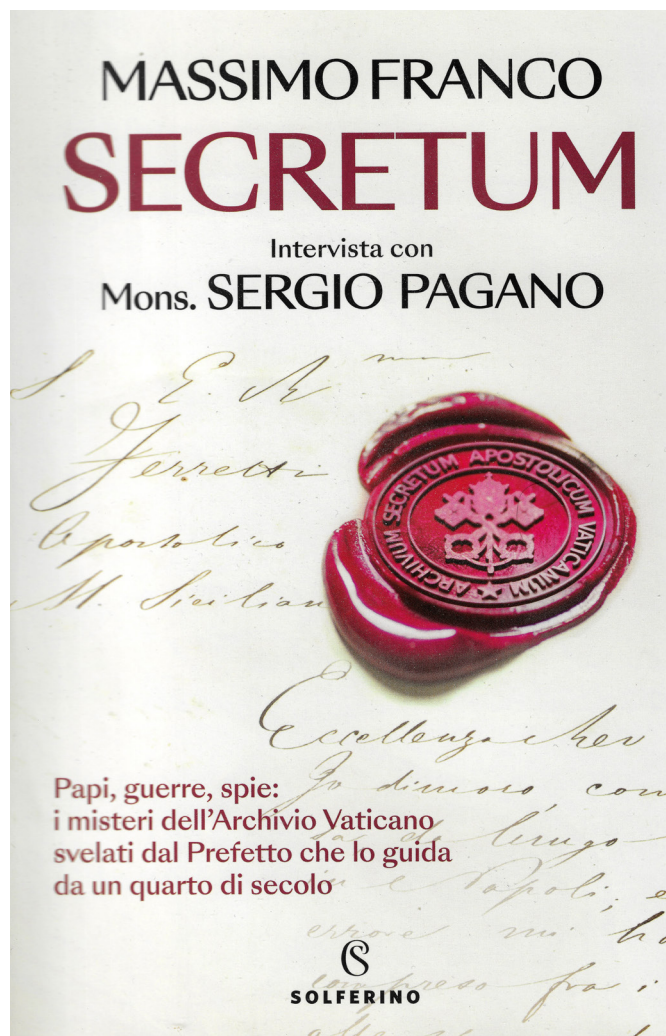
v pápežskej vile Santa Maria di Galleria pri jazere Bracciano sa pripravuje nový depot financovaný americkou nadáciou Treasures of History.

V druhej kapitole máme možnosť zoznámiť sa s osobnosťou odchádzajúceho prefekta a jeho pôsobením v archíve. Sergio Pagano (1948), člen rehole barnabitov, do archívu nastúpil ako diplomovaný archivár v roku 1979; v roku 1995 bol nominovaný do vedenia archívu ako viceprefekt a o ďalšie dva roky sa stal jeho prefektom. Zároveň bol riaditeľom Vatikánskej školy paleografie, diplomatiky a archívnickva. Za jeho pôsobenia prešiel archív intenzívnym materiálnym i personálnym vývojom: od písacích strojov k modernej elektronike, od malého, odborne nie vždy dobre pripraveného a predovšetkým neustále rozvadeného kolektívu k nepomerne početnejšej a navzájom spolupracujúcej zostave kvalifikovaných zamestnancov. Prefekt je autorom početných archívnych pomôcok. Jeho podstatnou vlastnosťou je zvedavosť, vďaka ktorej objavil viacero cenných písomností. Nikdy nemal strach, že by sa o svojej cirkvi dozvedel niečo strašné. Je totiž presvedčený, že veľké svetlo spôsobuje aj veľký tieň, no svetla je nepomerne viac než tieňa. Je zásadným odporcom utajovania Cirkev kompromitujúcich skutočností, keďže si myslí, že najlepšou obranou cirkvi je poznanie pravdy o nej.

Tejto zásade bol verný aj pri štúdiu procesu s Galileim, ktorým bol poverený v roku 1980 – 1984 v súvislosti s činnosťou pápežskej komisie, ktorá mala očistiť Galileiho meno. Mnohé, doteraz len málo známe zaujímavosti zo zákulisia tohto slávneho procesu nájdeme v tretej kapitole knihy.

Veľkým nešťastím, od ktorého horším je vari už len požiar, býva pre archív plienenie a nepremyslené sťahovanie. Štvrtá a piata kapitola osvetľujú pozadie dvoch takýchto udalostí z histórie vatikánskeho archívu: jeho násilný presun do Paríža v roku 1809 za Napoleona a ničivé dôsledky dobytia Ríma Garibaldiho vojskami v roku 1870.

Dá sa pochopiť, že obrannou reakciou Cirkvi, pozbavenej stáročnej inštitúcie pápežského štátu, bola istá podozrievavosť voči modernému svetu. Za pontifikátu Pia X. nadobudla podobu čiastočne oprávneného boja proti bludu modernizmu, ktorý sa naozaj priecil katolíckej vierouke. Problém však bol, že zďaleka nie každý katolík, označený touto nelichotivou nálepkou, modernistom aj bol. Vatikánskym úradníkom, ktorý sa z poverenia pápeža vyslovene zameriaval na vyhľadávanie modernistov vo vnútri katolíckej cirkvi bol Mons. Umberto Benigni. Sergio Pagano v archíve znovuobjavil a verejnosti sprístupnil jeho pozostalosť, zapatrošnú

po sťahovaní do bunkru. Šiesta kapitola knihy nám tak rozkrýva celosvetovú udavačskú sieť Benigniho informátorov, z práce ktorej bohužiaľ vzišlo mnoho nespravodlivých obvinení.

Siedma a ôsma kapitola vo svetle vatikánskych prameňov osvetľujú zložitý vývoj vzťahov medzi Svätou stolicou a Spojenými štátmi americkými; cestu od počiatočného nepriateľstva cez vzájomné tolerovanie sa až po veľmi intenzívnu spoluprácu, zvlášť po finančnej linke.

Ďalšie dve kapitoly sa venujú postave pápeža Pia XII. Nevyhýbajú sa ani jeho tak často kritizované mlčaniu o holokauste, ktoré na základe prameňov vkladajú do celkového kontextu udalostí.

Jedenásta kapitola sa venuje archívom katolíckej cirkvi na Ďalekom východe. Okrem iného podrobne opisuje zložitú záchranu archívu apoštolskej nunciatury v Číne po nástupe komunizmu či podiel vatikánskej diplomacie na zmierení USA a Japonska po druhej svetovej vojne. Nasledujúca kapitola mapuje osudy zachránených i stratených cirkevných archívov v krajinách za železnou oponou.

V trinástej kapitole sa čitateľ môže zoznámiť s menej známymi skutočnosťami z priebehu be-

atifikačných či kanonizačných procesov. Štrnásť kapitola naširoko opisuje pozadie zmeny názvu archívu, ktorá nastala z popudu pápeža Františka v roku 2019. Napokon v poslednej kapitole sa Pagan vyjadruje k viacerým aktuálnym problémom cirkevného života.

Kniha pretkaná Paganovým miestami až ironickým humorom je prozaicky trizva, no zároveň plná radostnej nádeje, prameniacej vo viere i životnej skúsenosti jej autora. Pre bádateľa vo Vatikánskom apoštolskom archíve je to priam povinná literatúra.

*ThLic. Martin Bošanský, PhD.
Diecézny archív v Nitre*

FEJEŠOVÁ, Mária (ed.). *Ľudia, priestor, história : Zborník prednášok z 1. ročníka konferencie o histórii územia Červenokamenského panstva. Modra : Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra; združenie obcí Mikroregión Červený Kameň, 2024, 167 s. ISBN 978-80-570-5740-6.*

Združenie obcí Mikroregión Červený Kameň v spolupráci so Štátnym archívom v Bratislave, pracoviskom Modra a Slovenským národným múzeom – Múzeom Červený Kameň v roku 2023 usporiadalo konferenciu s názvom *Ľudia, priestor, história*, venovanú histórii Červenokamenského panstva. V tomto roku vyšiel rovnomenný zborník, ktorý zostavila Mária Feješová. Zborník sumarizuje dovtedajšie výskumy z viacerých oblastí tak, aby poskytol širšej verejnosti dostupné fakty z histórie, archeológie, etnológie a ochrany pamiatok a zároveň ponúkol východisko pre ďalšie prehĺbenie problematiky.

Prvá štúdia objasňuje perspektívy štúdia stredovekých dejín regiónu, pričom nadväzuje na závery monografie *Červenokamenské panstvo v stredoveku* od Martina Tibenského. Autorka Mária Feješová vysvetľuje okolnosti vzniku panstva a dopĺňa ich o nové informácie, prípadne ďalšie možnosti interpretácie známych skutočností.

Archeológiu v mikroregióne osvetľuje Lenka Choma Soročinová, ktorá v príspevku poskytuje základný prehľad archeologického bádania na území deviatich obcí, ktoré tvoria Mikroregión Červený Kameň. Jeho charakter určovalo pohorie Malé Karpaty a úrodná pahorkatina, pričom početné arche-

ologické nálezy dokazujú jeho bohatú históriu. Autorka tiež predkladá možnosti prehĺbenia výskumu aj s presahom na mladšie obdobia a dôraz kladie na ochranu známych lokalít.

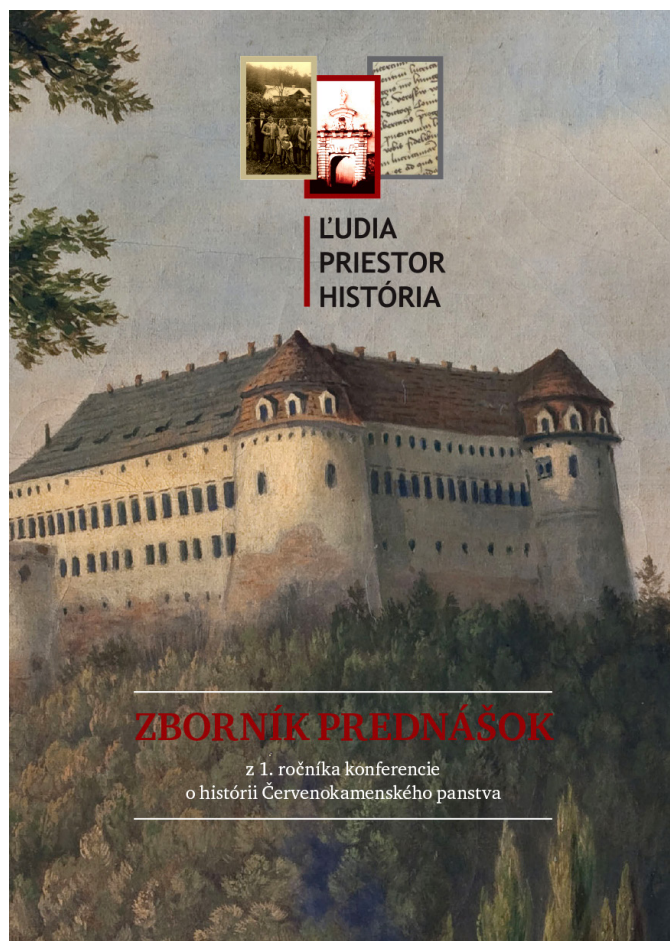
Do obdobia novoveku je zasadený príspevok, ktorý sa venuje fenoménu viacjazyčnosti v hospodárskej agende panstva na príklade osobnosti z vysokého manažmentu. Autorka Eva Benková nazrela na jazykovú situáciu Červenokamenského panstva v konkrétnych reáliách 17. storočia. Hoci v dokumentoch dominuje nemčina, ktorá bola úradným jazykom panstva, v praxi a v závislosti od adresáta, sa strategicky volil slovenský alebo maďarský jazyk. Táto skutočnosť poukazuje nielen na jazykové schopnosti vzorovej osoby, v tomto prípade Pavla Kelia, ale aj na to, ako sa sociálne štruktúry a vzťahy premietali do používania jazyka.

Prehľad o aktuálnych výskumoch z oblasti hospodárskej politiky a personálneho aparátu Pálffyovcov v Prešporskej stolici v 18. storočí približujú autorky Pavlína Uhrová a Lucia Kamanová. Najskôr stručne porovnávajú majetkové komplexy jednotlivých línií rodu a následne predstavujú aktuálne prístupy, perspektívy a pramennú bázu vo výskume danej problematiky.

Z pohľadu etnológie prezentuje charakter Mikroregiónu Červený Kameň štúdia Kataríny Popelkovej a Juraja Zajonca. Ako východisko pre identifikáciu spoločných znakov každodenného života obyvateľov obcí slúži sumarizácia poznatkov zo skúmania ľudovej kultúry. Charakteristika vychádza z údajov o štyroch oblastiach života: poľnohospodárstvo, domáca výroba a remeslá, sídla, staviteľstvo a bývanie a odev. V dôsledku viacerých vplyvov mala ľudová kultúra regiónu podobu, ktorá odporovala stereotypnej predstave o archaickom spôsobe života.

V ďalšom príspevku Marta Belohorcová poskytuje tabuľkový prehľad a následne stručnú charakteristiku 18 nehnuteľných kultúrnych pamiatok nachádzajúcich sa na území mikroregiónu, medzi nimi napríklad hrad Červený Kameň, ľudový dom v Budmericiach či gotické kostoly v Častej a Doľanoch. Údaje vychádzajú z Ústredného zoznamu pamiatkového fondu Slovenskej republiky.

Podoby historického vyobrazenia hradu Červený Kameň na maľbách, kresbách a grafikách vyhodnocuje Juraj Tihányi. Pri skúmaní zohľadňuje viacero aspektov, ktoré zobrazenie môžu ovplyvňovať, medzi nimi obdobie alebo okolnosti vzniku, prípadne tzv. autorská licencia. A hoci Slovenské národné múzeum má už vo svojom zbierkovom fonde zhromaždenú veľkú časť vyobrazení, stále nie sú vylúčené nové objavy.

Autorky ďalšieho príspevku Jana Gregorová, Jarmila Húsenicová, Magdaléna Kvasnicová a Martina Kalivodová otvárajú problematiku hľadania identity mikroregiónu Červený Kameň v rámci projektu Katedra UNESCO pre obnovu architektonického dedičstva. Ide o spoločný projekt troch fakúlt Slovenskej technickej univerzity. Projekt potrvá do roku 2026 a prebieha v spolupráci so združením obcí Mikroregión Červený Kameň. Príspevok predstavuje dve etapy – vymedzenie problémov a architektonicko-historické výskumy vybraných objektov. Zároveň prináša zoznam odporúčaní pre ochranu identity regiónu a hľadanie rovnováhy v intenzite a charaktere jeho obnovy.

Ako príklad na využitie poznatkov z histórie v cestovnom ruchu prezentuje Jiří Vitáloš budovanie geoparkov. Z pohľadu geológie, biológie, kultúrno-historickej a etnickej rozmanitosti majú význam pre prírodu blízky a udržateľný turizmus. Vhodným príkladom môže byť geopotulka okolím Červeného Kameňa, ktorá zaujímavou formou vytvára vzťah ľudí k územiu.

Aktivity občianskeho združenia Červenokamenské panstvo predstavil Adam Herceg. OZ patrí medzi najdlhšie pôsobiace mimovládne organizácie v Častej. Od svojho vzniku sa venuje predovšetkým obnove a ochrane pamiatok, ale podieľa sa aj na

publikačnej činnosti, organizovaní a spoluorganizovaní podujatí a tvorbe informačných systémov.

V poslednom príspevku Ján Graus približuje komunitu huncokárov – ľudí malokarpatských lesov a predstavuje aj občianske združenie Potomkovia Huncokárov. Členovia tohto združenia skúmajú život svojich predkov, nemecky hovoriacich drevorubačov, ktorí v malokarpatskom pohorí vybudovali silnú komunitu, uzavretú a navzájom príbuzensky prepojenú. Autor prináša aj krátke úryvky z memoárov, ktoré sprostredkujú atmosféru zo života drevorubačov v pálfiovských lesoch. Intenzívnym výskumom združenie napomáha k zachovaniu odkazu huncokárov pre budúce generácie.

Predkladaný zborník svojím širokým záberom môže poslúžiť ako podklad pre tvorbu stratégie cestovného ruchu a podporu hospodárskeho rozvoja. No predovšetkým, ako to pripomína v predhovore predseda združenia obcí Mikroregión Červený Kameň Ľudovít Ružička, zborník preukazuje, že poznanie dejín a územia, na ktorom žijeme, pomáha zlepšovať kvalitu života.

Adriána Klincová

Archív Slovenského národného múzea

ŽIGO, Pavol. Ako čítať a interpretovať texty v starej slovenčine a češtine. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, 210 s. ISBN 978-80-223-5800-2.

Semestrálny kurz *Stará slovenčina a čeština* na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave sa prednáša už niekoľko desaťročí, je určený najmä študentom archívnickva a dlhodobo ho vedie Pavol Žigo, emeritný profesor Katedry slovenského jazyka FiF UK. Z potreby študentov a na popud budúceho Katedry archívnickva a muzeológie Juraja Šedivého sa tento kurz dočkal novej učebnice, ktorá nielenže ponúka prehľadný vývoj slovenského jazyka pre nefilológov, ale je aj vhodnou didaktickou pomôckou, využitelnou počas priebehu samotného kurzu.

Pavol Žigo učebnicu rozčlenil na šesť kapitol, pričom prvé tri tvoria historiografickú časť, štvrtá sa venuje porovnaniu vývoja slovenčiny a češtiny. Piata a šiesta kapitola v sebe prepájajú interpretačnú a ilustračnú funkciu. Učebnica svojím obsahom logicky nadväzuje na jednotlivé prednášky kurzu,

no zároveň môže poslúžiť aj ako praktická pomôcka pre každého, kto pracuje s archívnymi prameňmi či historickými textami v týchto jazykoch, hoci by sa spomínaného kurzu osobne nezúčastnil.

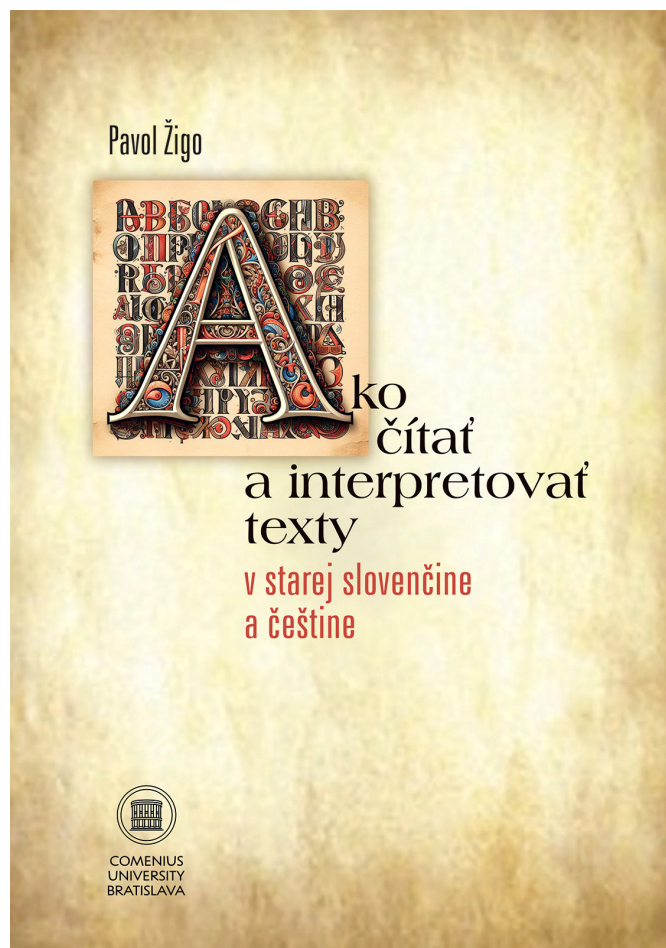
V prvej kapitole autor predstavuje periodizáciu dejín slovenského jazyka, ktorá zahŕňa dve základné obdobia – predpisovné a spisovné. Nasledujúca kapitola sa venuje predpisovnému obdobiu, vymedzenému 6. storočím a rokom 1787. Keďže autor predpokladá, že čitateľ ovláda základné historické súvislosti jednotlivých dejinných etáp, spomína tieto iba okrajovo a v každej podkapitole zdôrazňuje hláskoslovné, tvaroslovné a lexikálne prvky používaného jazyka s dostatočným počtom konkrétnych príkladov. k dispozícii sú aj početné obrazové reprodukcie písomných pamiatok zo slovenských či zahraničných archívov a ich prepisy, čo čitateľovi výrazne uľahčuje prácu s historickými textami. Autor zaujímavo poukázal aj na to, kedy a akým spôsobom sa rozpadla pôvodná praslovanská jednota a ako sa formovali základy dnešnej slovenčiny a češtiny.

Tretia kapitola sa venuje spisovnej etape vývoja slovenského jazyka, teda od prvej kodifikácie Antonom Bernolákom v roku 1787 až po súčasnosť. Vďaka prehľadu najvýznamnejších diel a konkrétnych textov čitateľ získa vedomosť o tom, akú dlhú cestu podstúpil náš jazyk, kým sa dopracoval k súčasnej spisovnej forme. Štvrtá kapitola obsiahne dokumentuje vývoj slovenčiny a češtiny z ich praslovanského základu a porovnáva ich z historického a súčasného pohľadu. Pre archivárov je veľmi užitočnou časťou tejto kapitoly prehľad základných pojmov tradičnej metrológie, keďže jej lexika je tiež svedectvom vývoja jazyka.

V piatej kapitole autor stavia na poznatkoch, ktoré čitateľom priniesol už v predchádzajúcich kapitolách a sumarizuje najdôležitejšie znaky jednotlivých vývinových období jazyka tak, aby študenti nefilologických odborov boli schopní identifikovať jazyk písomných pamiatok na základe špecifických diferenciačných znakov, teda najmä rozlíšiť, či ide o predpisovnú češtinu alebo slovenčinu.

V poslednej, šiestej kapitole sa čitateľ dozvie o rôznych úrovniach prepisu textu spolu s konkrétnymi príkladmi, ako jednotlivé grafémy pri čítaní textu vysloviť. Užitočná je aj časť o prepisovaní slov nedomáceho pôvodu, teda takej slovnej zásoby, ktorú ovplyvnila čeština, latinčina, nemčina, maďarčina a jazyk valašského pastiersko-dobytkárskeho etnika.

Učebnicu uzatvára súbor praktických cvičení, v ktorých je možné precvičiť si znalosti o vývine

slovenského jazyka. Každé cvičenie sa zameriava na jednu písomnú pamiatku a pobáda čitateľa k tomu, aby si precvičil určovanie hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálnych prvkov ale aj prácu s *Historickým slovníkom slovenského jazyka*. Záver tvoria súhrnné tabuľky, ktoré po vyplnení môžu slúžiť ako prehľad najdôležitejších znakov viacerých vývinových etáp jazyka.

Pavol Žigo podľa vlastných slov považuje funkčný aspekt rozvoja jazyka „za potrebné inkorporovať do vzdelávania historických disciplín a prenášať ho aj do kultúrneho vedomia nefilologických odborov formou, ktorá je adekvátne ich jazykovým potrebám” (s. 126 – 127). Veríme, že učebnica sa stretne s dobrým ohlasom nielen medzi archivármi a muzeológmi a že povedomie o stupňoch vývoja slovenského jazyka sa premietne aj do publikácií venujúcich sa písomným pamiatkam písaným predpisovným alebo spisovným variantom slovenského jazyka. Ostáva tiež dúfať, že podobných učebníc sa dočkajú aj iné predmety vyučované počas štúdia historických vied vrátane pomocných vied historických, archívnictva a muzeológie.

Viktória Halajová
Katedra archívnictva a muzeológie

NAŠI JUBILANTI

LEON SOKOLOVSKÝ V PLYNUTÍ ČASU

Informácia, že profesor Leon Sokolovský mal v novembri opäť významné životné jubileum, je určite pre mnohých ozaj prekvapujúca – veď len nedávno sme sa na Archívnych dňoch v Nitre dozvedeli o jeho sedemdesiatke! Osobne si pamätám aj na jeho šesťdesiatku, ba dokonca aj na oslavy Sokolovského polstoročnice! *Summa summarum*, prežil som so svojim kolegom na spoločnom pracovisku vlastne už dvadsaťpäť rokov (a spätne hodnotiac, boli to ozaj zaujímavé časy) a z tohto pohľadu som preto považoval požiadavku redakcie periodika našej society, aby som napísal pár slov pri jeho ďalšom jubileu (75 rokov), za celkom prirodzenú, ba dokonca aj mne prislúchajúcu. Vôbec som nečakal, že s tým budem mať nejaký problém, ale nad klávesnicou svojho počítača som si napokon musel priznať, že môj prísľub bol ľahkovážny. To, že Leona (po toľkých spoločných rokoch o ňom predsa nebudem písať formálne – napokon, tak mu všetci predsa, či už otvorene, alebo len medzi sebou, hovoríme) už toľké roky poznám, moju úlohu vôbec neuľahčilo – lebo, čo nového sa o ňom ešte dá povedať?! Myslím si, že nemá zmysel uvádzať jeho životopisné údaje, hodnotiť vedecko-pedagogické pôsobenie či vymenúvať jeho publikačné výstupy! Napadlo mi však, že keď mám o ňom predsa len čosi zaujímavejšieho napísať, mali by to byť skôr moje reflexie či variácie na Leona, to, ako som ho osobne zažil (a zažívam, lebo je, chvalabohu, stále medzi nami!) a v akých súvislostiach sa objavuje v mojich spomienkach. Zrazu som zistil, že si ho pripomínam a vnímam v najrôznejších súvislostiach a situáciách, v pamäti sa mi vynárali mnohoraké zážitky a obrazy.

Po prvý raz som sa s ním (spolu so svojimi ďalšími spolužiakmi a spolužiakmi) stretol v roku 1975. Stal som sa študentom prvého ročníka odboru archívniectvo a on, vtedy mladý odborný asistent, dostal náš ročník do svojej pedagogickej starostlivosti, bol naším *VUS-om*, vedúcim učiteľom skupiny. Mal nás sprevádzať náročným prvým rokom na fakulte, všemožne nám radiť a v ďalších rokoch usmerňovať naše štúdium. Toto aj dôsledne plnil. Musím povedať, že sme voči nemu mali ostych a zachovávali sme si istý

Obr. 1. Leon Sokolovský v roku 2019.

Zdroj: Katedra archívniectva a muzeológie FiF UK.

odstup, najmä keď sme absolvovali u neho osobné pohovory. Predsa len, sedemdesiate roky boli normalizačným obdobím a na pôde našej školy sme sa ešte celkom neorientovali. Navyše, Leon nás neučil – dejiny správy nám prednášal doktor František Palko – a tak nakoniec nás Leon prvý raz skúšal až na štátniciach! Musím konštatovať, že skúšal celkom korektne a akceptoval to, čo nám bol odprednášal jeho predchodca. Vlastne sme sa počas štúdia s Leonom po celý čas vzájomne postupne spoznávali a zbližovali, privykli sme si na jeho pedagogickú i politickú zásadovosť (v tom nám pomáhali aj obľúbení učitelia doc. Lehotská a doc. Novák) a Leon si tiež zvykal na nás – a tak bol s nami aj na katedrálke, kde sa jeho istá odmeranosť začala postupne roztápať. Medzi sebou sme o ňom samozrejme hovorili ako o Leonovi, neskôr, pod vplyvom istého talianskeho songu sme ho nazývali *mamma Leóne*. Po štátniciach si dokonca s niektorými z nás aj potykal.

Druhé stretnutie s Leonom v roku 1987 bolo začiatkom nášho ďalšieho vzťahu – nastúpil som na katedru ako nový odborný asistent a teda jeho kolega – spomínam si, že moje prijatie na fakul-

Obr. 2. Jubilant v detstve. Zdroj: archív SSA.

tu (nebolo to celkom bezproblémové) vtedy napokon podporil aj on. Dokonca som sa stal (ako kedysi on) aj *VUS-om*, na čo si snáď moji zverenci dnes nespomínajú ako na traumatickú udalosť (vedel by o tom čo-to povedať trebárs Fero Chudják). Počas nášho spolupôsobenia na katedre sme sa vzájomne *otúkávali* a určite sme si časom začali aj viac rozumieť. Som rád, že tu môžem napísať, že sa ma neusiloval (a to dokonca ani vtedy, keď sa stal vedúcim našej novej, samostatnej katedry) akýmkoľvek spôsobom ovplyvňovať alebo meniť podľa svojich predstáv s jednou výnimkou – keď na mňa (spolu s profesorom Novákom) naliehal, aby som konečne získal kandidatúru a neskôr sa habilitoval. Spolu sme pochodili všelijaké odborné konferencie či historické zjazdy (naším neodmysliteľným spoločníkom bol profesor Novák), dokonca sme sa delili na týchto podujatiach aj o spoločné ubytovanie, čo bolo vzhľadom na hlasný spánok obidvoch dosť náročné. Ako jeho kole-

ga som sa zúčastnil aj na oslavách jeho jubileí – a niektoré som sa pokúsil aj zveršovať. Na jednej z týchto osláv (tuším to bola päťdesiatka) ma Leon dokonca poveril, aby som vykonával funkciu *ľoľa* – v jeho rodnom Malohonte to bol akýsi obradník, ktorý na oslavách riadil distribúciu a konzumáciu nápojov, najmä vína. Viem, že toto vyznačenie mi vtedy závidel kolega z katedry všeobecných dejín Vinco Múcska. Od roku 2000 zažíval Leon zlaté roky svojho pôsobenia na fakulte. Organizoval nezabudnuteľnú oslavu – 50. výročie existencie odboru archívnictvo na našej *alma mater* a inicioval (aj zavŕšil) vznik samostatnej Katedry archívnictva a PVH Filozofickej fakulty UK. Neakceptoval pochybovačné hlasy o zmysluplnosti takéhoto kroku (zväčša podnietené dlhoročnou tradíciou a dobrými skúsenosťami so spoluprácou s katedrou slovenských dejín) a samostatná katedra napokon v ďalších rokoch svojej existencie potvrdila zmysluplnosť a oprávnenosť tohto kroku. Je logické, že na čelo novej katedry sa postavil Leon, vtedy už profesor a viedol ju až do roku 2011. Neskôr ma nahováral, aby som sa vedúcim stal ja, aby som sa prihlásil do konkurzu, presviedčajúc ma, že *inak ma jeho manželka nebude mať rada!* (Aby bolo jasné, jeho manželka chcela, aby sa Leon odbremenil od záťaže tejto funkcie.) Ako radový člen katedry ma ale akceptoval, možno, že s niečím aj nesúhlasil, ale vždy bol korektný. Navyše, na zasadnutiach katedry nemal ironické komentáre a humorné vsuvky, akými som sa na zasadnutiach pod jeho vedením prezentoval ja.

Nie som určite tým povolaným, ktorý by mal náležite zhodnotiť Leonov vedecký a pedagogický prínos, ale môžem s plnou zodpovednosťou vyhlásiť, že sa vždy snažil všetko zdokumentovať a vyargumentovať (*pars pro toto* – známa kauza s termínom *vesník*) a že sa zaslúžil o vybudovanie a rozvíjanie dejín správy na Slovensku. Všetci, ktorí absolvovali tento predmet a viac či menej úspešne ho zvládli aj na štátnici, potvrdia, že Leon bol náročný examinátor, ale vždy sa dôsledne usiloval byť spravodlivým. Rokmi k týmto vlastnostiam pribudla aj určitá tolerancia a pochopenie. Na štátniciach sme sa aj my, jeho kolegovia, o dejinách správy riadne poučili, hoci spočiatku sme po položení otázky neraz zúfalo rozmýšľali, čo by sme o tom vôbec vedeli povedať my sami! Leon sa vždy cítil byť archivárom a hoci v archíve nikdy nepôsoobil, zaujímal ho a neraz aj trápil stav archívnictva na Slovensku. Okrem svojej vednej disciplíny ho toťahlo aj k heraldike. Určite sme sa s ním vždy zhodli na osobnom vzťahu k našim ob-

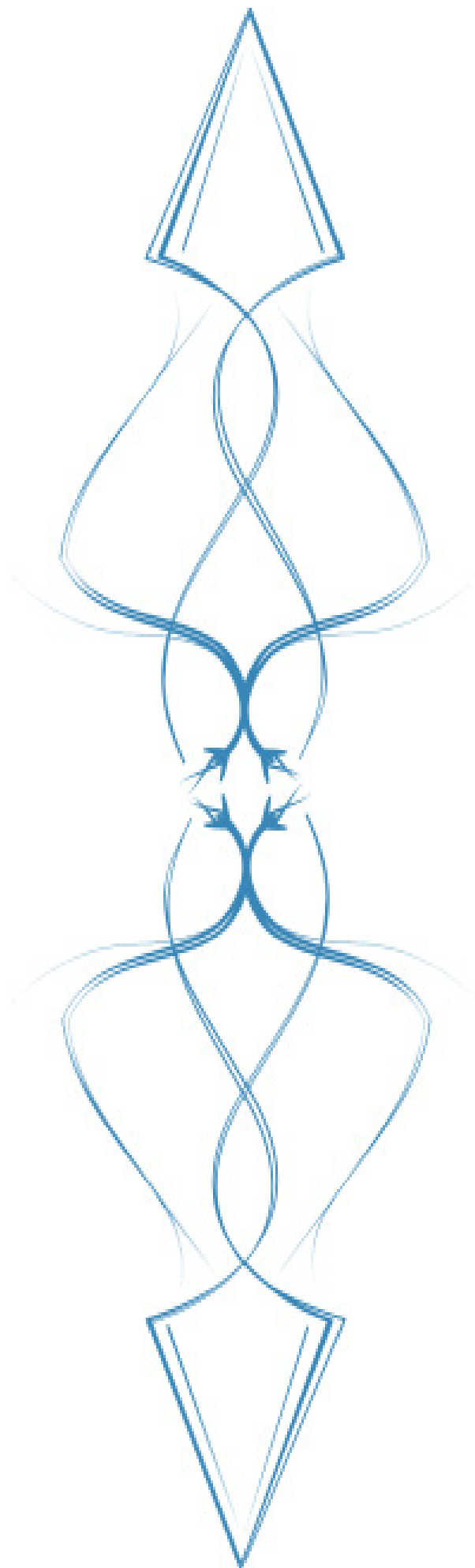
ľúbeným učiteľom, predovšetkým k pani docentke Lehotskej a pánovi profesorovi Novákovi. Vedeli sme o jeho hlbokom zmysle a cite pre rodinu – k manželke, obom dcéram a potom aj k svojim milovaným vnučkám (bol a je ich pyšným *starkým*). Rodina vždy bola a stále je tým záchranným kolešom, ktoré ho držalo a drží nad hladinou problémov a ťažkostí života, rovnako ako je ním aj láska k rodnej Kokave nad Rimavicou – svedčí o tom i prekvapujúca báseň (*dumka*), ktorú o nej napísal a svoj vzťah jednoznačne potvrdil ako zostavovateľ i spoluautor monumentálnej monografie tejto obce. Malohont a Gemer sú regiónmi, ku ktorým sa hlási a určite nielen ja mu prajem, aby sa im raz mohla prinavrátiť ich historická stoličná autorita. O jeho vskutku hlbokom cite k rodnej obci svedčí i zámer, že si ju vybral aj za miesto svojho posledného odpočinku.

Prichodí čas a miesto aj na tretí horizont nášho vzájomného vzťahu. Sme teraz obaja dôchodcami (označenie *starobní* mi ale evokuje nejaký neduh!). Leon rokmi viac zvažnel (a býval vždy veselý spoločník či v speve alebo aj tanci, občas nám dokonca zahúdol na svojej fujare) a s pokorou prijal všetko dobré i menej radostné, čo mu priniesli roky! Náš jubilant však stále pokračuje v tom, čo bolo zmyslom jeho profesijného života – báda a publikuje práce z dejín milovaného kraja a celkom sa neodstrihol ani od svojho niekdajšieho pracoviska, kde má v miestnosti č. 406 dokonca svoj pracovný stôl a na tabuľke pri dverách stále figuruje jeho meno s titulom profesora, pravda, s novým prívlastkom – *emeritný*. Prajem mu, aby to tak zostalo ešte po mnohé roky nezmenené, aby sme sa s ním mohli na pôde štvrtého poschodia alebo podujatiach nášho archívneho spoločenstva naďalej stretávať a aby zostal čo najdlhšie takým, akého ho zachytil na portréte dnes už nebohý Igor Graus. A keby sa predsa len na jeho vzhľade aj čo-to zmenilo, verím, že si stále zachová svoju vnútornú integritu, že bude stále tým naším Leonom, akého sme mnohí poznali a mali aj radi.

Hic sunt leones – takto sa kedysi na starých mapách označovali nepoznané kraje a končiny sveta. Až sa raz niekto bude zaoberať dejinami nášho odboru (aj študijného), možno bude parafrázovať predchádzajúci výrok a skonštatuje – *Hic fuit Leo* – plným právom, lebo Leon zanechal v ňom svoju neprehliadnutelnú stopu.

Ad multos annos, amice!

Juraj Roháč

K JUBILEU JOZEFA HANUSA

„Najlepší archivár medzi chemikmi – najlepší chemik medzi archivármi“ – stačí vysloviť túto vetu a archivná societa už vie, o kom sa hovorí. A dá sa pokračovať – vynikajúci hudobník, spevák, recitátor, športovec – tým všetkým je Ing. Jozef Hanus, CSc., ktorého životné jubileum si pripomínáme.

Jozef Hanus sa narodil 11. augusta 1949 v Krškanoch (vtedy Veľké Krškany) v učiteľskej rodine. Po maturite na Strednej priemyselnej škole chemickej v Banskej Štiavnici v roku 1968 študoval na Chemicko-technologickú fakultu Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave. Krátky čas pôsobil ako asistent na materskej fakulte a po návrate z vojenskej prezenčnej služby v roku 1974 sa zamestnal v Slovenskom národnom archíve ako vedúci oddelenia ochrany archívnych dokumentov. V histórii československého archívnictva mu patrí výnimočné prvenstvo, pretože sa stal vôbec prvým chemickým inžinierom – archivárom. Práca mu doslova učarovala, bol riešiteľom a partnerom množstva slovenských a európskych projektov, absolvoval odborné stáže v Európe i v zámorí (1991 v Národnom archíve Kanady), vzdelanie si prehĺbil štúdiom v Londýne (1995) a v Budapešti na Stredoeurópskej univerzite v roku 1998. Od roku 1980 až do roku 2006 bol členom Výboru pre konzervovanie a reštaurovanie a Výboru pre ochranu archívnych dokumentov v miernom klimatickom pásme Medzinárodnej rady archívov, Medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu, výkonným predsedom Slovenského výboru pre program UNESCO Pamäť sveta a členom výkonného výboru Slovenskej komisie pre UNESCO Pamäť sveta (1996 – 2008), Medzinárodnej rady múzeí ICOM (1993 – 2008), členom Spoločnosti slovenských archivárov. Na Katedre archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave externe prednášal o ochrane archívnych dokumentov a informatike, na Vysokej škole výtvarných umení v rokoch 2007 – 2009 základy fotografickej chémie. Nemožno nespomenúť množstvo publikovaných štúdií a článkov, ktorých výpočet je obdivuhodný – viac ako tri stovky. Jeho archivárska kariéra vyvrcholila v tej najvyššej funkcii. Po 34 rokoch odpracovaných v SNA sa v roku 2009 stal riaditeľom odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR a viedol ho do roku 2013.

Nemôžeme však zostať len pri Jozefovi Hanusovi archivárovi – chemikovi a naopak. Všetci, ktorí ho poznajú, vedia, že je obdarený mnohými talentmi. K hudbe i športu ho priviedol jeho otec, učiteľ slo-

Obr. 1. Jubilant Jozef Hanus.
Zdroj: Archív Olgy Kvasnicovej.

venčiny a telesnej výchovy, ktorý bol aj organistom. Od detských čias hrával v školských kapelách na ťahacej harmonike, trúbke, neskôr na mládežníckych podujatiach na gitare. Bravúrne ovláda hru na klavíri, ťahacej harmonike aj organe. Svoj tenor uplatnil ako člen Zboru sv. Ondreja vo Vysokej pri Morave a gréckokatolíckeho katedrálneho speváckeho zboru Chryzostomos. Takmer polstoročie (od roku 1976) je organistom v Kostole sv. Margity v Lamači, organizuje chrámové koncerty a účinkuje na nich.

Ako všestranný športovec hrával hokej, venoval sa atletike, bicykloval, jeho veľkou láskou bolo a zostalo lyžovanie. Dnes mu už pri tomto športe robia spoločnosť vnúčatá, ktorým sa (nielen v športe) oddane a s láskou venuje, tak ako pred časom svojim deťom.

My, najmä skôr narodení archivári, sme s Jozefom Hanusom prežili roky krásnych stretnutí, či už na školeniach, poradách, seminároch, sympóziách a iných podujatiach. V sprievode jeho ťahacej harmoniky a spevu sme prespievali množstvo večerov nekončiacich pred polnocou. Motiváciou vydržať aspoň do polnoci bol jeden vážny dôvod – polnočné Bacardi. Táto Smrekova báseň v jeho podaní sa ni-

komu nezunovala, aj keď nikto už nespočíta, koľkokrát sme ju so zatajeným dychom počúvali. Veríme a dúfame, že si tento zážitok ešte veľakrát zopakujeme, hoci v poslednom čase vyhlasujeme polnoc trochu skôr.

Jozef, aj keď od Tvojho sviatku uplynulo niekoľko mesiacov, z celého srdca blahoželáme, želáme veľa zdravia, sily a pohody v rodine.

Oľga Kvasnicová

PhDr. VERONIKA NOVÁKOVÁ, PhD.

Jednou z najvýznamnejších osobností archívu v Šali je bezpochyby PhDr. Veronika Nováková, PhD., ktorej významné životné jubileum – 70 rokov sme si pripomenuli v októbri. Narodila sa 12. októbra 1954 v Šali, žije v Tešedíkove. Jej pracovný život bol odjakživa spojený s archívom v Šali, do ktorého nastúpila pracovať ešte v roku 1978 po ukončení štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave – odbor archívniectvo a pomocné vedy historické. Riaditeľkou v tom čase Štátneho okresného archívu v Galante (dnes Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali) sa stala v roku 1987 a v tejto funkcii pôsobila až do odchodu do dôchodku v roku 2019. Pod jej vedením sa archív vypracoval na jeden z najlepších na Slovensku. Jej zásluhou bola zrekonštruovaná budova archívu – renesančného kaštieľa v Šali. Na Slovensku ojedinelým počínom bolo aj založenie občianskeho združenia Petra Pázmánya pri archíve v Šali, vďaka ktorému mohol archív zrealizovať množstvo projektov a ktoré funguje až do dnešných dní. Napísala množstvo odborných prác, publikovaných doma i v zahraničí. Intenzívne sa venovala a doteraz venuje archívnej teórii, najmä problematike provenienčného princípu. Svoje praktické skúsenosti a hlboké teoretické znalosti odovzdávala na odborných kurzoch organizovaných odborom archívniectva MV SR, od roku 1999 pôsobí na Trnavskej univerzi-

te, kde vyučuje maďarský jazyk a v rokoch 2004 – 2022 externe vyučovala študentov archívniectva na Univerzite Komenského v Bratislave predmet archívny manažment. Bola členkou viacerých komisií pri odbore archívov a registratúr MV SR. Je držiteľkou viacerých ocenení: Križkovej medaily, Sasinkovej medaily, štátneho vyznamenania za prínos v archívniectve, striebornej plakety vlády Slovenskej republiky, medaily za zásluhy o české archívniectvo a ďalších. Na našu pani riaditeľku sme sa mohli vždy s dôverou obrátiť o radu, aj pri riešení správnych žiadostí, keďže mala neskutočný prehľad o fondoch uložených v archíve, o histórii jednotlivých pôvodcov a svoje vedomosti nám ochotne odovzdávala.

Aj po odchode do dôchodku je plná životného elánu, ktorý využíva pri vzdelávaní ďalších generácií archivárov a formou školení v oblasti predarchívnej starostlivosti odovzdáva svoje skúsenosti aj záujemcom – správcam registratúr spoločností nielen zo Slovenska, ale aj z Česka.

*Obr. 1. Jubilantka Veronika Nováková.
Zdroj: Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív
Galanta so sídlom v Šali.*

Prajeme našej bývalej pani riaditeľke veľa síl a pevného zdravia do ďalších rokov, aby ešte dlho mohla odovzdávať svoje cenné rady z oblasti archívniectva. Zároveň prajeme veľa radosti v kruhu rodiny a veľa pekných chvíľ s vnúčikmi Hajnalkou a Zolkom.

*Júlia Benciová
Štátny archív v Trnave,
pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali*

JUBILANTKA DANIELA IHNÁTOVÁ

K radu tohoročných jubilantov sa pripojila aj PhDr. Daniela Ihnátová (rodená Breciková), vedúca pracoviska Archív Vranov nad Topľou.

Narodila sa 18. októbra 1964 rodičom Michalovi a Irene, rod. Senyšínovej. Rodáčka z Vranova nad Topľou prežila detstvo a mladosť v obci Čičava. Po absolvovaní Strednej ekonomickej školy nastúpila ako administratívna pracovníčka na Okresný národný výbor vo Vranove nad Topľou. V roku 1987, po návrate z materskej dovolenky, začala pracovať vo vtedajšom Štátnom okresnom archíve vo Vranove nad Topľou. Z archívu už neodišla a ostala mu verná do dnešných dní. Kurz archívnictva, organizovaný Inštitútom pre verejnú správu v Bratislave, navštevovala v rokoch 1996 – 1997. Neskôr sa rozhodla vo vzdelávaní pokračovať na Prešovskej univerzite v Prešove, Fakulte manažmentu v odbore manažment verejnej správy a regiónov, v roku 2008 štúdium úspešne zavŕšila. V novembri 2019 získala na tej istej fakulte po vykonaní rigorózneho skúšky titul doktorka filozofie (PhDr.). Od roku 2015 je vedúcou pracoviska Archív Vranov nad Topľou.

V práci počas rokov prešla všetkými činnosťami a prácu v archíve dôverne pozná. Dlhé roky sa venovala bádateľskej agende, predarchívnej starostlivosti či spracovávaniu a sprístupňovaniu archívnych fondov a tvorbe archívnych pomôcok. Medzi jej najvýznamnejšie spracované fondy patria napríklad *Okresný úrad vo Vranove nad Topľou (1923 – 1945)*, *Mestský národný výbor v Hanušovciach nad Topľou (1946 – 1990)*, *Miestny národný výbor vo Veľkej Domaši* či *finančný odbor Okresného národného výboru vo Vranove nad Topľou*.

V súčasnosti sa okrem iného venuje aj publikačnej činnosti. Jej život mimo archívu obohacuje príroda, tanec, knihy a ručné práce. Najväčšiu radosť

*Obr. 1. Jubilantka Daniela Ihnátová.
Zdroj: Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív
Vranov nad Topľou.*

má však zo svojich dvoch synov s rodinami, dvoch vnučiek a dvoch vnukov.

Milá Danko, želáme Ti hlavne pevné zdravie, dostatok energie a optimizmu v dňoch všedných a veľa radosti a porozumenia v dňoch sviatočných.

*Mgr. Miroslava Petříková
Štátny archív v Prešove,
pracovisko Archív Vranov nad Topľou*

JUBILANTKA JANKA ŠTEFANIČÁKOVÁ

V lete tohto roka oslávila svieže životné jubileum Janka Štefaničáková zo Štátneho archívu v Trenčíne. S prestávkami, keď si plnila svoje materské povinnosti, tu pracuje už neuveriteľných tridsaťosem rokov. Za tento čas sa jej pracovná náplň menila podľa požiadaviek archívu, dokonca určitý čas pôsobila v najvyššej pozícii ako riaditeľka pobočky.

Janka sa narodila 23. júla 1964 v Trenčíne manželom Anne a Štefanovi Vydrnákovi. Detstvo prežila v Nemšovej, časť Kľúčové. Po skončení miestnej základnej školy študovala na Gymnáziu v Trenčíne. Zmaturovala v roku 1982 a lákalo ju štúdium archeológie. Keďže tento odbor v uvedenom roku neotvárali, rozhodla sa pre ďalší študijný odbor začínajúci na písmenke „a“ – archívniectvo. Hoci nemala jasnú predstavu, čo ju v tejto sfére čaká, výsledky jej práce v archíve sú dôkazom, že toto rozhodnutie bolo správne.

Štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave absolvovala v roku 1986 a 1. októbra toho roku nastúpila pracovať do trenčianskeho okresného archívu ako odborná archivárka. Pracovisko poznala už z povinnej odbornej a diplomovej praxe poslucháčov archívniectva. V tom čase však ešte nebola dostavaná účelová budova okresného archívu na Kozušníckej ulici v Trenčíne, a tak mala možnosť zistiť, aké je to pracovať s viacerými kolegami aj bádateľmi či stránkami v stiesnených podmienkach jednej kancelárie.

Ako čerstvú absolventku archívniectva ju zastihla príprava a sťahovanie archívnych fondov z pivničných priestorov bývalého pracoviska v Zamarovciach pri Trenčíne do novej účelovej budovy okresného archívu. Svoju manuálnu zručnosť a šikovnosť využila pri montáži nábytku a zariaďovaní kancelárskych miestností pred slávnostným otvorením archívu v apríli 1987.

Archívnu prax nadobúdala spoiatku iba prepisom, resp. vyhotovením čistopisov archívnych pomôcok notárskych úradov, neskôr jej bola zverená katalogizácia Okresného úradu v Novom Meste nad Váhom (1923 – 1945). Kolegovia ju zaučali aj do vyhľadávania archívnych dokumentov v rámci správnej a bádateľskej agendy, schvaľovania „skartácií“, previerok „spisovej služby“ na národných výboroch či usporiadania prírastkov po prevzatí do archívu.

Vo funkcii samostatného odborného archivára a neskôr samostatného radcu Štátneho okresného archívu v Trenčíne, resp. Štátneho archívu v Bratislave, pobočky Trenčín sa od roku 1995 prioritne venovala predarchívnej starostlivosti. Posudzovala

Obr. 1. Jubilantka na oslave svojich 60. narodenín v roku 2024. Zdroj: archív Janky Štefaničákovovej.

a schvaľovala registratúrne poriadky a plány, vykonávala kontroly správy registratúry u ich pôvodcov, vyraďovacie konania a následné preberanie archívnych dokumentov, ale aj metodicko-inštruktážnu, školiacu a konzultačnú činnosť na tomto úseku. Široký komplex odborných činností tejto oblasti si napríklad v roku 2006, keď bola posudzovaním a schvaľovaním registratúrnych poriadkov a plánov doslova zavalená, vyžiadala až 93 % z jej celoročného pracovného času. Vo zverenom úseku videla svoje poslanie a vykonávala ho s veľkým entuziazmom. Telefonicky, e-mailom či osobne pri inštruktážach, školeniach alebo pri výkone štátneho odborného dozoru ochotne vysvetľovala, usmerňovala, názorom ukazovala. Postupne sa vypracovala na vynikajúcu odborníčku na poli predarchívnej starostlivosti. Svoje skúsenosti využila v prednáškach pre subjekty verejnej správy, ale aj v príspevkoch o správe registratúry i právach a povinnostiach pôvodcov registratúr uverejnených v mesačníku *Personálny a mzdový poradca podnikateľa* v roku 2014. Tomuto okruhu archívnej práce sa venovala dvadsať rokov.

Do zavedenia novej sústavy štátnych archívov v roku 2015 bol trenčiansky štátny archív okres-

Obr. 2. Jubilantka (v strede) s kolegynami Soňou Michalcovou a Radkou Minárikovou počas prestávky pri dislokácii archívnych fondov do prenajatých priestorov v roku 2009.

Zdroj: Štátny archív v Trenčíne.

ným archívom, resp. pobočkou Štátneho archívu v Bratislave. Každý zo zamestnancov mal svoju hlavnú i vedľajšiu pracovnú náplň, ale v zásade platilo, že v prípade potreby „všetci robia všetko“. A tak aj naša jubilantka Janka. Od začiatku nástupu do trenčianskeho archívu spolupracovala s kolegami a kolegynami na rôznych tematických súpisoch a výberových katalógoch archívnych dokumentov. V roku 1987 to boli súpisy k dejinám vojenstva na Slovensku, k 40. výročiu februárových udalostí a k 70. výročiu VOSR, neskôr, v roku 1995 k 50. výročiu ukončenia druhej svetovej vojny, v roku 2014 k 70. výročiu Slovenského národného povstania. V roku 2009 pracovala na mimoriadnej rezortnej výskumnej úlohe, keď pripravila kópie dokumentov k ustanoveniu ukrajinskej štátnosti a vplyvu susediacich krajín s Ukrajinou na tieto procesy v 20. – 30. rokoch 20. storočia. V nedávnej minulosti participovala na súpisoch archívnych dokumentov k 25. výročiu vzniku Slovenskej republiky, k 30. výročiu Nežnej revolúcie, k 50. výročiu obrodného procesu a k 100. výročiu vzniku Československej republiky.

Od 1. júla 2011 do konca októbra 2015 Janka Štefaničáková pôsobila vo funkcii riaditeľky pobočky. Po vzniku Štátneho archívu v Trenčíne s regionálnou územnou pôsobnosťou bola od novembra 2015 do polovice apríla 2016 ako vedúca oddelenia poverená jeho vedením.

V súčasnosti už viac ako osem rokov zastáva miesto vedúcej oddelenia spracúvania archívnych dokumentov. Po hektickom období, počas ktorého bola prevažne k dispozícii agende predarchívnej starostlivosti, sa mohla začať viac venovať ďalšej z oblastí archívnej špecializácie, a to spracovaniu a sprístupňovaniu archívnych fondov a tvorbe archívnych

pomôcok. Spod jej rúk vyšiel združený inventár obvodných úradov miestnych národných výborov v okrese Trenčín, ale aj finálna podoba inventárov obvodných notárskych úradov v Nemšovej, Moravskom Lieskovom a Trenčianskej Teplej. Ďalej zinventarizovala novomestský okresný výbor Slovenského národného frontu a zložky pôsobiace pri Okresnom národnom výbore v Trenčíne – Revolučné odborové hnutie a Socialistický zväz mládeže. Tieto archívne pomôcky však zostali iba v rukopise. Zapojila sa aj do katalogizácie časti fondu OV KSS v Trenčíne.

V ostatných rokoch svoj pracovný čas venuje spracovávaniu fondu Okresný národný výbor v Trenčíne (1945 – 1990). Doteraz zinventarizovala I. manipulačné obdobie, t. j. roky 1945 – 1948, odbor miestneho hospodárstva, priemyslu a v súčasnosti spracúva odbor výstavby. Do portfólia spracovaných fondov jej v roku 2024 pribudol inventár Miestneho národného výboru v Kľúčovom z rokov 1950 – 1975.

Od roku 2017 vypracovala takmer tridsať opisov archívnych fondov, fondových oddelení alebo archívnych zbierok. Systematicky sa venuje aj inému typu sprístupňovania informácií z archívnych dokumentov. Do webovej aplikácie Evidencia pečatí a pečatidiel (EPaP) zaznamenáva informácie o pečiatkach z dokumentov 20. storočia. Doteraz takto spracovala viac ako tristo odtlačkov pečiatok z časti fondov Okresný úrad v Trenčíne (1923 – 1945) a Okresný národný výbor v Trenčíne (I. manipulačné obdobie, 1945 – 1948).

Spolupracuje aj s pamäťovým portálom Pam-Map.sk, ktorého cieľom je sprístupniť predovšetkým slovenské dejiny prostredníctvom historických prameňov. Vďaka spolupráci J. Štefaničákovvej s jedným z koordinátorov projektu bolo zverejnených sto kusov stredovekých listín pochádzajúcich z fondu Magistrát mesta Trenčín.

Jubilantka sa s oduševnením venuje aj kultúrno-osvetovej činnosti vo forme výstav. Tie realizuje so svojím oddelením, buď ako súčasť rezortných výskumných úloh, alebo z iniciatívy a plánov práce archívu. V roku 2012 spolupracovala na výstave k 600. výročiu slobodného kráľovského mesta Trenčín, o rok neskôr na výstavách k 350. výročiu útoku Turkov na Trenčín a *Archívne klenoty* k 20. výročiu vzniku Slovenskej republiky. V roku 2014 sa zapojila do prác na výstave „Veľká vojna“ v archívnych dokumentoch, o rok neskôr na expozícii k 70. výročiu ukončenia druhej svetovej vojny.

V roku 2016 bola spoluautorkou výstavy *Trenčín – integrovaná súčasť Európy*, ktorá bola prezentáciou archívnych dokumentov v súvislosti s predsedníctvom Slovenska v Rade Európskej únie. O dva roky

Obr. 3. Jubilantka na púti po svätójakubskej ceste do Santiaga de Compostela v roku 2024.
Zdroj: archív Janky Štefaničákovvej.

neskôr sa podieľala na troch výstavách: *Osudové osmičky v Trenčíne*, *Rok 1968 v Trenčíne* a *Storočnica vzniku ČSR. K 100. výročiu úmrtia M. R. Štefánika* v roku 2019 iniciovala výstavu *Ja sa prebijem...*, kde archív prezentoval, čo všetko bolo v Trenčíne vybudované alebo pomenované na počesť generála Štefánika. Výnimočné exempláre dokázala doslova vyloviť z mora dokumentov na výstavy *Židovský kódex*, *temný príbeh histórie* (2021), *Slovensko v obrazoch* (2023) a k 70. výročiu organizovaného archívnictva na Slovensku (2024).

Súčasťou vernisáží výstav archívnych dokumentov, ktoré trenčiansky archív realizuje vo vlastných priestoroch, bývajú semináre, na ktorých J. Štefaničáková pravidelne vystupuje so svojimi príspevkami. Zaujímavou prednáškou *Trenčín na Štefánika* nezabúda obohatiť aj konferenciu *Malý veľký muž*, ktorá sa konala v Bratislave v apríli 2019 pri príležitosti 100. výročia úmrtia M. R. Štefánika. Tento príspevok neskôr pripravila do tlače pre zborník

z konferencie. Janka je spoluautorkou publikácie *Štátny archív v Trenčíne – Prierez históriou, archívny bohatstvom a poslaním*, ktorá je dostupná v elektronickej podobe na webovej stránke archívu. Prispela článkom *Oddelenie spracúvania archívnych dokumentov – Najvýznamnejšie archívne fondy*. V Zborníku Trenčianskeho múzea v Trenčíne z roku 2017 vyšla jej správa o osobných fondoch, ktorú vypracovala v súvislosti s účasťou na Archívnych dňoch v tom istom roku.

Občasne prispieva do Fóra archivárov a Slovenskej archivistiky. V príspevku *Trenčín – integrovaná súčasť Európy* ponúkla v roku 2016 vo Fóre archivárov informácie z výstavy rovnomeného názvu, v roku 2018 bol zverejnený jej príspevok *Štátny archív v Trenčíne*. V spomenutých periodikách publikovala v rokoch 2018 – 2023 medailóny pri príležitosti životných jubileí jej bývalých kolegyň Danice Hlaváčovej, Márie Ďurčovej, Viery Bernátovej a kolegu Jozefa Karlíka. Do Biografického slovníka archivárov prispela deviatimi heslami, tiež sa týkajúcimi bývalých kolegyň a kolegov.

Pre žiakov a študentov základných a stredných škôl organizuje exkurzie, kde ich oboznamuje s históriou, využívaním a súčasným poslaním archívov. Žiaci majú radi jej prednášky spojené s ukážkami rôznych typov archívnych dokumentov a prehliadkou priestorov archívu. Od roku 1995 je členkou Spoločnosti slovenských archivárov a s komunitou archivárov sa pravidelne stretáva na Archívnych dňoch.

Žiaden problém nie je pre ňu neriešiteľný. Počas obdobia, keď pôsobila vo funkcii riaditeľky trenčianskej pobočky Štátneho archívu v Bratislave, venovala svoj pracovný čas a úsilie okrem odborných archívnych činností aj zlepšeniu stavu budov. V roku 2015 zabezpečila výmenu časti okien v administratívnej budove, rekonštrukciu sociálnych zariadení, opravu prednej fasády archívu, terasy a časti strechy.

Janka je vždy ochotná pomôcť, poradiť a do nových úloh sa púšťa s veľkým pracovným nasadením a odhodlanosťou dotiahnuť veci do úspešného konca. Jej neuveriteľná vnútorná sila a nezlomná vôľa, s ktorou zdoláva prekážky, či už pracovné, alebo životné, sa prejavili aj pred pár mesiacmi, keď si splnila narodeninový sen a zdolala takmer 270 km dlhú pútnickú cestu z Astorgy do Santiaga de Compostela.

Kolegynke Janke prajeme do ďalších rokov najmä veľa zdravia, pracovných úspechov a pohodu a spokojnosť v kruhu svojich blízkych.

Radka Mináriková
Štátny archív v Trenčíne

SPOMÍNAME

ZA JURAJOM SPIRITZOM (1932 – 2024)

Dňa 27. októbra 2024 obletela archivársku societu smutná správa – naše rady opustil Juraj Spiritza, historik, archivár, zakladateľ slovenskej kampanológie. Nejednému z nás, ktorí sme ho osobne poznali, sa zarosili oči a spomínali sme na jeho zanietenosť, oddanosť svojej práci, ochotu pomôcť a erudovanosť.

PhDr. Juraj Spiritza sa narodil 18. decembra 1935 v Levoči a tam aj na gymnáziu v roku 1954 maturoval. Odtiaľ odišiel na Filozofickú fakultu (FiF) Univerzity Komenského (UK) v Bratislave. Do Levoče ako jej obyvateľ sa už nevrátil. Bývalé slobodné kráľovské mesto s početnými pamiatkami v ňom prebudilo záujem o históriu. Na gymnáziu mal šťastie na vynikajúceho triedneho profesora, ktorý robil zároveň správcu miestneho Spišského múzea. Pri návštevách starých domov, kostolov a pri získavaní nových exponátov ho brával so sebou. Od neho si Juraj Spiritza osvojil vetu, ktorá je spojená s českým filozofom Janom Patočkom: „Vzťah k minulosti vlastného národa nie je iba ušľachtilou činnosťou, ale zodpovednosťou.“

Na FiF UK v Bratislave študoval archivníctvo a históriu. Profesor Vojtech Ondrouch, ktorý pripravoval do tlače knihu o keltských minciach, si vybral zo svojich poslucháčov tiež jeho, aby keltské mince typu biatek meral a vážil. Pravdepodobne najviac ovplyvnil ďalšie zameranie Juraja Spiritzu na kampanológiu, ktorá sa stala jeho životnou témou, keď mu povedal v súvislosti s rímskym nápisom zachovaným v Trenčíne: „Vyberte si epigrafiku. Nikto sa tomu nevenuje a to sú tisíce nápisov, ktoré dokladajú vývoj epigrafického písma na našom území od najstarších čias, od majuskulného písma cez minuskulné litery k opätovnému používaniu majuskulného písma. Píšte o zvonoch.“ Štúdium ukončil diplomovou prácou: *Najstarší protokol testamentov Bratislavy z rokov 1427 – 1529*. Akademický titul PhDr. získal v roku 1969. Prvá kniha, ktorú Juraj Spiritza vydal, sa už zaoberala zvonmi – boli to *Spišské zvony*, ktoré sú výdatným zdrojom informácií pre každého autora na Spiši, zaoberajúceho sa dejinami cirkevných pamiatok.

Juraj Spiritza zanechal v slovenskom archivníctve počas svojho dlhoročného pôsobenia viaceré stopy. Už v piatom ročníku štúdia nastúpil do

Obr. 1. Juraj Spiritza (v strede) so Štefanom Hrivňákom a Martinou Orosovou v auguste 2023 v Janovciach. Zdroj: Archív Marty Orosovej.

Štátneho slovenského ústredného archívu, z ktorého po promócii odišiel do Banskej Štiavnice do banského oddelenia spomenutého archívu. Od 4. septembra 1972 do 31. decembra 1998 pôsobil na Archivnej správe Ministerstva vnútra SR, kde zastával aj funkciu vedúceho organizačného oddelenia. Medzi najdôležitejšie úlohy, na plnení ktorých sa podieľal, patrilo riešenie priestorových potrieb archívov, a to stavaním účelových objektov (Slovenský národný archív v Bratislave a Štátny archív v Banskej Bystrici), účelovou revitalizáciou pamiatkovo chránených objektov v Banskej Štiavnici, Bytči, Košiciach, Levoči, Prešove, Plaveckom Podhradí a v Poprade – Spišskej Sobote, kde sa mu podarilo zabrániť zakonzervovaniu rozostavanej budovy. Zaslúžil sa aj o zmenu administratívnej budovy vo Vranove nad Topľou na archív.

V roku 1983 sa v Bratislave konala XXII. konferencia Table ronde des Archives o hodnotení a vyradovaní písomností, ktorá bola prvým celosvetovým podujatím svojho druhu, konaným na Slovensku. Za úspešné a kvalitné riešenie všetkých úloh a problémov spojených s prípravou a priebehom konferencie, ho Spolkový archív v Koblenci pozval ako čestného hosťa na X. medzinárodný kongres archívov, ktorý sa konal v roku 1984 v Bonne. Juraj Spiritza na toto významné podujatie nemohol odcestovať a zároveň nemohol prijať pozvanie na archívny kongres v Gruzínsku pre vtedajšiu politickú situáciu.

Jeho organizačné schopnosti sa prejavili aj v činnosti Komisie pre ohodnotenie a nákup archívnych dokumentov od súkromných vlastníkov pre štátne archívy, ktorá pôsobila v rokoch 1976

– 1990 ako poradný a pomocný orgán riaditeľa archívnej správy. Ako jej predseda pravidelne publikoval správy o jej činnosti v Slovenskej archivistike. V roku 1990 bol členom Rehabilitačnej komisie ministerstva vnútra pre archívniectvo, v rokoch 1992 a 1993 členom Názvoslovnej komisie ministerstva vnútra, v rokoch 1994 – 1998 členom Komisie guvernéra Národnej banky Slovenska na posudzovanie výtvarných návrhov slovenských pamätných mincí. Po vzniku Slovenskej republiky koordinoval v celoslovenskom meradle delimitáciu archívnych fondov slovenskej proveniencie a spisovú rozluku ústredných orgánov bývalej Československej republiky.

Medzi jeho ďalšie pracovné aktivity patrí zabezpečenie mikrofilmovania matrik zo štátnych archívov pre Genealogickú spoločnosť v Utahu. V legislatívnej oblasti sa podieľal na príprave novely archívneho zákona z roku 1991.

Jeho vzťah k umeleckému spracovaniu bronzu pripomínajú tri pamätné tabule, a to na budove Ministerstva vnútra SR na Križkovej ul. 7 (autor Andrej Peter), na revitalizovaných budovách Štátneho archívu v Nitre a Štátneho archívu v Levoči (obe tabule navrhla Mária Poldaufová). Juraj Spiritza inicioval nielen razbu Križkovej medaily (autor Štefan Novotný), ale aj Sasinkovej medaily (autorka Ľudmila Cvangrošová).

Vďaka Jurajovi Spiritzovi sa stal svetoznáмым zvon, ktorému dal podobu aj hlas košický zvonolejár a delolejár František Matias Illenfeld v roku 1558. Patril pôvodne k liturgickým inštrumentom Dómu svätej Alžbety v Košiciach. Na podnet Juraja Spiritzu bol v roku 1970 prevezený loďou do japonskej Osaky, kde sa stal obdivovaným exponátom svetovej výstavy EXPO 70.

Informácia o pracovnej zanietenosti Juraja Spiritzu by nebola úplná, keby sme nespomenuli jeho bohatú publikačnú činnosť. Na Slovensku aj za jeho hranicami uverejnil spolu 224 prác, v ktorých dominovali výsledky výskumu zvonolejárstva na Slovensku, medailérska tvorba na Slovensku, ale aj odborné témy týkajúce sa slovenského archívniectva.

Po spomenutej prvej knihe *Spišské zvony* (1972) nasledovala spoločná kniha s excelentným fotografom Ladislavom Borodáčom *Podoby starého Spiša* (1975). Veľmi významná je spolupráca s nemeckým autorom Klausom Stoppom na trojzväzkovej publikácii *Die Handwerkskundschaften mit Ortsansichten* (Tovarišské výučné listy s vedutami miest, Stuttgart 1984 a 1985). Dr. Spiritza urobil všetky opisy vedút slovenských miest nachádzajúcich sa

Obr. 1. Návšteva pracovníkov archívnej správy v Štátnom oblastnom archíve v Levoči na začiatku 80. rokov 20. storočia, zľava: Peter Kartous, Juraj Spiritza, Mária Stieberová, vedeckí pracovníci Ferdinand Uličný a Andrej Lukáč zo Štátneho oblastného archívu v Prešove.

Zdroj: Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči.

na tovarišských výučných listoch uložených v slovenských a zahraničných archívoch. Je spoluautorom trojzväzkovej publikácie *Deutschsprachige Handschriften in slowakischen Archiven* (Nemecké rukopisy v slovenských archívoch, Berlín 2009). Publikoval v nej viac ako 3500 registrov písomností, ktoré vznikli pred rokom 1650 a sú súčasťou fondov Magistrát mesta Modra, Magistrát mesta Pezinok, Magistrát mesta Trnava. Editorom bol germanista Ilpo Tapani Piirainen.

V Nemecku publikoval v celoeurópskom prestížnom zborníku *Jahrbuch für Glockenkunde* štúdiu *Glockengiesser, Geschützgiesser und Kunstgiesser Balthazar Herold 1620 – 1683* (Zvonolejár, delolejár a umelecký kovolejár Baltazar Herold). V tom istom zborníku mu v roku 2008 vyšla ďalšia štúdia *Neue Erkenntnisse über die Anwesenheit des Glockengiessers Nicolas Bezot aus Lothringen in der Slowakei in den Jahren 1633 – 1647* (Nové poznatky o prítomnosti zvonolejára Nicolasa Bezota z Lotrinska na Slovensku v rokoch 1633 – 1647). S odzvou sa stretol aj jeho príspevok *Slovinskí pôvodcovia slovenských zvonov* (Historica XLV., Bratislava 2002, s. 169 – 171) a najmä štúdia *Curriculum vitae bratislavského mestského notára a scriptora Liebharda Eckenfeldera*, ktorá vyšla v Zborníku príspevkov k slovenským dejinám (Bratislava 1998). Nemôžeme zabudnúť aj na významný *Biografický slovník zvonolejárov činných na Slovensku v druhom tisícročí*, ktorý vydal v roku 2002 Pamiatkový úrad SR.

V jeho stopách šli aj syn Roman a vnuk Martin, ktorí vyštudovali archívniectvo na FiF UK. So synom Romanom Spiritzom uverejnil v roku 2006 v Slovenskej archivistike štúdiu *O titulovaní stredovekých a ranonovovekých mestských pisárov aj o nimi používaných formulároch a listároch*. V roku 2023 mu vyšla posledná publikácia *Zvony a zvonolejárstvo na Slovensku*, v ktorej zverejnil všetky počas štyridsiatich rokov zhromaždené kampanologické údaje, ktoré doteraz neboli publikované. Okrem samotného autora sa na jej vzniku podieľali kampanológovia Juraj Gembický a Radek Lunga a významnou pomocou pri príprave a dokončení rukopisu prispeli Sylvia Spiritzová a Martin Spiritza.

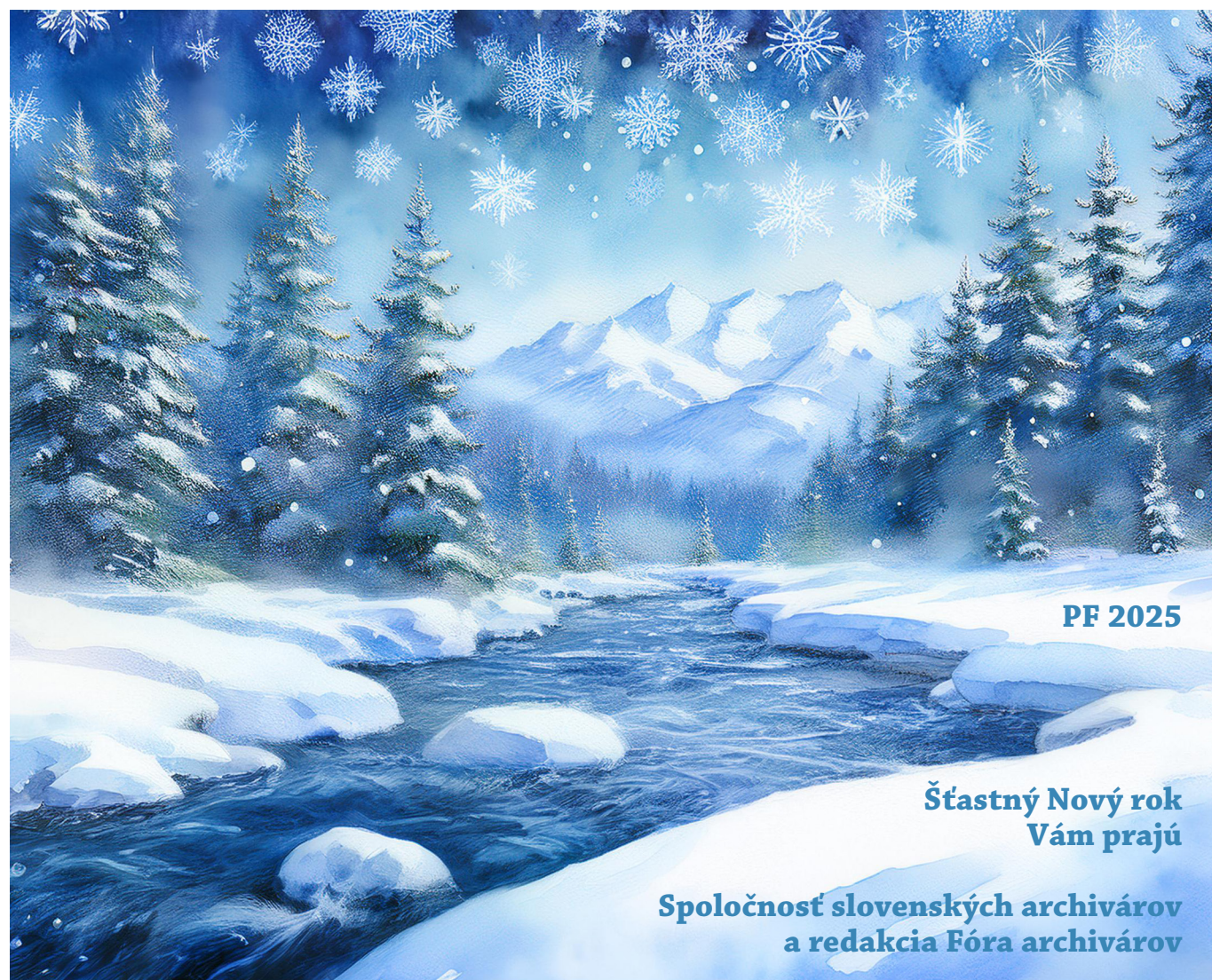
Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi v roku 2013 pripravilo výstavu *Zvony, zvonice a zvonenie na Spiši v minulosti*, ktorú vynikajúcemu slovenskému kampanológovi Jurajovi Spiritzovi dedikovali jej slovenskí a maďarskí autori.

Keď zhrnieme prácu, ktorú Juraj Spiritza vykonal, je to aj na tri životy. V bratislavskom kremató-

riu sa s ním dňa 4. novembra 2024 rozlúčili okrem rodinných príslušníkov a priateľov riaditeľka odboru archívov a registratúr MV SR Mária Mrižová s kolegami, bývalý riaditeľ a blízky priateľ Peter Kartous, ktorý s ním strávil na archívnej správe 26 rokov, archivári aj pamiatkari. Smútočný príhovor na rozlúčke predniesla Martina Orosová, ktorá je aj zodpovednou redaktorkou jeho poslednej monografie o zvonoch. V ňom pripomenula jeho bohatú archivársku a vedeckú činnosť, ale aj ľudskosť a súdržnosť, ktorú prejavoval sústavným záujmom o archivárov do posledných chvíľ. Celý život sa venoval zvonom, na čo myslela aj jeho najbližšia rodina. Dojemne sa s ním rozlúčili zvonení zvonov z rímskokatolíckych kostolov v Ľubici a Hrabušiciach a na zvončekoch, ktoré držali v rukách.

Odišla ďalšia archivárska legenda. Jeho odchod je pre nás veľkou stratou. Česť jeho pamiatke!

Božena Malovcová

PF 2025

**Šťastný Nový rok
Vám prajú**

**Spoločnosť slovenských archivárov
a redakcia Fóra archivárov**